

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ ULUSLARARASI FİLOLOJİ VE ÇEVİRİBİLİM DERGİSİ

KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY INTERNATIONAL JOURNAL OF PHILOLOGY AND TRANSLATION STUDIES

KARAMAN

Cilt / Volume: 5 – Sayı / Issue: 2
Aralık / December 2023

UFCED

**KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
ULUSLARARASI FİLOLOJİ VE ÇEVİRİBİLİM DERGİSİ**

**KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY
INTERNATIONAL JOURNAL OF PHILOLOGY AND TRANSLATION STUDIES**

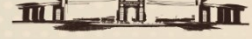
**e-ISSN: 2687-5586
Cilt/ Volume: 5 – Sayı / Issue: 2
Aralık / December, 2023**

**KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
ULUSLARARASI FİLOLOJİ VE ÇEVİRİBİLİM DERGİSİ**

INTERNATIONAL JOURNAL OF
PHILOLOGY AND TRANSLATION STUDIES

Cilt / Volume: 5 – Sayı / Issue: 2
Aralık / December, 2023
e-ISSN: 2687-5586

Sahibi / Owner

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Adına
On behalf of Karamanoğlu Mehmetbey University
Prof. Dr. Mehmet GAVGALI

Editör / Editor

Dr. Öğr. Üyesi Ümmügülsüm ALBİZ

Editör Yardımcıları / Editorial Assistants

Dr. Öğr. Üyesi Aysel YILDIZ EROL
Dr. Öğr. Üyesi Esin EREN SOYSAL
Dr. Öğr. Üyesi Selin TEKELİ
Arş. Gör. Dr. Gökçen KAPUSUZUOĞLU
Arş. Gör. Dr. Murat ERBEK

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Funda KIZILER EMER
Doç. Dr. Kerim Can YAZGÜNOĞLU
Doç. Dr. Mehmet Cem ODACIOĞLU
Doç. Dr. Serhan DİNDAR
Doç. Dr. Sine DEMİRKIVIRAN
Doç. Dr. Turgay ŞAFK
Dr. Öğr. Üyesi Eda Havva TAN METREŞ
Dr. Öğr. Üyesi Filiz ŞAN
Dr. Öğr. Üyesi Kamile Sinem KÜÇÜK
Dr. Öğr. Üyesi Seçil VARAL
Dr. Öğr. Üyesi Ümit GEDİK
Dr. Mehtap YILMAZ

Sekretarya / Secretariat

Arş. Gör. Emre BEYAZ

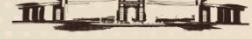
İletişim / Contact

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Yunus Emre Yerleşkesi
Yabancı Diller Yüksekokulu, 70200
Tel: (0338) 226 20 00
E-Posta: ufced@kmu.edu.tr
Lütfen, makale göndermek için DergiPark sistemini kullanınız:
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ufced>

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
ULUSLARARASI FİLOLOJİ VE ÇEVİRİBİLİM DERGİSİ

INTERNATIONAL JOURNAL OF
PHILOLOGY AND TRANSLATION STUDIES

Cilt / Volume: 5 – Sayı / Issue: 2
Aralık / December, 2023
e-ISSN: 2687-5586

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Adnan KARAİSMAİLOĞLU

(Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Ahmet Cüneyt ISSI

(İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Ahmet SARI

(Atatürk Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Alaâttin Karaca

(Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Ali AKAR

(Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Ali TİLBE

(İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Türkiye)

Prof. Dr. Arif ÜNAL

(Sakarya Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Bülent KIRMIZI

(Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Bülent OKAY

(Ankara Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Cemşems TÜMER

(Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi,
Türkiye)

Prof. Dr. Elfina SIBGATULLİNA

(Institute of Oriental Studies of the Russian
Academy of Sciences, Russia)

Prof. Dr. Hasan YILMAZ

(Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Hicabi KIRLANGIÇ

(Ankara Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Huang RENWEİ

(Fudan University, China)

Prof. Dr. İlyas ÖZTÜRK

(Sakarya Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Kubilay AKTULUM

(Hacettepe Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Mehmet Faruk TOPRAK

(Ankara Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Mehmet Hakkı SUÇİN

(Gazi Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Mohamed HARİDY

(Ain Shams University, Egypt)

Prof. Dr. Muharrem TOSUN

(Sakarya Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Nâmık AÇIKGÖZ

(Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Nihan DEMİRİAY

(Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
Türkiye)

Prof. Dr. Onur KÖKSAL

(Selçuk Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Reyhan ÇELİK

(Akdeniz Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Sevinç ÜÇGÜL

(Erciyes Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Sun YİNGGANG

(Zhejiang University, China)

Prof. Dr. Türkan OLCAY

(İstanbul Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Yusuf ÖZ

(Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Zeynep BAĞLAN ÖZER

(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi,
Türkiye)

Prof. Dr. Zhang HUA

(Beijing Language and Culture University,
China)

Doç. Dr. Abdussamed YEŞİLDAĞ

(Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Ahmet Hamdi CAN

(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,
Türkiye)

Doç. Dr. Rahman AKALIN

(Trakya Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Derya ADALAR SUBAŞI
(Ankara Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Emad Abdelbaky Abdelbaky ALY
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Emra BÜYÜKNİSAN
(Mersin Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Fatıma Betül ÜYÜMEZ
(Anadolu Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Hakan YILMAZ
(Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Hassan Akbari BEİRAGH
(Semnan University, Iran)

Doç. Dr. Gonca ÜNAL CHIANG
(Ankara Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. İnci İNCE ERDOĞDU
(Ankara Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Kerim Can YAZGÜNOĞLU
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Li XIAOLI
(Beijing Language and Culture University, China)

Doç. Dr. Mehmet Cem ODACIOĞLU
(Bartın Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Olga N. GRIGORYEVA
(Moscow State University, Russia)

Doç. Dr. Orhan OĞUZ
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Recep DURGUN
(Selçuk Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Sabire ARIK
(Ankara Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Serhan DİNDAR
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Veli UĞUR
(Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Zümre Gizem YILMAZ KARAHAN
(Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Arif YILDIRIM
(Erciyes Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Asya Sakine UÇAR
(İğdır Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Ayla AKIN
(Ege Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe BOZKURT
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Ceren ÖZGÜLER
(Hacettepe Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Fadime ÇOBAN
(Bartın Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Faruk TÜRK
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Fatih ŞİMŞEK
(Sakarya Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Fatma Ecem CEYLAN
(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Feyza GÖREZ
(Erciyes Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. İhsan DOĞRU
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Nesrin ŞEVİK
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Nurcan KALKIR
(Erciyes Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Pınar TAŞDELEN
(Hacettepe Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Özlem KASAP
(Hacettepe Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Serkut Mustafa DABBAGH
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Ümit GEDİK
(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Elif KATİP ÇIRAKLI
(Ankara Üniversitesi, Türkiye)

Uluslararası Filoloji ve Çeviribilim Dergisi
International Journal of Philology and Translation Studies
Cilt / Volume: 5 – Sayı / Issue: 2 (Aralık / December, 2023)
e-ISSN: 2687-5586

DİZİNLER / INDEXES

EDİTÖRDEN

Kıymetli Okurlar,

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Uluslararası Filoloji ve Çeviribilim Dergisi, 5. cildin 2. sayısını, altı araştırma makalesi ile okurların takdirine sunmaktadır. Araştırma makalesinin ilkinin, Maida DOLMACI ve Halil İbrahim BALKUL tarafından yazılmış olan *Yabancı Dil Öğretiminde Makine Çevirisi Kullanımı: Yabancı Dil Öğitmenlerinin Görüşleri Üzerine Görgül Bir Çalışma* başlıklı çalışma oluşturmaktadır. Söz konusu araştırmada gelişen teknoloji ile yabancı dil öğretiminde makine çevirisinin kullanımı ele alınmakta ve dil öğretmenleri ile yarı yapılandırılmış formlar kullanılarak yapılan görüşmeler neticesinde yabancı dil öğreniminde makine çevirisinin rolü saptanmaya çalışılmaktadır.

Sayımızın ikinci makalesini ise Burcu ASLANKILIÇ'ın ve Hüseyin ERSOY' un kaleme almış olduğu *Türkiye'de Alt Yazı Çevirisi Alanında Yayımlanmış Makalelere Bir Bakış: 2019-2023 Yılları* başlıklı çalışma oluşturmaktadır. Türkiye'de son beş yılda alt yazı çevirisi üzerine yayımlanmış makaleleri inceleyen çalışma, doküman incelemesi yoluyla verileri toplayarak temaların yıllara göre dağılımını saptamış ve bu kapsamda yapılan araştırmalardaki boşlukları tespit etmeye çalışmıştır.

Sayımızın üçüncü çalışması ise Betül CAN'ın *Mısırlı Yazar Necib Mahfûz'un Romanlarının İngilizce Ara Dil Kullanılarak Yapılan Çevirilerinde Argo İfadeler, Deyimler ve Özel Adların Çevirisi Üzerine Bir İnceleme* adlı yazısıdır. Çalışmada Can, Nobel Edebiyat Ödüllü yazar Necib Mahfûz'un İngilizce ara dil kullanılarak Türkçeye çevrilmiş dört romanını, Arapça aslından yapılan çeviri örnekleri ile karşılaştırmalı olarak incelemiştir.

Aralık sayısının dördüncü makalesi de *Fransızca Ölmekte Olan Bir Dil mi? Twitter'da Konu Hakkında Yapılan Tartışmalara Yönelik Bir Söylem Çözümlemesi* başlığıyla Erdoğan KARTAL, Aysun AVCI, Aziza AKRAMOVA tarafından kaleme alınmıştır. Çalışmada, sosyal medya araçlarının başında gelen ve ülke gündemine dair güncel konuların tartışıldığı Twitter'da Fransızcanın ölen diller arasında gösterildiğini ifade eden tweete yapılan 107 yorum incelenerek söylem çözümlemesi yapılması amaçlanmıştır.

Çeviribilim Felsefesine Doğru: Lakonik Bir Düşünce Yolculuğu başlıklı yazı ise Fırat SOYSAL tarafından kaleme alınmış, çalışmada Hermeneutik ve Çeviribilim arasındaki yakın ilişki vurgulanarak W.V.O. Quine'in, L. Wittgenstein'in, H.G. Gadamer'in kavramlarına değinilmiştir. Çalışma, dilin, kültürün, bilişin ve yorumun öz niteliklerini derinlemesine düşünen bir Çeviribilim Felsefesi oluşturma çağrısı yapmaktadır.

Sayımızın son makalesi de yine Fırat SOYSAL tarafından kaleme alınmış olan *Enhancing Translation Studies with Artificial Intelligence (AI): Challenges, Opportunities, and Proposals* başlıklı yazıdır. Teorik kapsamda oluşturulan bu çalışma, Çeviribilim ve Yapay Zeka

arasındaki simbiyotik ilişkiyi inceleyerek bu iki alan arasındaki iř birliğinin önemini vurgulamaktadır. Yapay Zekanın eviri uygulamalarına entegrasyonunun eviri verimliliğini artırma, dil engellerini aşma ve bilgiye erişimi genişletme potansiyelini araştıran çalışma, eviribilim müfredatlarına Yapay Zeka ile ilgili konuların dâhil edilmesini ve eviribilim ve Yapay Zeka arasındaki iř birliği ile eviri hizmetlerinin kalitesinin artırılmasını tartışmaktadır.

Dergimizin 2023 yılının son sayısına çalışmaları ile değer katan kıymetli yazarlara; çalışmaları, zamanlarını ayırarak titizlikle değerlendiren hakemlere ve yayım sürecinde emeği geçen tüm editör kuruluna teşekkürlerimi sunar, verimli okumalar dilerim.

Dr. Öğr. Üyesi mmęlsm ALBİZ

İÇİNDEKİLER

Yabancı Dil Öğretiminde Makine Çevirisi Kullanımı: Yabancı Dil Öğitmenlerinin Görüşleri Üzerine Görgül Bir Çalışma

The Use of Machine Translation in Foreign Language Teaching: An Empirical Study on the Views of Foreign Language Instructors

Araştırma Makalesi / Research Article

Maide DOLMACI *, Halil İbrahim BALKUL ** 85

Türkiye’de Alt Yazı Çevirisi Alanında Yayınlanmış Makalelere Bir Bakış: 2019-2023 Yılları

A Look at Articles Published in the Field of Subtitling in Türkiye: the Years of 2019-2023

Araştırma Makalesi / Research Article

Burcu ASLANKILINÇ*, Hüseyin ERSOY 102**

Mısırlı Yazar Necîb Mahfûz’un Romanlarının İngilizce Ara Dil Kullanılarak Yapılan Çevirilerinde Argo İfadeler, Deyimler ve Özel Adların Çevirisi Üzerine Bir İnceleme

An Analysis Regarding the Translation of Slang Expressions, Idioms and Proper Names in the Translations of the Novels of Egyptian Author Naguib Mahfouz via English as the Mediating Language

Araştırma Makalesi / Research Article

Betül CAN* 123

Fransızca Ölmekte Olan Bir Dil mi? Twitter’da Konu Hakkında Yapılan Tartışmalara Yönelik Bir Söylem Çözümlemesi

Is French a Dying Language? A Discourse Analysis on Discussions About the Topic on Twitter

Araştırma Makalesi / Research Article

Aysun AVCI*, Aziza AKRAMOVA, Erdoğan KARTAL*** 144**

Çeviribilim Felsefesine Doğru: Lakonik Bir Düşünce Yolculuğu

Towards a Philosophy of Translation Studies: A Laconic Journey of Thought

Araştırma Makalesi / Research Article

Fırat SOYSAL* 162

Enhancing Translation Studies with Artificial Intelligence (AI): Challenges, Opportunities, and Proposals

Çeviribiliminin Yapay Zeka (YZ) ile Geliştirilmesi: Zorluklar, İmkânlar ve Öneriler

Araştırma Makalesi / Research Article

Fırat SOYSAL* 177

Yabancı Dil Öğretiminde Makine Çevirisi Kullanımı: Yabancı Dil Öğretmenlerinin Görüşleri Üzerine Görgül Bir Çalışma¹

The Use of Machine Translation in Foreign Language Teaching: An Empirical Study on the Views of Foreign Language Instructors

Araştırma Makalesi / Research Article

Maide DOLMACI *, Halil İbrahim BALKUL **

* Yüksek Lisans Öğr., Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çeviribilim ABD, Sakarya, Türkiye, e-posta: maidedolmaci@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4552-1833

** Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, Sakarya, Türkiye, e-posta: hbalkul@sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5775-962X

ÖZET

İnsanoğlunun farklı toplumlarla karşılaştığı ilk zamanlardan günümüze kadar geçen süre zarfında, çeviri kültürlerarası iletişimde oldukça önemli ve etkili bir role sahip olmuştur. Gelişen teknoloji ile birlikte çeviri alanında da büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Bu sayede eğitim sektörü başta olmak üzere özellikle yabancı dil öğretiminde makine çevirisinin (MÇ) önemi ve alana katkısı artış göstermektedir. Bu çalışmada, hazırlık sınıflarında yabancı dil öğretiminde öğrencilerin makine çevirisi (MÇ) kullanımı ele alınacaktır. Makine çevirisi yabancı dil öğretiminde daha yeni kullanılıyor gibi gözükse de aslında uzun zamandır yabancı dil öğrenimi ve öğretiminin bir bileşeni olarak yer almaktadır. Bu araştırmada, önceki literatür verileri ışığında, dil öğretmenleri ile gerçekleştirilecek olan yarı-yapılandırılmış görüşmelerde öğrencilerin yabancı dil öğrenirken makine çevirisinden yararlanıp yararlanmadıkları, yararlanıyorlar ise en çok hangi dil yeteneklerini geliştirmek için yararlandıkları tespit edilecektir. Ayrıca, makine çevirisinin dil yeteneklerinin gelişiminde ne düzeyde katkıda bulunduğu ve hangi etkinliklerde makine çevirisi araçlarının kullanıldığı araştırılacaktır. Sonrasında bu bağlamda eksikliklerin incelenerek sınırlılıkların neler olduğu tespit edilecektir. Bu çalışmada, makine çevirisinin yabancı dil öğretiminde geçmişten günümüze kadar hangi konumda yer aldığını ve yabancı dil öğretiminde öğretmenlerin makine çevirisine karşı tutumlarını öğrenmeyi hedeflemekteyiz. Araştırmanın veri toplama yöntemi nitel araştırma yöntemlerinden yarı-yapılandırılmış görüşmelerdir ve görüşmelerin ardından veriler içerik analizi yöntemi ile temalara ayrılıp analiz edilecektir. Çalışma, makine çevirisi (MÇ) ile yabancı dil öğrenimi ve öğretimi konu başlıklarını kapsamaktadır ve bu bağlamda disiplinler arası bir araştırmadır. Çalışmadan elde edilen verilerin konu ile ilgili yapılacak ileriki araştırmalara ışık tutması hedeflenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Makine Çevirisi, Yabancı Dil Öğrenimi, Yabancı Dil Öğretimi, Yabancı Dil Öğitmenleri

¹ Bu çalışma, Maide DOLMACI tarafından Doç. Dr. Halil İbrahim BALKUL danışmanlığında hazırlanan "Yabancı Dil Öğretiminde Makine Çevirisi Kullanımı: Yabancı Dil Öğitmenlerinin Görüşleri Üzerine Görgül Bir Çalışma / The Use of Machine Translation in Foreign Language Teaching: An Empirical Study on the Views of Foreign Language Instructors" adlı tezden üretilmiştir.

ABSTRACT

From the earliest times, when human beings encountered different societies, until today, translation has had a very important and effective role in intercultural communication. Along with the developing technology, great changes have also occurred in the field of translation. In this way, the importance and contribution of machine translation (MT) in foreign language teaching, especially in the education sector, is increasing. In this study, the use of machine translation (MT) by learners in foreign language teaching in preparatory classes will be discussed. Although machine translation seems to be used in foreign language teaching more recently, it has actually been a component of foreign language learning and teaching for a long time. In this study, in the light of the previous literature, semi-structured interviews with language instructors will be conducted to determine whether learners make use of machine translation while learning a foreign language, and if so, which language skills they use it to improve the most. In addition, the extent to which machine translation contributes to the development of language skills and in which activities machine translation tools are used will be investigated. Afterwards, the limitations will be identified by analysing the deficiencies in this context. In this study, we aim to learn the position of machine translation in foreign language teaching from past to present and the attitudes of instructors towards machine translation in foreign language teaching. The data collection method of the study is semi-structured interviews, one of the qualitative research methods, and after the interviews, the data will be divided into themes and analysed by content analysis method. The study covers the topics of machine translation (MT) and foreign language learning and teaching and is an interdisciplinary research in this context. It is aimed that the data obtained from the study will shed light on future research on the subject.

Keywords: Machine Translation, Foreign Language Learning, Foreign Language Teaching, Foreign Language Instructors

1. Giriş

Yazının gelişmesiyle birlikte bireyler fikirlerini ve duygularını başkalarıyla paylaşmanın ne kadar önemli olduğunu fark etmişlerdir. Bir süre sonra diğer toplumların yazdıklarını, okuduklarını ve söylediklerini kendi toplumlarına taşımak istemişlerdir. Çünkü insanlar bu süre zarfında nesilden nesle aktarılan bilginin yeterli olmayacağına inanmaktaydılar. Sonrasında ise, toplumlar arası iletişimin önündeki en büyük engelin dil olduğu saptanmıştır ve böylelikle çeviriye duyulan ihtiyaç gün yüzüne çıkmıştır.

Günümüzde çeviriye olan ihtiyacın günden güne arttığı düşünüldüğünde, iletişim kanallarının önemi daha da açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. İnsanlığın doğuşundan günümüze kadar, çeviri önemli ve her şeyi kapsayan bir role sahip olmuştur. Çeviri kültürlerarası iletişim için gerekli olduğundan, önemi daha fazla sosyal katılımın bir sonucu olarak artmıştır. Bireylerin birbirleriyle iletişim kurmalarının ve bilgi, duygu ve düşüncelerini paylaşmalarının ana yolu dil aracılığıyla gerçekleşmektedir. İletişim ve teknoloji çağı diye nitelendirdiğimiz 21.yüzyılda, kültürlerarası iletişimde dil bariyerini kaldırmak adına çeviri ve yabancı dil öğrenim / öğretim teknolojileri popülerlik kazanmıştır. Şüphesiz makine çevirisi programları bu teknolojiler arasında oldukça önemli bir konuma sahiptir.

Makine çevirisi (MÇ) yazılı veya sözlü bir metnin kaynak dil olarak bilinen bir doğal dilden, erek dil olarak bilinen başka bir doğal dile otomatik olarak veya insan müdahalesiyle dönüştürülmesi süreci olarak tanımlanmaktadır (Krş. Kituku vd., 2016; Aslan, 2019). Çeviriye

duyulan ihtiyacın artması, insanların makine çevirisi hakkındaki algılarını da değiştirmiştir. Daha pratik ve daha hızlı çeviri yapmak istedikleri için makine çevirisi uygulamalarına ağırlık vermişlerdir. MÇ, 17. yüzyıldaki başlangıcından bu yana, İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş'tan sonra önemli ölçüde gelişmiştir. Koehn'in (2010: 14) istatistiksel makine çevirisi üzerine kaleme aldığı detaylı çalışmasında, makine çevirisi sistemleri oluşturma çabalarının ilk bilgisayarların ortaya çıkmasından kısa bir süre sonra başladığı belirtilirken; Hutchins (2004) Fransa ve Rusya'da iki farklı öncünün MÇ uygulamak için eş zamanlı olarak aldıkları patentlere işaret etmektedir. Ayrıca, MÇ tarihi üzerine yapılan çalışmaların çoğu, Otomatik Dil İşleme Danışma Komitesi'nin (ALPAC) ufuk açıcı raporunu bir dönüm noktası olarak belirleme konusunda genellikle aynı yaklaşımı benimserken, diğer çalışmalar farklı bir yol izlemiş ve 20. yüzyılın ortalarından itibaren neredeyse her on yılı bir dönüm noktası olarak değerlendirmiştir (Qun & Xiaojun, 2015). Ancak Hutchins (2023), 1950'ler ile 1970'ler arasındaki yılları MÇ araştırma ve uygulamalarının başlangıcı, 1970'ler ile 1989 arasındaki yılları ise ikinci aşama olarak değerlendirmektedir.

Çeviri ve yabancı dil öğrenimi iki farklı alandır fakat ortak noktada buluşmaktadırlar. Geçmişten günümüze uzanan dil öğrenimi tarihçesine bakacak olursak, bu alan çok fazla yenilikler ile kaplanarak son haline ulaşmaktadır. Bu noktada, teknolojinin yardımı göz ardı edilemez. Çeviri alanı da teknolojiden çok fazla yararlanmaktadır. Teknolojinin etkisiyle, yabancı dil derslerinde çeviriye yer verilmektedir. Türkoğlu'nun (1996) belirttiği gibi, yabancı dil dersinde çeviri sadece bir amaç olmak dışında, bir araç olarak kullanılmaktadır. Geçmiş yıllarda yabancı dil öğreniminde çeviri, dilbilgisi-çeviri yöntemi gibi teknolojiden uzak yöntemler kullanarak yapılırken; şimdiki yıllarda MÇ ve bilgisayar destekli çeviriler üzerinden yapılmaktadır.

Bu çalışmada, MÇ'nin yabancı dil öğretiminde geçmişten günümüze kadar hangi konumda yer aldığını ve yabancı dil öğretiminde yabancı dil öğretmenlerinin MÇ'ne karşı tutumlarını öğrenmek amaçlanmaktadır. Yabancı dil öğretmenleri ile görüşmeler yapılarak veri toplanacaktır. Çalışma, MÇ ile yabancı dil öğretimini ve bu iki alan arasındaki ilişkiyi kapsamaktadır. Bu araştırma, MÇ'yi disiplinlerarası bir yaklaşım ile yabancı dil öğretimine dahil ederek öğretim disiplinine katkıda bulunmaktadır.

Bu çalışma, beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm giriş bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde çalışmanın arka planına ve çalışmanın amacına yer verilmiştir. Ayrıca, bu bölümde çalışmanın temellendirildiği araştırma soruları sunulmakta ve çalışmanın taslağı verilmektedir. Giriş bölümünün ardından, ikinci bölümde ilgili literatür taraması sunulmuştur. MÇ ve MÇ'nin yabancı dil öğretiminde kullanımı ile ilgili çalışmalar incelenmiştir. Üçüncü bölümde, çalışmanın yöntem sunulmuş, katılımcılar ve çalışma ortamı açıklanmıştır. Mülakat soruların toplanması ve analiz edilmesi de bu bölüm içerisindedir. Dördüncü bölümde ise bulgular ve sonuçlardan bahsedilmektedir. Son bölüm ise, araştırma sorularının tartışıldığı bölümdür ve çalışmanın özeti ve sonucu da bu bölümde yer almaktadır.

2. Literatür Taraması

2.1. Makine Çevirisi Üzerine Yapılan Araştırmalar

1940'lı yıllarda başlayan makine çevirisi uygulamaları ve araştırmaları günümüzde yapay zekâ çevirileri ile birlikte farklı bir konuma gelmiştir. Önceleri kural-tabanlı ve derlem tabanlı (istatistiki ve örnek temelli), sonrasında ise hibrit ve nöral yaklaşımların (Aslan, 2019) benimsendiği makine çevirisi araştırma alanı, bilhassa son on yıllık süreçte yerli ve yabancı birçok bilim insanının odak noktası haline gelmiştir. Alandaki bu çalışmalar; MÇ programlarının gerek kullanıcı gerekse tasarımcı gözüyle incelenmesi ve değerlendirilmesi, MÇ programlarının farklı metin türü örneklerinde kullanılabilirliğinin test edilmesi ve makine çevirisi programlarının çeviri eğitimi sürecinde kullanımı gibi konu başlıklarında incelenebilir.

Öncelikle MÇ programlarının farklı açılardan ve farklı kullanıcı / tasarımcı gözüyle incelendiği çalışmalara değinmek isabetli olacaktır. Bilhassa tasarımcı gözüyle makine çevirisi programlarını değerlendiren ve tasarlanan programların verimliliğini test eden çalışmalara bakıldığında (Krş. Hoang ve Koehn, 2008; Cancedda vd., 2009; Tayirova vd., 2015), bu araştırmaların daha çok bilgisayarlı dilbilim ve bilgisayar mühendisliği alanlarında gerçekleştirilmiş ve belirli kodlamaların test edildiği çalışmalar olduğu ön plana çıkmaktadır. Kullanıcı gözüyle makine çevirisi programlarının gerek test edilmesi ve gerek alınan dönütler neticesinde geliştirilmesini temel araştırma konusu edinen çalışmalar (Krş. Moorkens ve O'Brien, 2017; Freitag vd., 2021; Lin vd., 2021; Balkul vd., 2022; Ragni ve Nunes, 2022) ise, daha çok hem dilbilim hem de çeviribilim perspektifinden MÇ programlarının işlevselliğini artırmaya yönelik gerçekleştirilen araştırmalar olarak ön plana çıkmaktadır.

MÇ programlarının farklı metin türü örneklerinde kullanılabilirliğinin test edilmesi konu başlığına gelindiğinde, bilhassa metin türü ve uzmanlık alanı konu başlıklarının ön planda olduğu görülmektedir. Alandaki bu tür çalışmalara bakıldığında (Krş. Voigt ve Jurafsky, 2012; Toral ve Way, 2015; Aşkın ve Balkul, 2022; Guerberof-Arenas ve Toral, 2022), edebi metinlerin makine çevirisi programları aracılığı ile çevrilmesinde geçmişe nazaran oldukça ilerleme kaydedildiğini fakat henüz istenilen düzeyde bir kalite seviyesine erişilmediği görülmektedir. Edebi metinlerin MÇ programları aracılığı ile çevrilmesinde yaşanan sorunların başında ise; üslup aktarımı, mecazi dil kullanımı ve metaforik ifadeler olduğu görülmektedir. Edebi metinlerin aksine; kullanılan terminolojinin sık tekrar ettiği, dil kalıplarının standart olduğu ve yazarın üslubundan çok bilimsel verilerin ön plana çıktığı teknik ve bilimsel metinlerin çevirisinde ise makine çevirisi programlarının kullanımının oldukça tutarlı erek metin sonuçları verdiği görülmektedir (Krş. Calude, 2003; Forcada, 2010; Lambert vd., 2012; Belina, 2023). İlaveten, alanda yapılan çalışmalar aynı dil ailesine mensup ya da akraba diller arasında gerçekleştirilen MÇ'nin metin türü ayrımı yapmadan da diğer dil çiftleri arasında gerçekleştirilen MÇ'ye kıyasla daha tutarlı sonuçlar verdiğini göstermektedir (Krş. Zampieri vd., 2020; Altıntaş ve Çiçekli, 2022). Bunun yanında, web ortamında yeterince koşut metin örneği bulunmayan ya da nadir kullanılan diller arasında gerçekleştirilen makine çevirisi uygulamaları henüz istenilen sonucu sağlama kapasitesine sahip görülmemektedir (Krş. Somers, 1997; Irvine, 2014; Forcada, 2020).

Araştırmamızda MÇ alanında ele alınacak olan son konu başlığı ise, son zamanlarda artan mütercim ve tercümanlık programları ile birlikte ön plan çıkan MÇ'nin çeviri eğitiminde kullanımını sorgulayan çalışmalardan oluşmaktadır. Bu çalışmalardan bir kısmı (Bkz. Shehi, 2002; Pekcoşkun-Güner, 2020) ön düzenleme işlemlerinin makine çevirisi çıktılarının kalitesini artırdığını ve çevirmen adaylarına bu yönde bir farkındalık sağlanması gerektiğini anlatırken, bazı çalışmalar ise MÇ çıktısı üzerinde gerçekleştirilen son düzeltme işlemlerinin nasıl yapılmasına yönelik yöntem bilgisinin çeviri eğitiminde öğrencilere kazandırılması gereken beceriler arasında olduğunu altını çizmektedir (Krş. Rico Pérez ve Torrejón, 2012; Flanagan ve Christensen, 2014; Çetiner ve İşisağ, 2019). Ayrıca, bazı araştırmalarda da makine çevirisinin 21.yüzyılın bir gereksinimi olduğu ve bu sebeple çevirmen adaylarının çeviri eğitimi esnasında yetkinlik sağlamaları gereken bir alan olduğu özellikle vurgulanmaktadır (Bkz. Mellinger, 2017; Bulut, 2019; Rico ve González Pastor, 2022).

2.2. Yabancı Dil Öğretiminde Makine Çevirisi

İnternet çağının gelişimi bize birçok konuda kolay erişilebilir geniş bir kaynak yelpazesi sağlamıştır (Niño,2009). Teknolojinin gelişmesi sayesinde çeviri uzun bir yol kat etmiştir. İnsan çevirisinin yanı sıra makine çevirisi 1950'lerde ortaya çıkmıştır. Makineleşmenin artmasıyla birlikte, MÇ ekonomi, politika ve yabancı dil öğretimi/öğrenimi gibi çeşitli alanlarda kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde dil öğrenimi için MÇ kullanımı yadsınamaz. Makine çevirisinin yabancı dil sınıflarında kullanılması, eğitimciler için zor olsa da giderek daha yaygın hale gelmektedir. Önceki yıllarda yabancı dil öğretmenleri MÇ'yi sınıflarda uygulamayı kabul etmezken; günümüzde dil öğretmenleri öğrencilerine yabancı dil öğretirken makine çevirisini kullanmayı benimseme eğilimindedirler. Dil öğretmenleri ve öğrenciler, modern dünyamızda MÇ'yi göz ardı edemezler, bu konu kaçınılmaz bir öneme sahiptir. Bununla birlikte, dil öğretmenleri bir ders boyunca (40 dakika) tümüyle benimsememeye çalışsalar da öğrencilerini bir etkinliğin bir bölümünde makine çevirisini kullanmaya teşvik etmektedir. Bu izin sayesinde dil öğrenenler, Warschauer ve Kern'in (2000) daha önce belirttiği gibi, MÇ'yi bağımsız olarak kullanarak derslerinde istediklerini bulmakta özgür hissetmektedirler ve daha yakın zamanda Niño (2020), öğrencilere bu ortamda neyi nasıl öğreneceklerini planlama konusunda daha fazla özgürlük verildiğini ve bunun da öğrenen merkezliliği teşvik ettiğini belirtmektedir. Hutchins ve Somers'in (1992) MÇ üzerine yaptıkları çalışmada, "herhangi bir dildeki herhangi bir cümleyi insan müdahalesi olmadan başka bir dile mükemmel bir şekilde çevirebilecek bir çeviri makinesi yoktur" ifadesi yer almaktadır. Makineleşmenin hızla ilerlemesi ve yapay zekanın hızla gelişmesiyle bu durumun nasıl değiştiğini görebilmekteyiz. Bu iddianın değiştirilebilir ve kullanıma alınabilir olduğu da görülmektedir. MÇ ve yapay zekanın yabancı dil sınıfına dahil edilmesi, öğrencilere değerli araçlar ve kaynaklar sağlayarak öğrenme sürecini geliştirebilir.

Eğitim tecrübelerimize dayanarak ifade edilebiliriz ki, hazırlık sınıflarında yeni bir dil öğretilirken, yabancı dil öğretmenleri genellikle buna karşı çıksalar da öğrenciler makine çevirisi (MÇ) kullanmaktan hoşnut olabilirler. Niño (2020), dil öğretmenlerinin sınıflarında MÇ kullanmaktan çekinmemelerini ya da kullanımını göz ardı etmemelerini tavsiye etmektedir. Çok dilli ve kültürler arası iletişim, günümüz küreselleşmiş kültüründe büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenle, yabancı dil öğretmenleri, öğrencilerine çeviri gerekliliğini anlamalarını

sağlamak zorundadır. Ayrıca Niño (2009), dil öğrenenlerin MÇ'yi hem korkunç hem de iyi bir model olarak benimsediklerine dikkat çekmiştir. Anlatımına göre, MÇ'yi dört eğitimsel amaç için kullanmaya odaklanmıştır. Bunlar, mesleki kullanım: çeviri kalitesi değerlendirmesi, ön düzenleme ve son düzenleme; bir "bilgisayar destekli dil öğrenimi" aracı olarak MÇ; MÇ'nin iyi bir model olarak kullanımı ve makine çevirisinin kötü bir model olarak kullanımı olarak ayrılmıştır. Bu çalışmada, dört eğitimsel amaçtan sadece MÇ kullanımının iyi ve kötü yönleri olarak ikisinden bahsedilecektir.

Literatür incelendiğinde dil becerilerinin farklı unsurlardan oluştuğunu öne süren görüşlere rastlanmaktadır. Örneğin, Richards & Schmidt (2013) dil becerilerinin okuma, yazma, konuşma ve dinlemeyi içerdiğini belirtmektedir. Yabancı dil öğrenmek dört temel yetkinliği içerir. Ancak, MÇ dil ediniminde ve yabancı dilde akıcılığın geliştirilmesinde önemli bir yardımcı olduğu ve yabancı dil öğretirken okuma ve yazma becerileriyle doğrudan bağlantılı olduğu için bu çalışmada sadece iki beceri ele alınmaktadır.

Öğrencilerin yazma becerisi için paragrafları ve/veya denemeleri hızlı ve duraksamadan oluşturmaları gerekir, bu nedenle yazılarında daha fazla sözcük hatası yapmaları muhtemeldir. Sonuç olarak, bazı öğretmenler erek dilde MÇ kullanımını yazma derslerine dahil etmektedir. İkinci dilde yazma için MÇ kullanımının potansiyel faydalarını inceleyen ilk görgül çalışma Niño (2004) tarafından yapılmıştır. MÇ ve yabancı dil öğretimi ve özellikle yazma becerileri hakkında yapılacak olan araştırmalarda bu makaleden yararlanmak mümkündür. Çünkü, bu makale yabancı dilde yazma becerilerini geliştirmek için bir öğretim yöntemi olarak MÇ son düzeltmenin potansiyellerini keşfetmeyi amaçlamaktadır.

Bazı öğrenciler bir paragraf ya da makale okurken yabancı dilde bilmedikleri kelimelerin karşılıklarını ana dilleri ile karşılaştırarak öğrenme ihtiyacı duymaktadırlar ve bu da tanımları öğrenmek için sözlük kullanmalarına neden olmaktadır. Ders sırasında fazla zamanları olmadığından, hemen öğrenmek için öncelikle MÇ'yi kullanmaktadırlar. Stapleton ve Ka Kin (2019), yabancı dilde okuma ve yazma stratejileri olarak MÇ araçlarının önemine dikkat çekmektedirler. Bu çalışma, ilköğretim düzeyinde altı (6) tane öğrenciye uygulanmıştır. Araştırma kapsamında, öğrencilerin MÇ sayesinde normalde tek başına yaptıkları yazma becerilerinden çok daha iyi bir sonuç elde edilmektedir. Bunun dışında bu çalışmada MÇ'nin dil öğretiminde çığır açtığından sıkça bahsedilmektedir. Son olarak, bu çalışmada araştırmacılara anlatılmak istenen; MÇ'nin yabancı dil öğrenme ve öğretme bağlamlarında yazılı olarak kelimelerin öğretilmesi ve öğrenilmesi üzerinde önemli bir etkisi olduğu yorumlanmaktadır.

Bu bölümde, internet çağının dil öğretimine ve çeviriye olan etkisi ele alınarak, MÇ'nin evrimi ve günümüzdeki rolü yapılmış olan çalışmalar aracılığı ile incelenmiştir. Bu çalışmalarda, teknolojinin gelişmesiyle birlikte dil öğreniminde MÇ'nin kullanımının arttığına ve dil öğretmenlerinin öğrencilere bu aracı kullanma konusunda teşvikte bulunduğu vurgu yapıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca, dil eğitiminde MÇ'nin kullanılmasının öğrencilere özgürlük hissi ve öğrenen merkezliliği sağlayabileceği üzerinde durulmaktadır. Yapay zekâ ve teknolojinin ilerlemesiyle birlikte MÇ'nin rolünün değiştiğine ve dil öğretimine değerli araçlar sağlayarak öğrenme sürecini geliştirebileceğine dikkat çekilmektedir.

3. Yöntem

Bu bölümde, çalışmanın yöntemi hakkında bilgi verilmektedir. Bu bölümde; ortam, katılımcılar ve verilerin toplanması üzerinde durulmaktadır. Haliç Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu'nun modüler müfredatındaki dört modülün her biri Avrupa Ortak Dil Referans Çerçevesi (CEFR) A1-A2-B1-B2 seviyelerine uygundur. 2023-2024 güz döneminde halihazırda kullanılmakta olan ve ana ders kitap olarak kullanılan 'Golden Horn', Haliç Üniversitesi öğretim görevlileri tarafından yazılmıştır ve hem A1 hem de A2 seviyelerine yöneliktir. B1 ve B2 kitapları 'Less is More' adlı kitaptır. Haliç Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu'nda toplam yetmiş dokuz (79) öğretim görevlisi bulunmaktadır ve her modülde öğretim görevlileri farklı seviyedeki derslerden sorumludur. Ana ders ve beceri dersleri olarak bir sınıfı en az iki öğretim görevlisi paylaşmaktadır. Araştırma için seçtiğim eğitmenler altı (6) kişidir. Bunlardan üçü kadın, diğer üçü ise erkek eğitmenlerdir. Eğitmenlerin yaşları 21-50 arasındadır. Bu eğitmenler üniversite düzeyinde ders verme bağlamında en az iki (2) yıl deneyimli eğitmenlerdir. Mülakat soruları araştırmacı yazarlar tarafından hazırlanmıştır. Ayrıca uzman görüşü kapsamında farklı üniversitelerden 2 akademisyenin de soruların nihai şeklini almasında katkısı vardır. MÇ'nin yabancı dil öğretiminde kullanımı ve farklı seviyelerdeki sınıflara nasıl dahil edileceği bu görüşme sorularının ana konularını oluşturmaktadır. Veri toplama yöntemi olarak yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Ayrıca, yabancı dil eğitmenlerinin daha uzun ve esnek yanıtlar verme eğilimlerini göz önünde bulundurarak görüşme sorularının açık uçlu olması amaçlanmıştır. Polat (2022) yarı yapılandırmış görüşmelerde, iyi soru yazabilmenin tek bir kuralı olmaması dahilinde makaledeki katılımcıların cevapları gibi somut örnekler ile görüşme yapacak olan araştırmacıya büyük katkıda bulunacağını belirtmektedir. Katılımcıların açık uçlu sorulara cevap vermeleri yargılayıcı sorulardan kaçınarak, katılımcıların dil öğretiminde MÇ ileriki çalışmalara da yön vermesi öngörülmektedir. Bu çalışma, nitel verilere dayalı bir çalışma olmuştur ve katılımcıların sorulara sözlü yanıtlar vermesi amaçlanmıştır. Cep telefonunun ses kaydı ile bu görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Görüşmeler ortalama 8-10 dakika arasında sürmüştür. Tüm katılımcılar İngilizce öğretmeni oldukları için görüşmelerin de İngilizce olmasına karar verilmiştir. Çünkü hepsinin dil öğretiminde kendini rahat olarak ifade ettikleri dil de İngilizcedir. Sorular katılımcıların derslerine dahil ederken, MÇ'yi hangi program veya uygulamaları kullanarak ve hangi amaç ile kullandıkları dikkate alınarak sorular hazırlanmıştır. Bunu takiben, her bir görüşmecinin yanıtları yazıya dökülmüştür ve elde edilen yanıtlar konu başlıklarına ayrılıp, bir sonraki bölümde incelenmiştir.

4. Bulgular ve Tartışma

Bu çalışmada, MÇ'nin yabancı dil öğretiminde kullanımı ile ilgili 12 soru bulunmaktadır ve bunlar, Haliç Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu öğretim görevlileri tarafından yanıtlanmıştır. Anket soruları, dil sınıflarında MÇ kullanımına ilişkin geniş verileri araştırmayı amaçlamaktadır. Katılımcıların derslerinde teknolojiyi ne ölçüde kullandıkları deneyimlerine dayanarak sorgulanmaktadır. Soruları sınıflandırdığımızda; dil öğretiminde genel teknoloji kullanımı, MÇ'nin kullanım amacını ve kullanım sıklığını, sınıf içi ve dışı kullanımlarda

eğitmenler tarafından teşvik edilip edilmediği, MÇ'nin dil öğretiminde yararlı olup olmadığı, hangi yabancı dil becerilerinde etkili olduğu ve son olarak hangi seviyede kullanılması gerektiği gibi konu başlıkları karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, burada katılımcıların kendi ifadeleri alıntılanarak yorumlarda bulunulmuş ve etik kurallar çerçevesinde katılımcıların isim ve soy isimleri belirtilmeden kendileri K1, K2, K3, K4, K5 ve K6 olarak kodlanmıştır.

4.1. Dil Öğretiminde Genel Teknoloji Kullanımı

Bu kategoride bir (1) adet soru bulunmaktadır.

1. Soru: Ne kadar süredir İngilizce öğretiyorsunuz? Derslerinizde teknolojiye ne ölçüde yararlanıyorsunuz?

Bu soruda, öğretmenlerin en az 4 yıllık en fazla 20 yıllık öğretmenler olduğunu öğrenmekteyiz. Sorunun devamında ise; genel olarak tüm öğretmenler dil öğretirken teknolojiye yararlandıklarını dile getirmektedirler. Görüşmeye katılan öğretmenlerin hemen hemen hepsi bilgisayar ve akıllı tahta kullanmaktadır. Günümüz dünyasında teknolojiyi hayatımızın bir köşesine dâhil etmeden yaşamak mümkün görünmemektedir. Gitgide ilerleyip değişimlerin meydana gelmesi de bizlere her konuda yardımcı olmaktadır. Bu değişimler “öğretim süreçlerindeki uygulamaların da bu doğrultuda düzenlenmesine ve güncel teknolojilerin dil öğretim süreçlerine entegre edilmesine ortam hazırlamıştır” (Genç-Ersoy ve Ersoy, 2021:810).

4.2. Makine Çevirisinin Dil Öğretimindeki Kullanımı

Bu kategoride dört (4) adet soru bulunmaktadır.

2. Soru: İngilizce öğretiminde makine çevirisini hangi amaçlarla kullanıyorsunuz?

Katılımcılardan üç tanesi MÇ kelime öğretmek, özellikle de yazılı materyallerde hedef dili anlamak için kullanmaktadır. Ayrıca, yabancı dil öğretmenleri farklı amaçlar için de MÇ'yi kullanmaktadır. Örnek verecek olursak bunlardan bir tanesi, geleneksel olarak çeviri yaptırmak amacıyla; bir diğeri de ana dil ve yabancı dil arasındaki farkları anlatmak amacıyla MÇ'yi kullanmaktadır. K4 kodlu katılımcı ise, MÇ kullanarak yabancı dilde eğitim verilmesine karşı çıkmaktadır. İlgili katılımcının konuya ilişkin sözleri şu şekildedir:

K4: “Açıkçası derslerimde herhangi bir makine çevirisi aracı kullanmadım. Makine çevirileri, anadili İngilizce olanlar, anadili gibi konuşanlar veya ileri düzey konuşanlar tarafından profesyonel veya akademik yazılarını kontrol etmek veya intihalden kaçınmak için kullanılabilir. Öğretimde yararlı olmadıkları gibi dil öğrenme ya da öğretme süreci için de zararlıdır.”

Luton (2003) öğrenciler ve MÇ kullanımını akademik sahtekârlıkla doğrudan ilişkilendiren ilk çalışmadır. Harris (2010) MÇ destekli metinler vermenin, yazma projelerini kendi başlarına tamamlayan öğrencilere haksızlık olduğunu ve birçok öğretmenin öğrenci ile MÇ kullanımını bir tür kopya çekme olarak gördüğünü iddia etmektedir. Bunun nedeni, MÇ'ye aşırı güvenmenin yabancı dilde yazma sürecine yaklaşımı engelleyebileceği ve hedef dilin anlamlı kullanımını önleyebileceği endişesidir. Benzer şekilde, Correa (2011) ve Steding (2009) ödevlerde bildirimde bulunmadan MÇ kullanmanın kopya çekmek olarak değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmekte ve çevrimiçi çevirmen kullanımının akademik sahtekârlık için önemli

bir sorun olduğunu belirtmektedir. K4 kodlu katılımcının sözleri yukarıda adı geçen çalışmalarla paralellik göstermektedir fakat konunun sadece bu bakış açısına indirgenmesi doğru olmayacaktır. Böyle kısıtlı bir bakış açısı MÇ'nin yabancı dil öğretim ve öğrenim süreçlerinde sunabileceği potansiyel yararları göz ardı etmektedir. Eğitim alanında uzmanlaşmış birçok dilbilimci, çevrimiçi çeviri kullanmanın, yazılı ve sözlü dil hakkında hızlı geri bildirim yoluyla artan metalinguistik farkındalık ve öğrenciyi güçlendirme gibi faydalarını araştırmıştır (Correa, 2014; Enkin ve Mejias-Bikandi, 2016; Aikawa, 2018). Görüşmedeki 3. ve 5. sorular katılımcıların makine çevirisini ne sıklıkla kullandıklarını ve hangi makine çevirisi programlarını tercih ettiklerini öğrenmeyi hedeflemektedir.

3. Soru: Sınıfta makine çevirisini ne sıklıkla kullanmaktasınız?

5. Soru: Makine çevirisi için hangi makine çevirisi programlarını/uygulamalarını kullanıyorsunuz?

K4 kodlu katılımcı ders sırasında ne sıklıkla MÇ kullandıklarını sorduğumuzda *"asla"* yanıtını vermektedir. Aynı katılımcı: *"Öğrencilerimize sözlükleri nasıl verimli kullanacaklarını öğretmenin yanı sıra, onları uygun basılı veya çevrimiçi sözlükleri kullanmaya teşvik ediyoruz."* ibaresini kullanmaktadır. Program veya uygulama olarak ise, yalnızca MÇ'yi öğrencilerin yazma becerilerinde intihal yapıp yapmadığını kontrol etmek için kullandığını belirtmektedir.

K4: "Turnitin'i intihal veya öğrencinin yazdığı makalede makine çevirisi kullanıp kullanılmadığını kontrol etmek için kullanıyorum".

Yukardaki cümlelerden, bu katılımcının MÇ dışında daha geleneksel bir sözlük kullandırma teşviği içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Eğitimlik tecrübelerimizden yola çıkarak K4 kodlu katılımcının günümüzde geleneksel sözlük kullandırması sınıf içinde veya dışında gerçekçi gelmemektedir. Modern dünyamızdaki öğrencilerin neredeyse hepsi teknoloji ile çok sık temas halindedir, o yüzden yanlarında sözlük taşıyan öğrenci görmek neredeyse imkansızdır. Sözlük taşımanın pratik olmamasının yanı sıra, hız konusunda da öğrencileri engellemektedir.

Ayrıca, başka bir katılımcı (K5) şu örneği eklemektedir:

"Aslında çok sık değil. Ne zaman ihtiyaç duyarsam ya da daha doğrusu öğrencilerim ne zaman ihtiyaç duyarsa. Bugünlerde çok sayıda yapay zekâ aracı olmasına rağmen, sınıfta bunların kullanımını sınırlandırmaya ve temellere bağlı kalmaya çalışıyorum."

İlgili katılımcının bu yorumu yabancı dil öğretmenlerinin sınıf içerisinde MÇ kullanımının kendi kontrolleri kapsamında olması gerektiğini düşündüğünü göstermektedir. Ayrıca, makine çevirisi uygulamaları veya programları kullanımı açısından K5:

"Tabii ki, başlangıç için her zaman Google Translate var, ki bu hiç akıllıca değil. Ancak bugünlerde diğer favorilerim DeepL ve Reverso Context."

Bu tür yanıtlar, katılımcıların MÇ araçları üzerinde bir dereceye kadar kontrol sahibi olurken modern taleplere ayak uydurmak istediklerini açıkça ortaya koymaktadır.

4. Soru: Öğrencilerinizi sınıf içinde/dışında makine çevirisi kullanmaya teşvik ediyor musunuz?

Katılımcıların yarısı öğrencilerinin hem sınıf içinde hem de sınıf dışında MÇ kullanımını desteklese de diğer katılımcılar sert bir şekilde desteklemeye karşıdır. Çünkü yabancı dil öğretmenleri, aktiviteler sırasında makinelerin yabancı dil öğrenenlerin yerini aldığını düşündüklerinden dolayı endişelenmektedirler. K4 bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir:

“Dürüst olmak gerekirse, MÇ kullanımı benim tarafımdan sınıfımda ya da sınıf dışında yasaklanmıştır. İkinci dil öğrenme süreci temelde alıştırmaya, tekrarlamaya ve üretim adımlarına bağlıdır. Eğer bu aşamaları makineler devralırsa, öğrenciler hedef dil hakkında hiçbir şey öğrenemezler.”

Bunun tam tersi olarak K5 şu sözlerle MÇ kullanımı desteklediğini ifade etmektedir:

“Evet kesinlikle, yapmamak çılgınlık olur; ama dikkatli olun. Aksi takdirde kontrolden çıkabilir ve çirkin bir alışkanlığa dönüşebilir. Onlara her zaman, dil öğrenenler olarak kendilerine yardımcı olabilecek makine çevirisi sunan hazır dijital platformlardan bazılarını kullanmamanın gerçekçi ve pratik olmayacağını söylüyorum, ancak dediğim gibi bu tamamen öğrenme deneyimlerinde onlara yardımcı olacak tamamlayıcı bir araç.”

K5 yukarıdaki sözleriyle MÇ’yi genç nesillerle kullanmanın pişmanlık duyacakları bir şey olmadığını kabul etmekte ve özellikle ileri seviyelerde bunu teşvik etmek için çalışmaktadır. Bir başka olumlu ifade ise K6 tarafından desteklenmektedir:

“Evet, onları sınıf içinde ve dışında kullanmaları için çok teşvik ediyorum. Örneğin, özellikle yüksek seviyedeki öğrencilere eş anlamlı ve zıt anlamlı kelimeleri bulmak için Thesaurus kullanmalarını tavsiye ediyorum ya da İngilizce yeni bir deyim öğrendiğimizde bunu Tureng kullanarak Türkçe olanlarla karşılaştırıyoruz.”

K6’nın bu söylemi genel itibarıyla hem akademisyen hem de yabancı dil öğretmenleri olarak bizlerin derslerimizde deneyimlediğimiz bir süreç olduğunu belirtmek isteriz.

4.3. Makine Çevirisi Kullanımının Faydaları

Bu kategoride üç (3) adet soru bulunmaktadır.

6. Soru: Makine çevirisini dil öğrenimi için faydalı bir araç olarak görüyor musunuz? Neden/Neden değil?

7. Soru: Evet ise, ne şekilde/nasıl faydalı buluyorsunuz?

MÇ’nin faydalı bir araç olup olmadığı sorusu kapsamında, neredeyse tüm katılımcılar MÇ’nin yabancı dil öğrenimi ve öğretiminde faydalı bir araç olduğu konusunda hemfikirlerdir. Katılımcılardan ikisi, MÇ’yi öğrencilerini bağımsız çalışmaya yönlendirebileceği için yararlı ve değerli bulmaktadır. Konuya ilişkin ilgili katılımcıların sözleri şu şekildedir:

K3: “Öğrencilerin kendi kendine çalışma becerilerini geliştirmelerine ve hedef dilin kullanımıyla ilgili daha fazla bilgi bulmalarına yardımcı olur.”

K5: “Genel olarak dijital araçları yabancı dil öğreniminde oldukça faydalı yardımcıları olarak görüyorum, özellikle de günümüzde doğruluk açısından bu kadar güçlü ve kullanımı kolay olduklarında. Bu araçlardan bazılarının öğrencilerimizi başarılı dil kullanıcıları olmaları için gerçekten güçlendirebileceğini düşünüyorum. Bu anlamda, makine çevirisi bir istisna değildir. Büyük bir yardımcıdır ve son yıllarda doğruluk ve güvenilirlik açısından çok gelişmiştir. Elbette, faydası büyük ölçüde nasıl, ne zaman ve neden kullanıldığına bağlıdır. Bağımsız öğrenenler için makine çevirisinin ev ödevleri, ödevler ve kendi kendine çalışma çabalarına yardımcı olmak için değerli bir araç olabileceğini düşünüyorum.”

Niño (2020)’nın belirttiği üzere, çevrimiçi makine çevirisinin bağımsız dil öğrenimi için etkili bir şekilde kullanılması; öğrencilerin ihtiyaçlarına, amaçlanan öğrenme hedeflerine,

öğrenme ortamına, araçlara ve kaynaklara ve destekleyici öğrenme ve öğretme yaklaşımına dikkat etmeyi içeren dikkatli bir öğrenme tasarımı gerektirir.

Ancak, bir katılımcı MÇ'nin yararlı bir araç olduğunu düşünmemektedir ve şu sözleri söylemektedir:

K4: “Hayır. Aslında öğretim süreci bu şekilde basitleştirilmemiştir. Öğrencilerin nörolingüistik kapasitesine bağlıdır, bu nedenle her dilsel davranış, herhangi bir dil veya herhangi bir yapı elbette insanın kendisine ve insan beynine adanabilir., Eğer insan beynini ve insanın öğrenme sürecini ondan çıkarırsak, insan hiçbir şey öğrenemez. İkinci dil için herhangi bir dil seviyesinden herhangi bir öğrenci düzgün bir şekilde öğrenemez.”

8. Soru: Makine çevirisi kullanımının hangi yabancı dil becerilerini ve alt becerilerini geliştirmesi muhtemeldir?

Bu araştırmanın temel amacı, bir yabancı dil sınıfında makine çevirisi kullanımının hangi yabancı dil becerilerini ve alt becerilerini geliştirebileceğini keşfetmektir. Bu kategorideki soru ile aslında daha önceki makalelerde hep bahsedilen yazma becerisi ile ilgili bariz bir cevap almaktayız.

K3: “Öğrenciler, okuma ve yazma görevlerinde daha iyi performans gösterebilecekleri kelime bilgilerini geliştirebilirler.”

K5: “Yine, makine çevirisinin yabancı dil öğreniminde destekleyici olarak iyi bir araç olduğunu düşünüyorum. Yine de tek başına ikinci dil becerilerini geliştirebileceğine ya da ikinci dil öğretimi veya öğreniminde tek başına ayakta durabileceğine inanmıyorum. Ancak doğru kullanıldığında, makine çevirisinin yazma becerilerini ve yazma alt süreçlerini geliştirmede işe yarayabileceğini düşünüyorum. Ayrıca yazım geliştirme ve sözdizimi farkındalığı için de gerçekten yararlıdır.”

K6: “Kelime edinimi, dilbilgisi, çeviri becerileri, dinleme ve özellikle üst düzey öğrenciler için telaffuz dinleme ve yazma.”

Garcia ve Pena (2011) ile Shadiev, Sun ve Huang (2019) makine çevirisinin öğrencilerin daha akıcı yazmalarını, daha az hatayla daha etkili iletişim kurmalarını ve yabancı dil materyaline daha fazla odaklanmalarını kolaylaştırdığını belirtmektedirler.

4.4. Makine Çevirisi Kullanımı ile Seviyelere Göre Dil Öğrenme Süreci

Bu kategoride üç (3) adet soru sorulmuştur.

9. Soru: Makine çevirisi başlangıç/temel seviyede dil öğrenme süreci için ne kadar yararlıdır? Hangi açılardan?

10. Soru: Makine çevirisi orta seviyedeki dil öğrenme süreci için ne kadar yararlıdır? Hangi açılardan?

11. Soru: Makine çevirisi ileri düzeyde dil öğrenme süreci için ne kadar yararlıdır? Hangi açılardan?

Başlangıç/temel seviyedeki öğrencilerin yabancı dil öğreniminde makine çevirisi kullanımını bazı yabancı dil öğretmenleri yararlı bulurken; bazıları zararlı bulmaktadırlar. Destekleyici ve öğrencilerin motivasyonları için uygun bulan yabancı dil öğretmenlerinin yanı sıra kritik düşünmeyi olumsuz yönde etkilediğini savunan öğretmenler de vardır.

K4: “Daha önce de belirttiğim gibi, bu makineler herkes için zararlıdır, ancak başlangıç ve temel seviyeler için daha zararlıdır. Bu seviyelerde, eleştirel düşünme ve temel dil kavramları ve yapıları etkilenebilir.”

Orta seviyedeki öğrencilerin yabancı dil öğreniminde makine çevirisi kullanımına dair yabancı dil öğretmenlerinden bir tanesi dışında, öğretmenler cümle kurarken okuma veya yazma etkinliklerinde MÇ'ye bağımlı olmadan minimum düzeyde kullanılması halinde kelime anlamlarının kontrol edilmesi için kullandıklarını ifade etmektedirler. Ana dil ile yabancı dil arasındaki benzerlik ve farklılığı göstermek adına kullanıldığını ve hatta dildeki akıcılık ve kendilerine olan özgüven artışından da söz etmektedirler.

K5: “Orta seviyede, MÇ öğrenme sürecinin belirli aşamalarına entegre edilebilir, örneğin yazma veya otantik dil materyalleri ile ilgili geri bildirim almak gibi. Ayrıca öğrencilerin dildeki özgüvenlerini ve akıcılıklarını geliştirmelerine ve artırmalarına yardımcı olabilir.”

Eğitmenlik deneyimlerimize dayanarak, başlangıç ve orta seviyedeki öğrencilerin hedef dilden kaynak dile veya kaynak dilden hedef dile kelime bazında çeviri yapmalarına karşı değiliz; fakat cümle olarak çeviri yapılmasına sınıf içinde izin vermemekteyiz. Bunun temel sebebi ise; öğrencilerin kendi kendine cümle yazabilecek beceride olmasını istememiz ve eğer cümle olarak çeviri yapırlarsa öğrencilerin performans ve motivasyonlarının düşebileceğini düşünmekteyiz.

İleri düzeydeki öğrencilerin yabancı dil öğreniminde makine çevirisi kullanımını farklı ülkelerdeki öğrenciler ile olan iletişimi sağlayabilmek ve kelimelerin eş anlamlılarını bulmak için kullandıklarını ve diğer seviyelere göre daha yararlı bulmakta olduğunu söylemektedirler.

K1: “Makine çevirisi araçları, farklı ülkelerden gelen öğrenciler arasındaki iletişimi kolaylaştırır.”

K3: “Orta seviye öğrenciler gibi, ileri seviye öğrenciler de kelimelerin doğru telaffuzunu kontrol edebilir ve ayrıca makine çevirisini kullanarak diğer bazı seçenekleri ve alternatifleri öğrenebilir ve kullanabilirler.”

K5: “Daha ileri düzeydeki öğrencilerin özellikle yazma söz konusu olduğunda MÇ'den daha fazla yararlanabileceğini düşünüyorum çünkü genellikle MÇ yanıtlarındaki herhangi bir yanlışlığı tespit edebilecek bilişsel beceriye ve dilsel farkındalığa sahiptirler ve hatta bu yanlış kısımları bir düzenleme faaliyetinin parçası olarak düzeltmeye teşvik edilebilirler.”

Ayrıca, diğer seviyelere göre daha az yararlı bulan katılımcı da mevcuttur.

K6: “Başlangıç seviyesinden daha az önemli olduğunu düşünüyorum çünkü başlangıç seviyelerine kıyasla daha sınırlı olma eğilimindedir. Kelime dağarcığı geliştirme, çeviri becerileri, okuduğunu anlama ve tamam, bunları kültürel anlayışı da destekleyebilir. Ancak yine de, öğrencilerin bunu kullanmalarına yardımcı olmak için dikkatli olmaları gerekir. Özellikle kültürel referanslara örnek verirken bu seviyede doğruluk konusunda sıkıntı yaşayabilirler.”

İki katılımcı kullanımı savunmamaktadır; bir katılımcının öğrencilerin dilde ana dil konuşucusu olan kadar MÇ kullanımına karşı olduğunu belirtmektedir.

K2: “Bunun yararlı olduğunu düşünmüyorum çünkü öğrenciler ileri düzey konuşmacı olduklarında becerilerinde ustalaşmış olmalı, bu nedenle makine çevirisi bilmedikleri bir şey sunmayacaktır.”

Bir diğeri ise; öğrencilerin kendi yazma ve okuma becerilerini bozmakta olduğunu düşünmektedir.

K4: “İleri düzey öğrenciler bir metni anlamakta veya akademik bir makale yazmakta sorun yaşadıklarında, çeviri makinelerinin ve programlarının vagonuna atlamak gibi bir niyetleri vardır ve bu niyet ileri düzey öğrenme sürecini bozar ve ikinci dilin hem yazmada hem de akademik makaleyi anlamada kişisel kullanımını zayıflatır.”

5. Sonuç

Bu çalışmada, temel olarak MÇ'nin yabancı dil öğretimindeki yerine ve MÇ araştırmalarına değinilmiştir. Çalışmada araştırma soruları kapsamında tespitlerde bulunulmuş ve MÇ'nin dil öğretiminde hangi yönlerden yararlı ya da öğrencileri engelleyen bir faktör olup olmadığı, önceki çalışmalara da değinilerek anlatılmaya çalışılmıştır. Ayrıca MÇ'nin dil öğretimindeki dil yeteneklerine etkisi de bu makalenin araştırma odağında yer almaktadır. Görüşmelere ve literatürdeki daha önceki araştırmalara da bakılacak olursa, MÇ'nin yabancı dil öğretiminde en çok yazma ve kelime öğrenme becerileri odaklı kullanıldığı söylenilebilir. Bu çalışmada, literatürdeki eserlerden farklı olarak MÇ'nin dilbilgisi öğretimindeki yerine de değinilmiştir.

Araştırmanın sonunda, hala bazı yabancı dil öğretmenlerinin 21. yüzyılda MÇ'ye karşı önyargılı oldukları ve sınıf içinde MÇ uygulamalarının kullanımını desteklemedikleri veya öğrencilerini bu konuda teşvik etmedikleri gözlemlenmektedir. Bu görüşmeler bir vakıf üniversite olan Haliç Üniversitesi'nin Yabancı Diller Yüksekokulu'nda görevli öğretim görevlileri ile yapılmıştır. Devlet üniversitelerinin hazırlık bölümlerinde İngilizce dilini öğreten öğretmenler ile de bu doğrultuda çalışmalar yapılabilir. Böylelikle, devlet üniversiteleri ve vakıf üniversitelerinde MÇ'nin kullanım amacının, sıklığının ve düzeyinin karşılaştırılması mümkün olabilir.

Haliç Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu'nda görev yapan altı (6) öğretim görevlisi ile gerçekleştirilen mülakatlarda, öğretmenlerin birçoğu günümüzde ileri teknoloji katkısıyla makine çevirisinin de göz ardı edilemeyeceğini ve yabancı dil sınıflarında-özellikle ileri düzey sınıflarda ve yazma becerilerinde kelime öğretimi yapılırken- MÇ uygulamalarının kullanılabileceğini belirtmektedirler. Ayrıca, katılımcılar MÇ'nin dilbilgisi becerilerini geliştirmede potansiyel bir araç olarak kullanılabileceğini ifade etmektedirler.

Literatürdeki eksikliğe değinilecek olursa, açık erişimde bulunan makalelerde dilbilgisi öğretimi sürecinde MÇ kullanımı üzerine çok değinilmediği göze çarpmaktadır. Bu konu üzerinde araştırma yapacak olan bilim insanlarının MÇ kullanımının yabancı dilde dilbilgisi öğretimine hangi düzeyde ve ne kadar faydalı olup olamayacağı üzerine yoğunlaşması beklenilmektedir. Ayrıca, yabancı dil öğrenimi ve öğretiminde MÇ kullanımı üzerine literatürün çoğunlukla İngilizce olarak yoğunlaştığı görülmekte ve bu bağlamda Türkçe hazırlanacak araştırmalara ihtiyaç olduğu ön plana çıkmaktadır. Alandaki bir diğer sınırlılık ise, dört temel dil becerilerinin MÇ aracılığı ile geliştirilmesi konusunda araştırma eksikliği bulunmasıdır, bu doğrultuda yapılacak çalışmalarında alana olumlu katkı sunacağı kanısındayız. Son olarak, bu çalışmanın gerçekleştirdiği mülakat uygulaması farklı örneklem gruplarındaki öğretmenler ile gerçekleştirilip, ayrıca makine çevirisinin dil öğreniminde kullanımı hususu öğrenci perspektifinden de irdelenebilir.

KAYNAKÇA

- Aikawa, T. (2018). The use of machine translation for Japanese language education, İçinde Proceedings of the 2018 CAJLE Annual Conference (London,ON), 11–20.
- ALPAC (Organization). (1966). *Language and Machines: Computers in Translation and Linguistics: a Report* (No. 1416). National Academy of Sciences, National Research Council.

- Altıntaş, K. ve Çiçekli, I. (2022, September). A machine translation system between a pair of closely related languages. İçinde *International Symposium on Computer and Information Sciences* (ss. 192-196). CRC Press.
- Aslan, E. (2019). *Makine çevirisi*. İstanbul: Hiperyayın
- Aşkın, M.C., Balkul, H.İ. (2022) Bu kış kimse üşümeyecek kitabının İngilizce çevirisinin makine çevirisi ile karşılaştırılması: Google Çeviri'nin yazın çevirisinde kullanılabilirliği üzerine bir inceleme. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 10(4), 117-131.
- Balkul, H.I., Tokgöz, H., Altıntaş, H.S., Kul, M.N. ve Hıdır, Z. (2022). Copy pasted vs manually typed texts in machine translation. İçinde Balkul, H.I. (Ed.). *Dilemmas in machine translation..* Kishinev: Lambert Academic Publishing
- Belina, I. (2023). *The impact of text type on the quality of machine translation from Croatian to English and French*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Zagreb Üniversitesi, Hırvatistan.
- Bulut, S. Ö. (2019). Integrating machine translation into translator training: towards 'human translator competence'?. *transLogos Translation Studies Journal*, 2(2), 1-26.
- Calude, A. S. (2003). Machine translation of various text genres. *Te Reo* 46 (1). 67–94.
- Cancedda, N., Dymetman, M., Foster, G., & Goutte, C. (2009). A statistical machine translation primer. *Learning machine translation*, 1-37.
- Correa, M. (2011). Academic dishonesty in the second language classroom: Instructors' perspectives. *Modern Journal of Language Teaching Methods*, 1(1), 65-79.
- Correa, M. (2014). Leaving the “peer” out of peer-editing: online translators as a pedagogical tool in the Spanish as a second language classroom. *Latin Am. J. Content Lang. Integr. Learn.* 7, 1–20.
- Çetiner, C. ve İşisağ, K. U. (2019). Undergraduate level translation students' attitudes towards machine translation post-editing training. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 1(7.1), 110-120.
- Enkin, E. ve Mejias-Bikandi, E. (2016). Using online translators in the second language classroom: ideas for advanced-level Spanish. *LACLIL* 9, 138–158. doi: 10.5294/lacil.2016.9.1.6
- Flanagan, M., & Christensen, T. P. (2014). Testing post-editing guidelines: how translation trainees interpret them and how to tailor them for translator training purposes. *The Interpreter and Translator Trainer*, 8(2), 257-275.
- Forcada, M. L. (2010). Machine translation today. İçinde Gambier, Y. and Doorslaer, L.V. (ed) *Handbook of Translation Studies*. Volume 1, ss. 215-223, John Benjamins, Amsterdam.
- Forcada, M. L. (2020). Building machine translation systems for minor languages: challenges and effects. *Revista de Llengua i Dret, Journal of Language and Law*, 73, 1–20.
- Freitag, M., Foster, G., Grangier, D., Ratnakar, V., Tan, Q., & Macherey, W. (2021). Experts, errors, and context: A large-scale study of human evaluation for machine translation. *Transactions of the Association for Computational Linguistics*, 9, 1460-1474.
- Genç Ersoy, B. Ve Ersoy, M., (2021). Teknoloji destekli Türkçe öğretimi üzerine yayınlanan makalelerin içerik analizi: ULAKBİM-TR Dizin Örneği. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , vol.7, no.3, 810-829.
- Guerberof-Arenas, A., & Toral, A. (2022). Creativity in translation: Machine translation as a constraint for literary texts. *Translation Spaces*, 11(2), 184-212
- Harris, H. (2010). Machine translations revisited: issues and treatment protocol. *The language teacher*, 34(3), 25-29.
- Hoang, H., & Koehn, P. (2008). Design of the Moses decoder for statistical machine translation. İçinde *Software Engineering, Testing, and Quality Assurance for Natural Language Processing* (ss. 58–65). Stroudsburg, PA, USA: Association for Computational Linguistics

- Hutchins, W. J., & Somers, H. L. (1992). An introduction to machine translation, Vol. 362. *Academic Press London*.
- Hutchins, J. (2004). Two precursors of machine translation: Artsrouni and Trojanskij. *International Journal of Translation*, 16(1), 11-31.
- Hutchins, W. J. (2023). Machine translation: History of research and applications. İçinde Routledge encyclopedia of translation technology (ss. 128-144). Routledge.
- Irvine, A. (2014). *Using Comparable Corpora to Augment Statistical Machine Translation Models in Low Resource Settings*. Yayınlanmamış doktora tezi, Johns Hopkins Üniversitesi.
- Kituku, B., Muchemi, L., & Nganga, W. (2016). A review on machine translation approaches. *Indonesian Journal of Electrical Engineering and Computer Science*, 1(1), 182-190.
- Koehn, P. (2009). *Statistical machine translation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lambert, P., Senellart, J., Romary, L., Schwenk, H., Zipser, F., Lopez, P., ve Blain, F. (2012). Collaborative machine translation service for scientific texts. İçinde *13th Conference of the European Chapter of the Association for Computational Linguistics*, ss.11-15, Avignon, France.
- Lin, H., Yao, L., Yang, B., Liu, D., Zhang, H., Luo, W., Huang, D., & Su, J. (2021). Towards user-driven neural machine translation. İçinde Zong, C., Xia, F., Li, W., & Navigli, R. (Ed.), *Proceedings of the 59th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics and the 11th International Joint Conference on Natural Language Processing, ACL/IJCNLP 2021, (Volume 1: Long Papers), Virtual Event, August 1-6, 2021*, pp. 4008-4018. Association for Computational Linguistics.
- Luton, L. (2003). If the Computer Did My Homework, How Come I Didn't Get an "A"? *The French Review*, 766-770.
- Mellinger, C. D. (2017). Translators and machine translation: knowledge and skills gaps in translator pedagogy. *The Interpreter and Translator Trainer*, 11(4), 280-293.
- Moorkens, J., & O'Brien, S. (2017). Assessing user interface needs of post-editors of machine translation. *Human issues in translation technology*, 109-130.
- Niño, A. (2004). Recycling MT: A Course on Foreign Language Writing via MT post-editing. İçinde CLUK (Computational Linguistics United Kingdom 7th Annual Research Colloquium), 6 ve 7 Ocak 2004 Birmingham Üniversitesi, Birleşik Krallık.
- Niño, A. (2009). Machine translation in foreign language learning: Language learners' and tutors' perceptions of its advantages and disadvantages. *ReCALL*, 21(2), 241-258.
- Niño, A. (2020). Exploring the use of online machine translation for independent language learning. *Research in Learning Technology*, 28.
- Pekçoşkun-Güner, S. (2020). Makine çevirisi sürecince ön düzenleme. İçinde Z. Tok (Ed.). *Çeviride Teknoloji: Süreç ve Uygulama 1*. Ankara: Grafiker yayınları.
- Polat, A. (2022). Nitel araştırmalarda yarı-yapılandırılmış görüşme soruları: Soru form ve türleri, nitelikler ve sıralama. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 161-182.
- Qun, L., & Xiaojun, Z. (2015). Machine translation: General. İçinde C. Sin-wai (Ed.). *The Routledge encyclopedia of translation technology* (ss. 105-119). Routledge.
- Ragni, V., & Nunes Vieira, L. (2022). What has changed with neural machine translation? A critical review of human factors. *Perspectives*, 30(1), 137-158.
- Rico Pérez, C., & Torrejón, E. (2012). Skills and profile of the new role of the translator as MT post-editor. *Tradumática*, (10), 0166-178.
- Rico, C., & González Pastor, D. (2022). The role of machine translation in translation education: a thematic analysis of translator educators' beliefs. *Translation & Interpreting*, 14(1), 177-197.

- Richards, J. C., & Schmidt, R. W. (2013). *Longman dictionary of language teaching and applied linguistics*. Routledge.
- Shei, C.-C. (2002). Teaching MT through pre-editing: Three case studies. İçinde *Proceedings of the 6th EAMT Workshop on Teaching Machine Translation* (ss. 89-98), Manchester, United Kingdom
- Somers, H. (1997). Machine translation and minority languages. *Translating and the Computer*, 19:1–13.
- Stapleton, P., & Kin, B. L. K. (2019). Assessing the accuracy and teachers' impressions of Google Translate: A study of primary L2 writers in Hong Kong. *English for Specific Purposes*, 56, 18–34.
- Steding, S. (2009). Machine translation in the German classroom: Detection, reaction, prevention. *Die Unterrichtspraxis/Teaching German*, 42(2), 178-189.
- Tayirova, N., Tekerek, M., & Brimkulov, U. (2015). Statistical machine translation implementation and performance tests between Kyrgyz and Turkish Languages. *MANAS Journal of Engineering*, 3(2), 59-68.
- Toral, A., & Way, A. (2015). Machine-assisted translation of literary text: A case study. *Translation Spaces*, 4(2), 240-267.
- Türkoğlu, E. (2014). *Çeviribilim ve yabancı dil öğretiminde araç çeviri uygulamaları*. Yayınlanmamış doktora tezi. Anadolu Üniversitesi, Türkiye.
- Voigt, R., & Jurafsky, D. (2012, Haziran). Towards a literary machine translation: The role of referential cohesion. İçinde *Proceedings of the NAACL-HLT 2012 Workshop on Computational Linguistics for Literature* (ss. 18-25).
- Warschauer, M., & Kern, R. (Eds.). (2000). *Network-based language teaching: Concepts and practice*. Cambridge university press.
- Zampieri, M., Nakov, P., & Scherrer, Y. (2020). Natural language processing for similar languages, varieties, and dialects: A survey. *Natural Language Engineering*, 26(6), 595-612.

EXPANDED SUMMARY

Since the beginning of the existence to the present day, translation has had a very important and all-encompassing role. Along with the developing technology, great changes have also occurred in the field of translation. In this way, the importance and contribution of machine translation (MT) in foreign language teaching, especially in the education sector, is increasing. In this study, the use of machine translation (MT) by learners in foreign language teaching in preparatory classes will be discussed. Although machine translation seems to be used in foreign language teaching more recently, it has actually been a component of foreign language learning and teaching for a long time. Translation has advanced significantly as a result of advancements in technology. Around the 1950s, machine translation (MT) was introduced accompanying human translation. As mechanization increased, it was used to a number of fields, including agriculture and language instruction. It is getting harder to ignore the importance of MT in language learning. While learning a new language in the classroom, learners like using machine translation (MT), even though language instructors would prefer otherwise. Even though it was difficult for instructors to accept its use, machine translation began to be employed in foreign language educational institutions. One of the research issues that the current study seeks to answer is how EFL instructors feel about employing MT when instructing in a foreign language classroom. In this study, in the light of the previous literature, semi-structured interviews with

language instructors will be conducted to determine whether learners make use of machine translation while learning a foreign language, and if so, which language skills they use it to improve the most. In addition, the extent to which machine translation contributes to the development of language skills and in which activities machine translation tools are used will be investigated. These questions are meant to investigate broad data regarding MT use in language classrooms. The extent to which participants use technology in their classes is questioned based on their experiences. Upon classifying the questions, we can conclude that certain questions are only focused on motivating students to utilize MT both within and outside of the classroom. Finding out the levels they are at and how they make use of MT for teaching English language are some of the questions to ask. Afterwards, the limitations will be identified by evaluating the deficiencies in this context. In this study, we aim to learn the position of machine translation in foreign language teaching from past to present and the attitudes of instructors towards machine translation in foreign language teaching. The data collection method of the study is semi-structured interviews, one of the qualitative research methods, and after the interviews, the data will be divided into themes and analysed by content analysis method. The study covers the topics of machine translation (MT) and foreign language learning and teaching and is an interdisciplinary research in this context. It is aimed that the data obtained from the study will shed light on future research on the subject.

Türkiye’de Alt Yazı Çevirisi Alanında Yayınlanmış Makalelere Bir Bakış: 2019-2023 Yılları

A Look at Articles Published in the Field of Subtitling in Türkiye: the Years of 2019-2023

Araştırma Makalesi / Research Article

Burcu ASLANKILINÇ*, Hüseyin ERSOY**

* Yüksek Lisans Öğr., Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çeviribilim ABD, Sakarya, Türkiye, e-posta: burcu.aslankilinc@ogr.sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6701-3568

** Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, Sakarya, Türkiye, e-posta: hersoy@sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7078-6705

ÖZET

Çeviribilim alanında kabul edilmesi 1990’lı yılların ortalarına rastlayan görsel-ışitsel çeviri, kendi alt alanlarına sahiptir. En çok tercih edilen görsel-ışitsel türlerin başında gelen alt yazı çevirisine ihtiyaç, özellikle teknolojiyle birlikte son yıllarda hızlanmıştır. Dijital yayın platformlarında ve internet ağlarında artan film, dizi vb. ithal ürün çeşitliliği çeviriye duyulan ihtiyacı da arttırmıştır. Ürünlerin çeviri versiyonlarının izleyiciye hızlı ve ekonomik olarak ulaştırılma çabası, bu talebi en iyi şekilde karşılayan alt yazı çevirisini ön plana çıkarmıştır. Bu çalışmanın amacı; son beş yılda Türkiye’de alt yazı çevirisi üzerine yayınlanmış makalelerin incelenerek nasıl bir dağılım gösterdiğini ortaya koymak, varsa araştırma boşluklarını tespit etmektir. Elde edilecek verilerin güncel olması; hem şu anda sahada çalışanlara yol gösterebilme hem de akademik dünyadaki araştırmacılara alanda çalışılabilecek boşlukları sunabilme adına önem arz etmektedir. Bu kapsamda; Google Scholar dizininde alt yazı çevirisi üzerine yayınlanmış makaleler incelenmiş, çalışılan temalar ortaya çıkartılmış, araştırma boşlukları sunulmuş ve değerlendirilmiştir. Veriler doküman incelemesi yoluyla toplanmış ve elde edilen bulgular betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında incelenen 55 makaleden 9 tema oluşturulmuş, temaların yıllara göre dağılımı yapılmış, alt yazı çevirisinin alt alanlarına göre yoğunluğuna bakılmış ve grafik üzerinde gösterilen sayısal veriler değerlendirilerek sonuca ulaşılmıştır. Bazı araştırma boşluklarının olduğu saptanmış ve bunlara yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Altyazı Çevirisi, Alt Yazı, Görsel-İşitsel Çeviri, Türkiye’de Alt Yazı, Ayrıntılı Alt Yazı

ABSTRACT

Audiovisual translation, which was accepted in the field of translation studies in the mid-1990s, has its own subfields. The need for subtitle translation, which is one of the most preferred audiovisual genres, has accelerated, especially with technology, in recent years. The increasing variety of imported products such as movies, TV series, etc. on digital broadcast platforms and internet networks has increased the need for translation. The effort to deliver translated versions of products to the audience quickly and economically has brought subtitle translation to the fore, which best meets this demand. The aim of this study is to examine the articles published on subtitle translation in Türkiye in the last five years, reveal their distribution, identify research gaps, if any. It is important that the data to be obtained be up-to-date

in terms of its capacity, both to guide those who are currently working in the field and to provide researchers in the academic world with the gaps that can be studied in the field. In this context, articles published on subtitling in the Google Scholar index were examined, the themes studied were revealed, and research gaps were presented and commented. Data were collected through document review, and findings were commented on via the descriptive analysis method. Nine themes were created from 55 articles examined within the scope of the study, and the conclusion was reached by evaluating the quantitative data shown on the graph. It was determined that there were some research gaps, and suggestions were offered for them.

Keywords: Subtitle Translation, Subtitling, Audiovisual Translation, Subtitle, Subtitling in Türkiye

1. Giriş

Çeviribilim alanında kabul görmesi zaman alsa da teknolojinin hızla ilerlemesi, internetin yaygınlaşması, iletişimin hızlanması, globalleşme yolunda atılan adımlar ve dijital platformların çoğalması ile görsel-işitsel çeviriye duyulan ihtiyaç son yıllarda oldukça artış göstermiştir. Görsel-işitsel çevirinin en çok tercih edilen alt alanının alt yazı çevirisi olduğunu söylemek doğru olacaktır. Teknolojik gelişmelerin tüm alanları olduğu gibi alt yazı çevirisi alanını da doğrudan etkilediği aşikardır.

Daha önceleri sinema filmlerinde, DVD’lerde ve bazı TV yayınlarında karşılaştığımız alt yazı, günümüzde çok fazla micedra görölmektedir. Alt yazının türleri de artış göstermiştir. İnternete erişimin ve dolayısıyla kullanımının hızlanması ve ucuzlamasıyla birlikte, birçok programa dünya ile aynı anda erişim sağlanmaya başlanmıştır. Fakat programlar, İngilizce başta olmak üzere farklı dillerde yayınlandığı için diller arası çeviri gereksiniminde artış ortaya çıkmıştır. Diğer görsel-işitsel çevirilerle karşılaştırıldığında alt yazı, hem maliyeti düşük hem de zaman tasarrufu sağlayan bir çeviri türüdür. Geçmişte alt yazı çevirisini ya kurum içinde çalışan çevirmenlerine ya da serbest zamanlı olarak çalıştırdıkları çevirmenlere yaptıran kurumsal şirketler, bu çeviri türüne duydukları ihtiyacı hala daha bu şekilde karşılamaktadırlar. Ancak internette sayısız altyazı oluşturma programı mevcuttur, fakat bu programlar kurumların tercih ettiği alt yazı çevirisi hazırlama yöntemi değildir. Bu durumda ise gönüllü alt yazı çevirmenleri ortaya çıkmıştır. Bunların farklı sebepleri mevcuttur fakat bu durum, bu çalışmanın konusu olmadığı için üzerinde durulmayacaktır. Ayrıca sadece diller arası değil; ayrıntılı alt yazı, canlı alt yazı, üst yazı, diller arası iki dilli alt yazı ve sesli alt yazı çevirisi gibi alt yazı türleri de mevcuttur ve bu türlerin kullanım olanağı gelişen teknoloji ile birlikte artmaktadır.

Çeviribilim kapsamında alt yazı çevirisinin konu olduğu ilk makaleler, 1950’li yılların sonu ve 1960’lı yılların başına rastlar (Okyayuz, 2016, s. 69). 1990’lı yılların ortalarına kadar görsel-işitsel çeviri alanına ilgi duyulmadığına dikkat çeken Okyayuz, nedenlerini altı başlıkta toplamıştır:

1. Görsel-işitsel çevirinin neyi kapsadığı,
2. Dönemin çağdaş kuramlarının bu çeviri türü için geçerli olmayabileceği,
3. Bu alan çevirisinin zorluklarının bazı araştırmacılar tarafından küçümsenmesi,

4. Popüler kültür çevirisinin araştırmaya değer bulunmaması,

5. Bu alanda araştırma yapmanın zorluğu ve

Yapılan araştırmanın sunumunun zor olması.

Ancak günümüzde bu alanın genişlemesi sonucu olarak, yapılan işler ve çalışan çevirmen sayısında oldukça artış olduğu gözlenmektedir.

Bu çalışmanın amacı, 2019-2023 (10 Kasım'a kadar) yılları arasında yaklaşık 5 yıllık süreç içerisinde Türkiye'de Alt Yazı Çevirisi kapsamında yayınlanmış olan makalelerin nasıl bir dağılım gösterdiğinin incelenmesi ve bu bağlamda özellikle alanda son yıllarda yapılmış araştırmaların ve meydana gelmiş gelişmelerin ortaya çıkartılması amaçlanmıştır.

Çeviribilim alanında kabul görmesi 1990'lı yılların ortalarına rastlayan alt yazı çevirisi, özellikle son yıllarda dijital ortamların kullanımının artmasıyla daha çok ihtiyaç haline gelmiştir. Alt yazı, çeviribilimin akademik anlamda üzerinde çok daha fazla çalışılması gereken alt alanlarından biri olması dolayısıyla bu çalışmanın konusu olmuştur. Alanda yapılan çalışmaları ortaya çıkartmak ve araştırma boşluklarını belirleyebilmek adına kaleme alınan bu çalışma, sonraki çalışmalara küçük bir ışık tutacağı düşünüldüğünden önem arz etmektedir.

Alt yazı çevirisi alanında, son 5 yılda Türkiye'de yayınlanan makalelere bir üst bakış sunmayı hedefleyen bu çalışma aşağıdaki sorular üzerine odaklanmıştır:

Nasıl bir yöntem kullanılmalıdır?

Makalelerin yıllara göre dağılımı nasıldır?

Alt yazı çevirisinin hangi alt alanında ne kadar makale yazılmıştır?

Alandaki boşluklar nelerdir?

Makaleler hangi sorunlara/konulara odaklanmıştır?

Konular nasıl incelenmiştir?

Bu sorular temelinde; son 5 yıl içinde alt yazı çevirisi alanında meydana gelen değişim ve gelişimlerin, akademik platforma yansıyan etkileri çalışmanın sınırlılıkları kapsamında ortaya çıkartılmaya çalışılacaktır.

2. Alt Yazı Çevirisinin Tanımı, Özellikleri ve Türleri

2.1. Tanımı

Görsel-işitsel çevirinin en çok kullanıldığı alanların başında gelen alt yazı çevirisi; sessiz film döneminde, ismini aldığı arayazılar/arabaşlıklar şeklinde kullanılıyordu. Alt yazı için *film çevirisinin en eski şeklidir* denebilir (Köprülü, 2021, s. 50). Arayazıların ilk örneği, 1903 yılında "Tom Amcanın Kulübesi" adlı filmde görülmüştür (Şahin, 2015, s. 972).

Alt yazının, döneme göre farklı tanımlamaları yapılmıştır. Ancak bazı araştırmacılar, tanımlamaların hala net olmadığından söz eder. Zeytinkaya (2018, s. 4135), görsel-işitsel çeviri türlerinin ayrı birer tür olarak mı, yoksa ana alt türler (alt yazı çevirisi, dublaj çevirisi) olarak

mı değerlendirilmesi gerektiği konusunun hala tartışma konusu olduğunu söyler. Ancak bu savın aksine alt yazı çevirisinin birçok farklı araştırmacı tarafından tanımı yapılmıştır. Bazı tanımlamalar aşağıdaki gibidir:

Hurt ve Widler (1998, s. 261) alt yazıyı, “bir film diyalogunun kısaltılmış çevirisi, ekranda veya beyaz perdede görülen orijinal metnin ilgili kısmıyla senkron (eş zamanlı) olması” şeklinde tanımlamaktadır (akt. Aktaş ve Oğuz, 2014, s. 5).

Chaume (2013, s. 112) alt yazıyı, orijinal bir filmin gösterildiği ekranda, hedef dilde yazılı bir metnin, sinema oyuncularının diyaloglarıyla yaklaşık olarak örtüşecek şekilde yer alması olarak tanımlar.

Aktaş ve Oğuz (2014, s. 3) alt yazıyı; televizyon ve sinemada özellikle yabancı dilde çekilmiş, orijinal seslendirmeli filmlerde, diğer dillerdeki izleyicilerin filmi izlerken filmin altındaki yazıyı okuyup filmde geçen konuşmaları ve filmin konusunu anlamasını sağlayan görsel bir yöntem olarak tanımlar.

Okyayuz ve Kaya (2016, s. 259) alt yazı çevirisini; ekranın alt tarafında, belli bir şekilde konumlandırılmış ve şekillendirilmiş bir yazılı metinle, konuşmacıların diyaloglarını, kaynak görseli izleyenlerin anlayacağı ancak erek izleyicinin anlamayacağı öğeleri ve işitsel düzgüde verilen bilgileri, erek dilde aktarmak olarak özetlemektedirler.

Tanımlardan da anlaşıldığı gibi alt yazı çevirisi, kaynak dilde hazırlanmış görsel-işitsel ürüne ait senaryo metninin erek dile çevirisinin yazılı bir formda ekranın genellikle alt tarafında izleyiciye aktarılması olarak özetlenebilir. İzleyici, ekranın altındaki alt yazıyı okurken aynı zamanda kaynak metni de duymaktadır.

2.2. Özellikleri

Alt yazı, genellikle ekranın altında yer alır. Ancak konuşma haricinde verilmesi zorunlu olan tabela çevirisi vs. gibi durumlarda ekranın üstüne yazılır.

Gaga (2020, s. 845); dilsel metinsel özellikler içinde zamansal-uzamsal kısıtlar, alt yazıya özgü yazım biçimleri ve noktalama işaretlerinin kullanımı ve teknik özellikler kapsamında ise spotlama, eşleme ve şablon üretme/kullanmanın alt yazı çevirisinin temel nitelikleri içinde yer aldığını belirtir

Alt yazının ekranda kapladığı yer açısından ortalama satır sayısı ve satırların karakter uzunlukları, farklı araştırmacılar tarafından dile getirilmiştir ve çok bariz olmasa da arada küçük farkların olduğu göze çarpmaktadır. Karamitroglou (1998, s. 2), bir alt yazı satırının boşluk ve imla işaretleri dahil en fazla 35 karakter olması gerektiğini ve iki satırlık bir alt yazının ekranda 6 saniyeden daha uzun süre kaldığı durumlarda, izleyiciler tarafından tekrar okunabileceğini belirtir (akt. Köprülü, s. 115-116). Gottlieb (2005), genellikle bir ya da iki satırdan oluşan alt yazının, ortalama her bir satırının ekranda 35 karakter uzunluğunda yer kapladığını söyler (akt. Metin Tekin, 2019, s. 344). O’Connell (2007, s. 129) çalışmasında; alt yazıların uzamsal olarak en fazla iki, nadiren üç satırlık yer kapladığını ve her satırın 30 ya da 40 karakterden oluştuğunu aktarır (akt. Gaga, 2020, s. 848). Linde ve Kay (2016, s.7) ise; yayınlanan programa göre her

satırın ekranda 3 saniye, iki satır olduğu durumlarda en fazla 5-6 saniye, ve alt yazı üç satırsa 8 saniye kalması gerektiğini anlatırlar (a.g.e.). Diaz Cintas ve Remael (2014, s. 9), bir sahnede yer alan alt yazının en fazla iki satır olması ve bir satır uzunluğunun 40 karakteri aşması durumunda diyalog metninden bazı kelimelerin çıkartılması gerektiğini vurgular (akt. Savaş, 2019, s. 142). Alt yazıda kısıtlanmış karakter sayısının her bir satır için 36-40 karakter olması ve alt yazının ekranda kalma süresinin 1,5-8 saniye (iki satırlık ise 5-6 saniye, üç satırlık ise 8 saniye) arasında olması gibi teknik nedenlerden dolayı, işitsel kanal vasıtasıyla izleyiciye ulaşan senaryoda üçte bir oranında kısaltılma zorunluluğu doğar (Şevik ve diğerleri, 2016, s. 281-282). Köprülü (2021, s. 112), birçok araştırmada bir satırdaki karakter sayısının en fazla 37 olarak tespit edildiğini söyler, ve ancak bu rakamın, günümüzdeki alt yazı programlarıyla arttırılabildiğini ve iki satırlı bir alt yazı için 6 saniye kuralının geçerli olduğunu da ekler (Jüngst, 2010, s. 32). Bazen bir satırdaki karakter sayısı 33 ile 35'e iner, bazen de 39 ile 41'e kadar yükselebilir, ve sinema ve DVD'ler için bu sayı en fazla 40 karaktere çıkmaktadır (Okyayuz, 2016, s. 95).

Alt yazı çevirisinin, farklı ülkelerde ve farklı gösterim ortamlarında (sinema, TV, internet vb) farklı uygulamaları mevcuttur. Alt yazının satır sayısı ve satırdaki karakter sayılarıyla ilgili farklı görüşler olsa da ve global kapsamda net kurallar belirlenemese de, alt yazıda kaliteyi yakalamak amacıyla bazı önerilerde bulunulmuştur. ESIST (European Association for Studies in Screen Translation) adlı kuruluşun kabul ettiği kılavuzda, alt yazının 1 saniyeden az 7 saniyeden fazla (şarkılar haricinde) ekranda kalmaması, her bir alt yazıda en fazla 2 satır kullanılması gerektiği ve iki satırlı alt yazılarda üst satırın daha kısa tercih edilmesi önerisi sunulmuştur (Köprülü, 2021, s. 121). Cintas ve Remael (2007, s. 88-99) de, alt yazı zamanlaması konusunda paylaştıkları iyi uygulama önerilerinde; 6 saniye olarak bilinen altın kurala göre, ortalama bir izleyicinin satır başına verilen 37 karakterli iki satırlık (74 karakter) alt yazıyı 6 saniyede okuyabileceğini belirtmişlerdir (akt. Okyayuz, 2016, s. 97).

2.3. Türleri

Alt yazı türlerine zamanla farklı türler eklenmekte ve isimler verilmektedir. Her dönemin ihtiyacı farklı olduğundan ve özellikle son yıllarda teknolojiyle paralel süregelen değişim ve gelişimlerin de etkisinin önemli rolünün olduğu düşünülebilir.

Birçok araştırmacı tarafından incelenen altyazı çevirisi, farklı şekillerde gruplandırılmıştır. H.Gottlieb (2001), temel olarak dilsel ve teknik olarak sınıflandırıp dilsel de diliçi ve diller arası, teknik açıdan ise açık ve kapalı olarak ayırtmıştır (akt. Damar Yılmaz, 2017, s. 6). Bunun yanı sıra, süre yönünden de hazır alt yazılar ve canlı alt yazılar (Cintas-Ramael, 2010, s. 19-21) olarak sınıflandırılmıştır (akt. Yılmaz, 2019, s. 59).

2.3.1. Teknik Açıdan

Teknik yönden ele alınan türlerden açık alt yazı; genellikle sinema filmlerinde ve TV film ve dizilerinde kullanılır. Seçmeli değildir, diğer bir deyişle ürünün bir parçasıdır ve izleyici tarafından değiştirilemez.

Kapalı alt yazı ise; ürünün bir parçası değildir ve seçmelidir. İzleyici, dil seçeneklerinden alt yazıyı açıp kapatabilir.

2.3.2. Dilsel Açıdan

Diller arası alt yazı çevirisi, görsel-işitsel metnin bir dilden başka bir dile aktarılmasıyla gerçekleşen türdür. İki dilli yayınlarda kullanılan diller arası iki dilli alt yazı çevirisi de mevcuttur.

Dil içi alt yazı çevirisi, daha çok, işitme sorunu olan bireyler için kullanılır. Bunun yanında; dil öğreniminde ve konuşmacıda şive varsa ve/veya ne dediği çok iyi anlaşılmıyorsa yine dil içi alt yazı kullanılır.

2.3.3. Süre Açısından

Hazır alt yazılar, ürün yayına girmeden önce hazırlanmıştır.

Canlı alt yazılar ise spor etkinlikleri ve TV haberleri gibi canlı yayınlarda eş zamanlı olarak yapılır (Köprülü, 2021, s. 54). Ülkemizde çok fazla kullanılsa da çoğunlukla dil içi olmak üzere diller arası da kullanılır. Ancak, dili iç ve diller arası uygulama arasında büyük farklar mevcuttur (Okyayuz, 2016, s. 47). Canlı alt yazılar çoğunlukla, otomatik programlar ve ses tanıma araçlarıyla gerçekleştirilir.

2.3.4. Diğer Tanımlar

Yukarıdaki tanımların dışında, son yıllarda literatürde farklı tanımlamalar da mevcuttur:

Ayrıntılı alt yazı çevirisi: Daha önce yukarıda da belirtildiği gibi sadece dil içi alt yazı çevirisini kullanabilen işitme engelliler, günümüzde dijital platformların sunduğu özellikler kapsamında diller arası seçeneklere de ulaşabilmektedirler. Ancak normal bireyler için hazırlanan dil içi ve diller arası alt yazı çevirisinden farklı olduğu noktalar vardır. Bir görsel-işitsel ürünün normal bireyler için hazırlanan alt yazı çevirisi ile işitme engelli bireyler için hazırlanması gereken alt yazı çevirisi arasında birçok farklı nokta mevcuttur. Bu noktalardan birisine değinilecek olursa; normal bireyler için hazırlanan alt yazı çevirisinde, işitsel kapsamda sadece konuşma metinleri çevrilirken, diğer işitsellerin çevrilmesine gerek duyulmaz. Ancak işitme engellilere yönelik alt yazı çevirisi uygulamasında, konuşma dışındaki seslerin de alt yazıya aktarılması gerekir. Aksi halde; işitme engelli izleyici, görsel-işitsel ürünün seyrini anlamada ve bazı sahneleri anlamlandırmada zorluk yaşayabilir. Örneğin; kapı zili, bağırma, yere vurma sesi gibi efektler parantez içerisinde açıklama olarak verilmelidir.

Üst yazı: Tiyatro ve operada, genellikle sahnenin üstünde ya da koltukların arkasında yer alan ekrana yansıtılan alt yazı çeviri türüdür. Bu altyazı türü ülkemizde çok fazla kullanılan bir tür değildir.

Sesli alt yazı: Bu tür, sesli betimleme ve üst sesle çeviri yöntemlerinin (ikisi de bu çalışmanın alanı dışındadır) bir birleşimi olup görsel-işitsel ürünlere, görme engellilerin de erişimi için yapılır (Okyayuz, 2016, s. 51).

İlerleyen yıllarda alt yazı çevirisi türlerine yönelik yapılan tanımlamalarda, dönemin ihtiyaçlarına ve gelişen teknolojiye bağlı olarak farklılıkların olması da muhtemel görünmektedir.

Bulgular bölümünde yer alan alt yazının alt türleri, makalelerde söz edilenlerden yola çıkılarak değerlendirmeye alınmıştır.

3. Yöntem

Bu çalışmada, doküman incelemesi kullanılarak şu aşamalardan geçilmiştir:

1. Dizinde dokümanları tarama ve dokümanlara ulaşma
2. Doküman türüne(makale) ve alana uygunluğunun belirlenmesi
3. Dokümanların ayrıntılı olarak incelenmesi ve anlaşılması
4. Verilerin analiz edilmesi
5. Verilerin kullanılması.

Literatür taraması; hızlı ve kolay ulaşılabilen, üyelik istemeyen ve ücretsiz olma özelliği taşıyan arama motoru ile sınırlandırılmıştır. Yaygın ve bilinir bir arama motoru olması göz önüne alınarak yapılan araştırma sonucunda, Google Scholar arama dizininin bu özelliklere sahip olduğu belirlenmiş ve tarama bu dizinde yapılmıştır. Bu çalışma için son 5 yıldaki makalelerin konu edilmesinin nedeni, hem çalışmaya konu olacak makalelerin güncel yaklaşımlara ve çalışma konularına sahip olduklarının hem de çalışmanın güncel olması gerektiğinin düşünülmesidir.

İthal ve ihraç edilen görsel-işitsel ürünlerin son yıllarda arttığı görülmektedir. Teknolojinin hızla ilerlemesi, buna bağlı olarak da internete ulaşımın hızlanması, kolaylaşması ve artması, görsel-işitsel ürünlerin paylaşıldığı ve sunulduğu dijital platformların çoğalması; çeviriye duyulan ihtiyacı da arttırmıştır. Bu ürünlerin çevirisinde ise hızlı, kolay ve ekonomik olmasından kaynaklı olarak alt yazı çevirisi tercih edilmekte ve bu çeviri türüne duyulan talebin de arttığı görülmektedir. Sahadaki bu artışın akademik dünyaya ne kadar etki ettiğini tespit etmek, teknolojik gelişmelerle paralel ölçüde ilerleyen bu alandaki yenilikleri ortaya çıkartabilmek ve son yıllardaki bu alanda çalışılabilecek araştırma boşluklarını ortaya çıkarmak çalışmanın gerekçelerindendir.

Elbette ki son 5 yılda yapılmış tüm makalelere ulaşmanın mümkün olamayacağını kabul etmek, daha gerçekçi olacaktır. Dolayısıyla bu çalışmanın sonucu, söz konusu kısıtlar ve sınırlar çerçevesinde değerlendirilecektir.

Dizindeki aramalar, farklı versiyonlarda çok defalar denenmiştir. Her defasında farklı sonuçlar çıkan bu versiyonlardan daha farklı bir versiyon denenmiş ve doküman sayısı sabitlenebilmiştir. Arama 10 Kasım 2023 tarihinde; tüm türlerde, alakaya göre sırala, herhangi bir dil, patentleri içerir ve özel aralık (2019-2023) komutlarıyla yapılmış; “altyazı” “subtitle” kelimeleriyle aramada 99 doküman, “alt yazı” “subtitle” kelimeleriyle aramada ise 43 doküman listelenmiştir.

Toplamda 142 doküman tek tek incelenmiş, makale olmayanlar (tez ve kitap gibi), dizinde iki defa görünenler ve alan dışı olanlar çıkartılmış, kalan 55 makale üzerinden bu çalışma yapılmıştır.

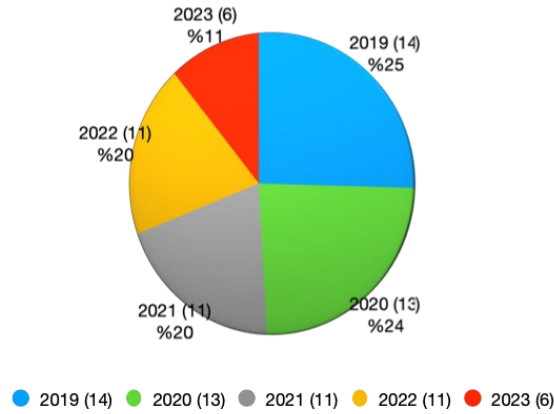
4. Bulgular ve Yorum

Çalışmanın bulguları, oluşturulan tema başlıklarının sayısal veri olarak grafik üzerinden gösterilmesi ve bu verilerin yorumlanması şeklinde değerlendirilecektir.

2019 yılı başlangıcı ile 10 Kasım 2023 dönemini kapsayan Google Scholar dizininde taranmış ve alanla ilgili olduğu tespit edilen toplam 55 makaleye ilişkin veriler aşağıdaki gibidir:

4.1. Bulgular 1

Alt Yazı Çevirisi alanında son 5 yılda yayınlanan makalelerin dağılımı aşağıdaki şekilde verilmiştir:

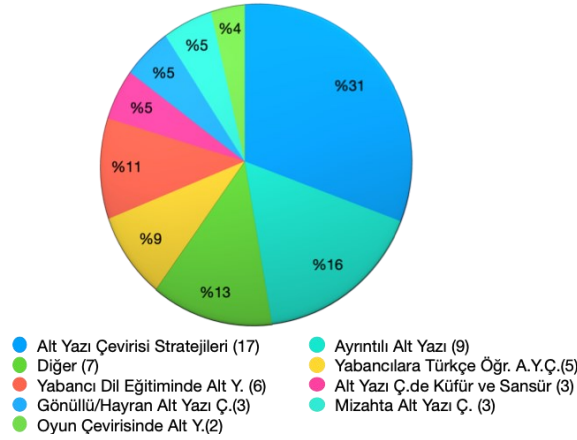

Şekil 1: Alt Yazı Çevirisi Alanında Yayınlanan Makalelerin Yıllara Göre Dağılımı

Şekil 1’de Türkiye’de son 5 yılda alt yazı çevirisi konusunda yayınlanan makalelerin yıllara göre dağılımı gösterilmektedir. 2019 yılı %25 (14) ile alt yazı alanında en fazla makalenin yayınladığı yıl, 2020 yılı %24 (13) ile ikinci sırada, 2021 ve 2022 yılları %20 (11) ile üçüncülüğü paylaşmakta, 2023 yılı ise %11(6) ile dördüncü sırada yer almıştır. Makale taramasının yapıldığı son tarih 10 Kasım 2023 olduğundan ve yılın bitmesine yaklaşık 40 gün kaldığından, 2023 yılının son sırada olması normal gibi gözükse de yine de 2019 ve 2020 yıllarıyla karşılaştırıldığında kalan süre zarfında bu sayıyı yakalamasının ya da geçmesinin çok mümkün olmadığı düşünülmektedir. Alt yazı çevirisi alanında en çok makale yayını 2019 yılında olmasına rağmen, 2020 yılıyla arasında sayı olarak 1, 2021 yılıyla 4 ve 2022 yılıyla 3 fark mevcuttur. Bu farklar sayıca büyük olmamasına rağmen, alt yazının oldukça spesifik bir alan olması bir farkın bile önemli olduğunu düşündürmektedir. Bu çalışmanın kısıtlılıklarından dolayı makalelerin tamamına erişmek mümkün olmasa da, alt yazı alanında yapılan akademik çalışmalar hakkında genel bir fikir vermesi ve sonraki çalışmalara bir adım olması açısından kayda değer olduğu varsayılmaktadır.

4.2. Bulgular 2

Alt Yazı Çevirisi alanında son 5 yılda yayınlanan makalelerin temalarına (konularına) göre sınıflandırılması aşağıda verilen şekil 2'deki gibidir:

Şekil 2: Alt Yazı Çevirisi Alanında Yayınlanan Makalelerin Temalarına Göre Dağılımı

Şekil 2'de gösterildiği gibi en çok çalışma %31 (17)'lik oranla *alt yazı çevirisi stratejileri*¹ üzerine yapılmıştır. İncelenen makalelerde alt yazı çevirisi stratejileri çoğunlukla dizi ve filmler üzerinden örneklendirilerek yapılmıştır. Deyimler, yemek kültürü, genel kültürel öğeler, cinsiyet ifadeleri, yeniden söyleyicilik yöntemi, spor ve çokkültürlülük, çevriyazı yöntemi, ünlemler, tematik yayınlar, yaratıcı alt yazı ve göndermelerin alt yazı çevirisi ve genel olarak alt yazı çevirisinde karşılaşılan zorluklar konularında kullanılan ve kullanılabilecek alt yazı çeviri stratejileri üzerinde durulmuştur. Diğer temalarla karşılaştırıldığında sayıca oldukça fazla araştırma yapıldığı aşikardır. Bu çalışmada daha önceki yıllarda yapılan çalışmalarla bir karşılaştırma yapılamamakla beraber şu sonucun çıkarılması mümkündür: Son yıllarda teknolojinin gelişmesi, internetin hızlanması ve internet kullanımının artması, dijital TV platformlarının çoğalması ve dolayısıyla ithal yapımların Türkiye'ye girişinin birden artmasıyla çeviriye olan ihtiyaç -özellikle görsel-işitsel çeviriye ki en hızlı çözüm üreten ve maliyeti düşük olduğu için öncelikle tercih edilen alt yazı çevirisidir- aynı zamanda bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Dizi, film ve diğer programların alt yazı çevirisinde ortaya çıkan sorunlarla birlikte çözüm önerileri getirilme ihtiyacı da doğmuştur denebilir.

Dokuz adet çalışmayla yaklaşık %17'lik oranla ikinci sırada yer alan *ayrıntılı alt yazı* çevirisine olan eğilimin artması sevindirici ve umut vericidir. Sağır ve işitme engelli bireylere yönelik geliştirilmiş olan bu türde yapılan çalışmalarda hem dil içi hem de diller arası altyazı çevirisi konu edilmiştir. Engelli bireyler için yapılmış özel projeler², medya erişilebilirliği³ ve

¹ Ertürk (2019), Kuşçu Özbudak (2019), Metin Tekin (2019), Yılmaz (2019), Demirkol Ertürk (2020), Erkanan Çakır (2020), Oğuz (2020), Boynukara ve Tarakçıoğlu (2021), Güven (2021), Okyayuz (2021), Akat ve Kümbül (2022), Çoban (2022), Gökgöl ve İşisağ (2022), Şefik (2022), Eray ve Özcan (2023), Eray ve Sarıkaya (2023), Sarı ve Özcan (2023).

² Okyayuz ve Sancaktaroğlu Bozkurt (2021)

³ Sömen (2023), Güven (2020)

farklı ülkelerden örnek teşkil edebilecek kılavuzların incelenmesi⁴ konuları çalışılmıştır. Çocuklara özel ayrıntılı alt yazı çevirilerin olması gerektiğini⁵, bir çizgi film ve kılavuzda sadeleştirme uygulamasıyla anlatan çalışmalar da yapılmıştır. Çeviribilim sınıflarında eğitim gören öğrencilere yönelik ayrıntılı alt yazı eğitiminde farklı uygulama örneklerinin gösterilmesini öneren çalışma, ayrıntılı alt yazının akademik boyutuna dikkat çekmektedir⁶. Bu çalışmaların içinde de engelsiz erişim için daha çok çalışma yapılması önerilmektedir. Ayrıca çarpıcı bir çalışmadan da söz etmek gerekiyor. Covid-19 pandemisi sırasında eğitim-öğretimin dijital ortama taşınması, engelli bireyler dışında normal bireyler için de oldukça zorlayıcı olmuştur. Ancak olağandır ki engelli bireylerin normal şartlarda çözemedikleri sıkıntılar varken, bu bireyler bir de alışkın olmadıkları dijital ortamla karşı karşıya gelmişlerdir. Genel olarak bu sorunların nasıl çözüldüğü ya da çözülüp çözülmediği başka çalışmaların konusudur. Burada sözü geçecek olan nokta alt yazı ile ilgili olandır. Pandemi nedeniyle uzaktan eğitime geçilmesi sonucu, ders içerikleri ve kullanılan materyallerde farklılıklar meydana gelmiştir. Eğitim kökenli olan yazarlar, bu durumun çoğunlukla işitme engelli öğrencilere göre tasarlanmadığını tespit etmişlerdir⁷. Uzaktan eğitim gören işitme engelli öğrencilere Matematik dersi öğretimi ile ilgili Türkiye ve Romanya’da çalışan (17) öğretmen görüşlerinin incelendiği çalışma sonucunda, derste kullanılan yöntem ve tekniklerin sınırlı ve yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Matematik derslerinde işitme engellilere yönelik farklı yaklaşımlar, yöntem, teknik ve materyallerin kullanılması gerektiğini öneren çalışmanın bu çalışma açısından önemi; iki farklı ülke öğretmenlerinin global çözümler üretme girişimlerinde, işitme engelli öğrencilere yönelik video gibi ders materyallerine alt yazı uygulanması hem ülkesel hem de uluslararası boyutta dikkat çekmesidir.

Üçüncü sırada %13 oranıyla 7 makaleyi içeren *diğer* alt başlığında, altı farklı tema çalışılmıştır. Görsel-işitsel çevirinin çeviribilimin bir alanı olduğu kabulü, 1990’lı yılların ortalarında akademik dünyada yer bulmuştur. Bazı eğitim modellerini inceleyerek alt yazı çevirisi eğitiminin ne şekilde yapıldığını sorgulayan⁸ ve bir proje kapsamında öğrencilerin gerçek piyasa ortamında yaptıkları alt yazı çevirisi uygulamalarından söz eden çalışmalara rastlanmıştır⁹. Başka bir çalışmada; film çevirilerindeki alt yazı uygulamalarının, çeviribilim açısından bir araştırma konusu olup olamayacağı sorgulanmıştır¹⁰. Alt yazı çevirisi edinçlerini piyasanın aradığı niteliklerle saptayıp alt yazı çevirmeninin profilini çıkartmaya çalışan diğer

⁴ Külük (2019), Gürkan (2021)

⁵ Sancaktaroğlu Bozkurt ve Okyayuz (2020), Okyayuz ve Sancaktaroğlu Bozkurt (2022)

⁶ Dalbudak (2019)

⁷ Atış ve Doğaner (2022)

⁸ Gaga (2020)

⁹ Kurlmel (2021)

¹⁰ Savaş (2019)

bir çalışma da bu kapsamdaki tek çalışmadır¹¹. Başka bir çalışmada, alt yazı dahil görsel-işitsel çeviri kapsamında farklı ülkelerden çalışmaları içinde barındıran kitabın incelemesi yapılmıştır¹². Önemli bir diğer çalışmada ise, görsel-işitsel çeviri alanındaki araştırma boşluklarına dikkat çekilmiştir¹³.

En çok çalışmanın bulunduğu alanlardan %11'lik oranla dördüncü sıradaki, *yabancı dil eğitiminde alt yazının rolü* temasıdır. Tema kapsamında 6 çalışmaya rastlanmıştır. Farklı alt yazı modlarının (ikili kodlama) kelime öğrenimine etkisini araştıran bir çalışmada, deney grupları üzerinden sonuçlara ulaşılmıştır¹⁴. Diğerinde yabancı dil eğitiminde, özellikle alt yazı odaklı görsel-işitsel çevirinin sağlayabileceği katkılar araştırılmıştır¹⁵. Bir diğer çalışma, İngilizcenin yabancı dil olarak öğretiminde alt yazının etkisiyle ilgili yapılan çalışmaları araştırmıştır¹⁶. Bir makale de, kelime öğrenme ve dinleme becerisini geliştirme üzerine alt yazılı video izlemenin etkilerini araştıran makaleleri içeren bir çalışmadır¹⁷. Başka bir çalışmada ise, alt yazılı çizgi filmlerin yabancı dil öğretimindeki rolü işlenmiştir¹⁸. İngilizce alt yazı, alt yazı ve anahtar kelimeli alt yazının farklı yeterlik seviyelerindeki iki öğrenci grubu ile kullanımının görsel-işitsel materyallerin anlaşılmasındaki etkisinin incelendiği bir çalışmaya da rastlanmıştır¹⁹.

Beşinci sırada, 5 çalışmayla %9'luk orana sahip *yabancılar Türkçe öğretiminde alt yazının kullanılması*dır. Çalışmalar kapsamında; yabancılar Türkçe öğretiminde alt yazılı Türk dizi ve filmlerin ve çizgi filmlerin, öğrencilerin kelime, dinleme ve izleme becerilerine etkisi ve önemi incelenmiştir²⁰. Makaleler, örnek dizi ve filmler ve uygulamalı çalışmalar üzerinden sunulmuştur. Bu konunun payının büyük olmasında, ülkemize farklı nedenlerle diğer ülkelerden göç edip yerleşen yabancıların dil sorununu çözme ihtiyacının neden olduğu düşünülmektedir. Yabancı öğrencilerin okullarımızda eğitim-öğretimlerini başarılı bir şekilde yürütebilmeleri için doğal olarak öncelikle dil sorununu çözmeleri elzemdir.

Gerek yabancılar Türkçe öğretiminde gerekse Türklere yabancı dil öğretiminde, yukarıdaki çalışmalardan da görüldüğü üzere, alt yazının oldukça önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

¹¹ Keskin Gaga ve Ataseven (2019)

¹² Okyayuz (2019a)

¹³ Okyayuz (2019b)

¹⁴ Yürük (2019)

¹⁵ Koç (2020)

¹⁶ Ünal ve Ekmekçi, (2022)

¹⁷ Eraslan ve Asmalı (2021)

¹⁸ Korkmazer (2022)

¹⁹ Karagül, Yüksel ve Day (2022)

²⁰ Gümüş Mattiussi ve Baş (2020), Sevtakin ve Aytan (2020) Kılıç (2022), Kırbaş (2022), Demirel (2023)

Altıncı sırada, 3 çalışma ve %3 oranla alt yazıda *küfür kullanımı ve sansür* teması bulunmaktadır. Bu çalışmalar, iki film ve bir dizide yer alan küfürlerin incelenerek, filmlere ve dizilere sansür uygulanıp uygulanmadığı ve bu noktada hangi stratejilerin kullanıldığını ortaya çıkarmaya çalışmaktadır²¹. Aslında Türkiye yayınlarında küfür kullanımında sansür uygulaması bilinen bir gerçekliktir. Bu nedenledir ki sansür alanında daha fazla çalışmanın olduğu düşünülmekteydi. Ancak; çalışma sayısı göz önüne alındığında, uzun yıllardır medya yayınlarında yapılan kısıtlama ve sansürlerin olağan karşılanmış ve bu konuda araştırma yapmanın çok gerekli olmadığı düşünülmüş olabileceği ihtimal ortaya çıkmaktadır.

Gönüllü/Hayran alt yazı çevirisi temasında 3 çalışma bulunmaktadır. Çalışmalardan biri, alt yazı çevirmeni olmayan hayran çevirmenlerin dijital hediyeleşme kültürünü incelemiştir²². Bir diğeri, gönüllü alt yazı çevirmenlerin motivasyonlarının neler olabileceğini incelemiştir²³ ve son çalışma ise, gönüllü alt yazı çevirmenlerinin profesyonel alt yazı çeviri sektörüne geçişlerini ve bu bağlamda her iki çevrede bu çevirmenlerin çeviri süreci, çalışma şartları, iş türleri ve motivasyonlarını araştırmıştır²⁴. Bu alanda da çalışma sayısı daha fazla olabilir diye düşünülmektedir. Özellikle teknoloji, internet ve dijital dünyanın hızlanması ve çoğalması ve çok fazla ithal ürünün doğrudan dijital ortamda var olmasıyla gönüllü çevirmen sayısında artış olması yüksek ihtimaldir.

Mizahta alt yazı çevirisi temasında 3 çalışmaya rastlanmıştır. Çalışmalardan ikisi bir dizi ve film bağlamında yer alan mizah unsurlarından yola çıkarak, burada kullanılabilecek alt yazı çevirisi stratejilerinden örnekler sunmuşlardır²⁵. Diğer çalışmada ise, mizahta alt yazı çevirisinin zorluklarından söz edilerek bazı öneriler sunulmuştur²⁶.

Oyun çevirisinde alt yazının kullanımıyla ilgili 2 makaleye rastlanmıştır. Makalelerden birisinde yazarlar, oyun yerelleştirmeye ilgili olarak, bir video oyununun Türkçe ve İngilizce alt yazılarını karşılaştırmışlar ve kullanılan çeviri yaklaşımını ortaya çıkartmaya çalışmışlardır²⁷. Diğeri ise; hikaye odaklı video oyunlarında alt yazı çevirisinin önemini, bir oyunun Türkçe alt yazılarını inceleyerek ele almıştır²⁸.

²¹ Gedik, (2020), Kıran ve Oğuz, (2021), Özbudak (2021)

²² Başlar ve Ateşalp (2019)

²³ Çavuşoğlu (2022)

²⁴ Çavuşoğlu (2020)

²⁵ Aras Yılmaz ve Çakıroğlu (2020), Eray (2023)

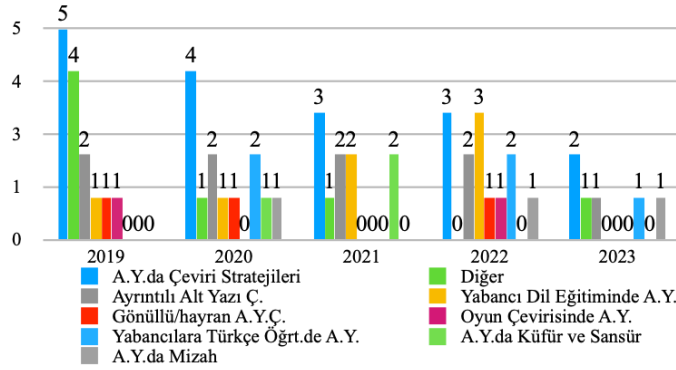
²⁶ Aytaş (2021)

²⁷ Onar ve Çatak (2022)

²⁸ Yılmaz ve Canbaz (2019)

4.3. Bulgular 3

Alt Yazı Çevirisi temalarının yıllara göre sayı bazında dağılımı, şekil 3'te gösterilmiştir.

Şekil 3: Alt Yazı Çevirisi Temalarının Yıllara Göre Dağılımı

Temaların yıllara göre dağılımına bakıldığında 5 yıl boyunca en çok çalışmanın, yukarıdaki bölümde olası nedenlerine değinilen alt yazı çevirisi stratejileri üzerine olduğu görülmektedir.

2019 yılı içinde 4 makaleyle ikinci sırada olan *diğer* başlığı altında dört farklı konu işlenmiştir: kitap incelemesi, alt yazı çevirisi edinçleri, alandaki araştırma boşluklarına örnekler ve alt yazının çeviribilim açısından değerlendirilmesi. Bu temalara değinen çalışmalara, diğer yıllarda da rastlanmamıştır. *Ayrıntılı alt yazı* çevirisiyle ilgili 2 araştırma yapılmıştır. *Yabancı dil eğitiminde* alt yazı, *gönüllü/hayran* alt yazı çevirisi ve *oyun çevirisinde* alt yazı temalarında 1'er çalışma görülmüştür. *Yabancılar Türkçe öğretiminde* alt yazı çevirisi, alt yazıda *küfür ve sansür* ve alt yazıda *mizah* konularında 2019 yılında herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

2020 yılında; alt yazı çevirisi stratejilerinden sonra ikinci sırada, *yabancılar Türkçe öğretiminde* alt yazı ve *ayrıntılı alt yazı* temalarında 2'şer çalışma mevcuttur. *Diğer* temasında alt yazı çevirisi eğitimiyle ilgili 1 çalışma yapılmıştır. *Yabancı dil eğitiminde* alt yazı, *gönüllü/hayran* alt yazı çevirisi, alt yazıda *küfür ve sansür*, ve alt yazıda *mizah* temalarında 1'er çalışma mevcut iken *oyun çevirisinde* alt yazı temasında bir çalışma bulunmamıştır.

2021 yılında ikinci sırada bulunan *ayrıntılı alt yazı* çevirisi, *yabancı dil eğitiminde* alt yazı ve alt yazıda *küfür ve sansür* temalarında 2'şer makaleye rastlanmıştır. *Diğer* temasındaki 1 çalışma, alt yazı çevirisi eğitimiyle ilgilidir. Bu yıl içerisinde *yabancılar Türkçe öğretiminde* alt yazı, *gönüllü/hayran* alt yazı çevirisi, *oyun çevirisinde* alt yazı ve alt yazıda *mizah* temalarında herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

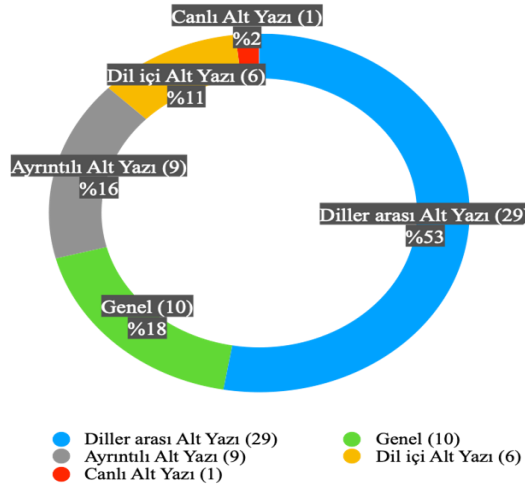
2022 yılında, *yabancı dil eğitiminde* alt yazı teması 3 çalışmayla ikinci sırada yer almış, *ayrıntılı alt yazı* çevirisi ve *yabancılar Türkçe öğretiminde* alt yazı temalarında 2'şer çalışmaya rastlanmıştır. *Gönüllü/hayran* alt yazı çevirisi, *oyun çevirisinde* alt yazı ve alt yazıda *mizah* temalarında 1'er makaleye rastlanmıştır. *Diğer* ve alt yazıda *küfür ve sansür* başlıklarında ise bir çalışmaya rastlanmamıştır.

2023 yılının 10 Kasım tarihine kadar *diğer*, *ayrıntılı alt yazı* çevirisi, *yabancılar Türkçe öğretiminde* alt yazı ve alt yazıda *mizah* temalarında 1'er çalışma mevcuttur. Bu yıl içerisinde

belirtilen tarihe kadar; *yabancı dil eğitiminde* alt yazı, *gönüllü/hayran* alt yazı çevirisi, *oyun çevirisinde* alt yazı, alt yazıda *küfür ve sansür* ve alt yazıda *mizah* temalarında herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

4.4. Bulgular 4

Son 5 yılda yayınlanmış makalelerde Alt Yazı Çevirisinin alt alanlarına göre dağılımı şekil 4’teki gibidir:

Şekil 4: Alt Yazı Çevirisinin Alt Alanlarına Göre Dağılımı

Görsel-işitsel çevirinin alt alanlarından biri olan alt yazının da kendi alt alanları mevcuttur. Literatürde alt yazının alt alanları olarak; diller arası alt yazı çevirisi, diller arası iki dilli alt yazı çevirisi, dil içi alt yazı çevirisi, (dil içi ve diller arası) ayrıntılı alt yazı çevirisi, üst yazı çevirisi, (dil içi ve diller arası) canlı alt yazı çevirisi ve sesli alt yazı çevirisinden söz edilir.

Ancak verilerden de anlaşılacağı üzere *canlı alt yazı* çevirisi ve *sesli alt yazı* çevirisi ülkemizde pek kullanılmadığından, çalışmalarda da beş yıl içerisinde *canlı alt yazıyla* ilgili olarak sadece bir çalışmaya²⁹ rastlanmıştır. *Sesli alt yazı* çevirisi ve *üst yazı* çevirisiyle ilgili bir çalışma da görülmemiştir.

Dijital platformların ve dolayısıyla ithal ürünlerin (film, dizi, belgesel, spor programları vs.) artmasıyla diller arası alt yazı çevirisinin artması ve bununla ilgili çalışmaların da artması doğaldır. Ayrıca özellikle Türk dizilerinin de ihraç edilmesinin, diller arası alt yazı çevirisine olan ihtiyacın ve ilginin artmasında etkili olduğu düşünülmektedir. *Genel* başlığı ise, adından da anlaşılacağı üzere alt yazı çevirisini genel bir bakışla işleyen çalışmalardan oluşmuştur ve 10 çalışmayla en çok çalışılan ikinci alt alandır. Hem dil içi hem de diller arası *ayrıntılı alt yazı* ve de çocuklar için ayrıntılı alt yazı alt alanlarındaki 9 çalışma, bu alana ilginin arttığını göstermektedir. Aslında literatürde çocuklar için ayrıntılı alt yazı terimine pek rastlanmamıştır

²⁹ Güven (2021)

ancak iki makalede bunun önemi sunulmuştur. *Dil içi alt yazı* çevirisi alt alanında yayınlanan makalelerin hepsi, dil öğretiminde kullanılan orijinal dilin alt yazısını içeren ürünleri incelemiştir. Bu nedenle burada dil içi alt yazı alt alanı kapsamında incelenmiştir.

5. Sonuç

Bu çalışma ile, çeviribilimin henüz daha yeni sayılabilecek görsel-işitsel çevirinin alt alanlarından en çok tercih edildiğini söyleyebileceğimiz alt yazı çevirisi alanında genel durum tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Ele alınan makaleler çerçevesinde, alt yazı çevirisi alanında yapılan çalışmalar incelenerek alana katkı sağlamak amaçlanmıştır. Yayınlanan makalelerin hangi temalarda yazıldığı, beş yıllık süre içerisinde nasıl bir dağılım gösterdiği ve hangi alt alanlarda ne kadar çalışma yapıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Yapılan bu çalışma sonucunda özellikle alt yazı çevirisi stratejileri, ayrıntılı alt yazı çevirisi ve dil öğretiminde alt yazı konularının son beş yılda en çok çalışılan temalar olarak ortaya çıktıklarını söylemek mümkündür. Ayrıntılı alt yazı çevirisi temasındaki makalelerden ikisi, alt yazıların çocuklar için daha farklı bakış açısıyla oluşturulması gerektiğine örneklerle yer vermiştir. Bu öneriler, işitme engelli çocuklarımızın kendilerini diğer yaşlılarıyla eşit görebilmeleri, eğlenebilmeleri, öğrenebilmeleri ve sosyalleşebilmeleri açısından oldukça önemlidir. Bunların yanında gönüllü/hayran alt yazı çevirileri, küfür ve sansür, oyun ve mizahta alt yazı çevirisi temalarından da diğer temalara nazaran göze çarpan çalışmalar olarak ortaya çıkmıştır.

Elbette ki bu çalışmalar, çeviribilimin diğer alanlarıyla kıyaslandığında henüz başlangıç seviyesindedir. Bu hem düşündürücü hem de sevindiricidir. Düşündürücüdür çünkü, görsel-işitsel ürünlerin hızla yayıldığı günümüzde doğal olarak bunların çevirisine (çoğunlukla alt yazı) ihtiyaç da artmıştır. Ancak, bu alandaki akademik çalışmalar neden bu kadar azdır? Sevindiricidir çünkü, bu alanda çalışmaya yeni başlayanlar için araştırılacak ve çalışılacak çok fazla konu vardır.

Yukarıda *diğer* başlığı altında ele alınan tema içerisinde, ikisi alt yazı çevirisi eğitimi konusunda toplamda altı farklı tema işlenmiştir. Bir tanesi; yabancı dilde yazılmış, görsel-işitsel alanı anlatan kitabın Türkçe olarak makale kapsamında incelenmesidir. Yurtdışında alt yazı çevirisi dahil görsel-işitsel alanlarda yapılan çalışmalar oldukça fazladır. Temennimiz, ülkemizde de bu boşluğun hızla doldurulmasıdır. Bir diğer çalışma; alt yazı çevirisi edinçlerini ve alt yazı çevirmeni profilini, piyasanın gerçeklerine göre ortaya çıkartmaya çalışmıştır. Bu da önemli bir temadır. Çünkü teknolojinin ilerlemesi ile birçok alanda olduğu gibi alt yazı çevirisi alanında da piyasanın ihtiyaçları ve alt yazı çevirmeninden beklentileri değişmektedir. Bu tarz çalışmalar hem üniversitelerdeki alt yazı çeviri eğitimine piyasanın şartlarına bakarak yön verilmesine rehberlik edebilir hem de sahada çalışan çevirmenlere kendilerini yenilemeleri gerektiği konusunda yol gösterebilir. Bir diğer çalışmada makine çevirisiyle insan çevirmenin yaptığı alt yazı çevirileri karşılaştırılmıştır. Bu gibi çalışmalar; *yapay zeka, insan çevirmenin yerini alabilir mi* sorularına yanıt olacaktır. Çalışmalardan birisinde de alt yazının hala bir çeviribilim alt alanı olup olmadığının sorgulaması yapılmıştır. Bu sorgulama sonucunda alt yazının çeviribilim kapsamında olduğu sonucuna varılmıştır, lakin bu sorgulamanın gerekli

olup olmadığı sorgulanabilir diye düşünülmektedir. Önemli bir çalışma da 2019 yılında yapılmış, alandaki yenilikçi araştırma boşluklarını incelemiştir. Alt yazı dahil, görsel-işitsel çeviri alanında çalışılabilecek araştırma alanları konusunda öneriler sunulmuştur. Özellikle *diğer* teması altında, bu paragrafta da sözü geçen araştırma alanlarında daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğu aşikardır.

Bu çalışma kapsamında; belli bir dizinde, son beş yılı kapsayan ve alt yazı çevirisi alt alanıyla ilgili yayınlanmış toplam 55 makale incelenmiştir. Bu sınırlar çerçevesinde alt yazı çevirisi alanındaki durum yukarıdaki şekil ve yorumlarda ortaya konmuştur. Bunların sonucunda yukarıdaki alanlara ek olarak sunulabilecek bazı çalışma alanları önerilebilir:

Teknolojiden ayrı çalışmadığımız alt yazı konusunda alt yazı programlarını inceleyen bir makaleye rastlanmamıştır. Oysaki günümüzde; alt yazı çevirisinin bütün alt türlerinde alt yazı çevirisi programları, sesli metni yazıya döken cihazlar gibi birçok teknolojik araç ve program kullanılmaktadır. Gelişimi neredeyse teknolojiyle paralel ilerleyen alt yazı çevirisinin teknolojiyle ilişkisini ele alan akademik çalışmalar yapılması, bu konudaki gelişmeleri ortaya çıkarmak ve bundan sonra yapılabileceklerle rehber olmak açısından oldukça önem arz etmektedir. Alt yazı çevirisinde kalite, işlenmeyen konulardan biri olarak göze çarpmaktadır. Farklı dijital TV portallarında kaliteli alt yazı çevirisinin yapıp yapılmadığı, sosyal medyada tartışılan konulardan biridir. Çünkü profesyonel alt yazı çevirmenleri dışında, bu işin eğitimini almadan amatör veya gönüllü olarak çalışan çevirmenler vardır. Kaldı ki bu işin eğitimini alanlar dahi kendilerini günün gerektirdiği şartlara göre güncel, donanımlı ve yetkin hale getirmek zorundadırlar.

Alt yazı çevirmenleri değişen koşullara nasıl uyum sağlamaktadır ya da sağlayabiliyor mudur? Çalışma şartları nasıldır? Günümüzdeki alt yazı çeviri süreci nasıl işlemektedir? Belli bir kılavuz var mıdır yoksa her kurumda işleyiş farklı mıdır? Bu konular da çalışılmamışlar arasında yer almaktadır.

Türkiye’de alt yazı çevirisinin gelişimi, tarihsel olarak hangi basamaklardan geçmiştir? Türkiye’de alt yazı çevirisi tarihinin detaylı olarak araştırılıp arşivlenmesi; daha ileride geriye dönüp bakıldığında sürecin nasıl işlediği, hangi aşamalardan geçildiğinin öğrenilmesi ve sonraki aşamalara yön vermesi ve rehberlik etmesi açısından önemlidir.

Covid-19 pandemi sürecinde alt yazı çeviri piyasası nasıl işlemiştir? Bu süreç alt yazı çevirisinde artışa sebep olmuş mudur? Bilindiği üzere tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de yaklaşık 2 yıl süren pandemi döneminde, çalışanların işlerini evden devam ettirme zorunlulukları ortaya çıkmıştı. Bu noktada zihinde şu sorular ortaya çıkıyor: Bu süreçte, dijital platformlarda ithal ürünler artmış mıdır? Eğer artmışsa, bu durum alt yazı çeviri piyasasını ve çevirmenleri nasıl etkilemiştir? Bunun gibi sıra dışı durumlarda nasıl çözümler üretilebilir? Bu sorulara cevap arayan çalışmalar da olası sıra dışı durumlarda neler yapılabileceğine dair elde bir veri oluşturması açısından önemli olabilir.

Bu çalışma verilerinin ve önerilen araştırma konularının, sonraki çalışmalara bir adım da olsa yol açacağı ve alandaki boşlukların doldurulmasına katkı sağlayacağı temenni edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, T. ve Oğuz, D. (2014). Film Çevirisinde Altyazı. *KAÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13, (ss.3-16).
- Chaume, F. (2013). The turn of audiovisual translation: New audiences and new Technologies. *Translation Spaces* 2. (ss.105-123).
- Damar Yılmaz, M. (2017). Altyazı Çevirilerinde Kültürel Öğelerin Aktarımı ve Çeviri Sorunları. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çeviribilim Anabilimdalı, Yüksek Lisans Tezi*.
- Gaga, E. (2020). Altyazı Çevirisi ve Eğitimi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 20, (ss. 844-854).
- Köprülü, S. G. (2021). *Görsel-İşitsel Çeviri*. İstanbul: Hiperyayın.
- Metin Tekin, B. (2019). An Assessment of Audio-Visual Translation Strategies in Dubbing and Subtitling of “Frozen” into Turkish. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 15, (ss. 342-352).
- Okyayuz, A. Ş. (2016). *Altyazı Çevirisi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Okyayuz, A. Ş. ve Kaya, M. (2016). Altyazı Çevirisi Eğitimi İçin Bir Model Önerisi (A Model for Subtitling Training). *Internatonal Journal of Languages 'Education and Teaching*, 4 (2), (ss. 257-275).
- Okyayuz, Ş. (2019). Kitap İncelemesi (Diaz Cintas, J. & Nikolic, K. (Eds.) Fast Forwarding with Audiovisual Translation, Multilingual Matters, Bristol, 2018, 230 sayfa.). *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 9 (18), (ss. 292-295).
- Savaş, B. (2019). Film Çevirilerinde Altyazı Uygulamaları Çeviribilim Kapsamında Bir Çeviri midir?. *Journal of International Social Research*, 12 (65). (ss.136-149)
- Şahin, A. (2015). Film Çevirilerinde Artı ve Eksileriyle Altyazı Yöntemi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (37), (ss. 971-976).
- Şevik, N., Tosun, M. ve Gündoğdu, M. (2016). Görsel-İşitsel Metinler Bağlamında Film Çevirilerinde Yöntem Sorununun İncelenmesi. *Uluslararası Sosyal araştırmalar Dergisi*, 9 (44), (ss. 275-282).
- Zeytinkaya, D. (2018). Görsel-işitsel Çeviri Kapsamında Altyazı Çevirisi. *Social Sciences Studies Journal*, 4 (22), (ss. 4135-4142).

Dipnotlar

- Akat, B. ve Kümbül, T. (2022). Extralinguistic Cultural References (ECRs) Rendered into Subtitling: The Case of the Historical Film Series Diriliş: Ertuğrul. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 30, (ss. 1447-1467).
- Atış, D. & Doğaner, E. Ş., (2022). Uzaktan Eğitim Sürecinde İşitme Engelli Öğrencilere Matematik Öğretimi İle İlgili Öğretmen Görüşleri: Türkiye- Romanya Örneği. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12 (3), (ss. 1845-1866).
- Aytaş, G. (2022). Gülmece Çevirilerinde Yaşanan Zorluklar. *Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal*, 42, (ss. 149-161).
- Başlar, G. ve Ateşalp, S. T. (2019). Dijital Hediyeleşme Kültürü Bağlamında Hayran Altyazıları: Puzzle Fansub Topluluğu. *İlefl Dergisi*, 6 (1), (ss. 147-177).
- Boynukara, E. ve Tarakçıoğlu, A. Ö. (2021). Subtitle Translation of Allusions from English to Turkish: The Case of Sherlock Series. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Uluslararası Filoloji ve Çeviribilim Dergisi*, 3 (2), (ss. 149-166).
- Bozkurt, S. S., ve Okyayuz, A. Ş. (2020). Türkiye’de Sağır ve İşitme Engelli Çocuklar için Ayrıntılı Altyazı Çevirisi Hakkında Bir Araştırma: Uygulamada Sadeleştirme. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, (29), (ss. 139-160).

- Çavuşoğlu, E. (2020). The Best of Both Worlds: From Volunteer Subtitling to Professional Subtitling. *transLogos Translation Studies Journal*, 3 (2), (ss. 83-102).
- Çavuşoğlu, E. (2023). Gönüllü Altyazının Ardındaki 'Neden?' Türk Gönüllü Altyazı Çevirmenlerinin Motivasyonu Üzerine Araştırma. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 10 (4), (ss. 33-45).
- Çoban, F. (2022). Görsel İşitsel Çeviri: “Orange Is the New Black” Dizisinin İngilizce-Türkçe Alt Yazılarının Toury’nin Öncül Normları ve Çeviri Stratejileri Açısından Değerlendirilmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 29, (ss. 1107-1116).
- Dalbudak, Ş. (2019). İşitme Engelliler İçin Dil İçi Ayrıntılı Altyazı Uygulamaları. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, (26), (ss. 60-76).
- Demirel, A. (2023). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenenlerin Gözüyle Türk Dizi ve Filmleri ile Bunların Türkçe Öğrenme Sürecindeki Rolü. *EKEV Akademi Dergisi*, (Özel Sayı), (ss. 38-54).
- Demirkol Ertürk, Ş (2020). Çeviri, Yemek ve Kültür İlişkisi: Altyazı Çevirisinde Mutfak Terimlerinin Aktarımı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 18, (ss. 610-626).
- Erarslan, A., ve Asmalı, M. (2021). Video İzlemenin Yabancı Dil Öğrenme Sürecinde Dinleme Becerisi ve Kelime Öğrenme Üzerine Etkileri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 58, (ss. 601-623).
- Eray, A. (2023). Görsel-İşitsel Medyada Mizah Çevirisi: Ice Age (Buz Devri) Animasyon Film Serisinin Türkçe ve Arapça Altyazı Çevirileri. *Nüsha*, 23 (56), (ss. 107-137).
- Eray, A. ve Özcan, M (2023). Görsel-İşitsel Çeviride Deyimsel Aktarım: Diriliş Ertuğrul Dizisinin Arapça Altyazı Çevirileri. *Dünya Dilleri, Edebiyatları ve Çeviri Çalışmaları Dergisi*, 4 (1), (ss. 53-73).
- Eray, A. ve Sarıkaya, M (2023). Ice Age: The Meltdown Animasyon Filmindeki İngilizce Deyimlerin Türkçe ve Arapça Altyazı Çevirilerinin İncelenmesi. *Şarkiyat Mecmuası - Journal of Oriental Studies*, 42, (ss. 53-74).
- Erkalan Çakır, N. (2020). Çeviri ve Spor Açısından Çokkültürlülük. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Uluslararası Filoloji ve Çeviribilim Dergisi*, 2 (2), (ss.149-170).
- Ertürk, Ş. D. (2019). Altyazı Çevirisinde Toplumsal Cinsiyet Eleştirisini Yeniden Üretmek: Je Ne Sus Pas Un Homme Facile Filminin Türkçe Altyazılarında Cinsiyetli/Cinsiyetçi Dil Yapılarının Aktarımı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (1), (ss. 121-148).
- Gaga, E. (2020). Altyazı Çevirisi ve Eğitimi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (20), (ss. 844-854).
- Ezgi, Gaga, E. ve Ataseven, F. (2019). Altyazı Çevirisi Edinçleri ve Altyazı Çevirmeni Kimliği. *Journal of Social Sciences And Education*, 2 (1), (ss.187-196).
- Gedik, T. A. (2020). Translation of Turkish Swear Words in Subtitling: GORA. *International Journal of English Language & Translation Studies*, 8 (1), (ss. 19-26).
- Gökgöl, T. ve İşisağ, K.U. (2022). Henrik Gottlieb’in Altyazı Çeviri Stratejilerinin Beş Farklı Film Türünde İncelenmesi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 9 (88), (ss. 2082-2089).
- Gürkan, A. (2021). “Comparison of Subtitling for the Deaf and Hard-of-Hearing Guidelines Implemented Across Countries” *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Uluslararası Filoloji ve Çeviribilim Dergisi*, C.3/2, (ss.249-278).
- Güven, M. (2020). Televizyon Ortamında Erişilebilirlik Uygulamalarının Gelişimi: Sesli Betimleme, Altyazılama ve İşaret Dili Çevirisi. *DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 7 (1), (ss. 152-175).
- Güven, M. (2021). Televizyon Haber ve Tartışma Programlarının Dili: Yeniden Söyleyciliğe Yönelik Bazı Gözlemler. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 32 (1), (ss. 1-29).

- İnan Karagul, B., Yüksel, D. ve Day, R. R. (2022). The Effects of Captioning and Keyword-Captioning on the Comprehension and Awareness of EFL Learners. *Novitas-ROYAL (Research on Youth and Language)*, 16 (1), (ss. 122-134).
- Keskin Gaga, E. ve Ataseven, F. (2019). Altyazı Çevirisi Edinçleri ve Altyazı Çevirmeni Kimliği. *Journal of Social Sciences And Education*, 2 (1), (ss. 187-196).
- Kılıç, A. (2022). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Kapsamında Bir Animasyon Anlatı: “Evliya Çelebi: Ölümsüzlük Suyu”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi (ESTÜDAM) Eğitim Dergisi*, 7 (2), (ss. 62-75).
- Kıran, A. ve Oğuz, D. (2021). Örtmeceli Küfürlerin Görsel-İşitsel Çevirisinde Soru ve Sorunlar: İyi Yer Örneği. *Söylem Filoloji Dergisi*, 6 (3), (ss. 858-878).
- Kırbaş, G. (2022). Türk Dizi ve Filmlerinin Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimine Katkısı Bakımından Değerlendirilmesi: Balkanlar Örneği. *Uluslararası Türkçe Öğretimi Araştırmaları Dergisi*, 2(2), (ss. 201-221).
- Koç, E. (2020). Yabancı Dil Eğitiminde Görsel ve İşitsel Çevirinin Etkileri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö8), (ss. 758-772).
- Korkmazer, G (2022). Yabancı Dil Olarak Almanca Öğretiminde Çizgi Filmin Rolü. *1.Uluslararası Dil ve Uygulamalı Dilbilim Çalışmaları Konferansı*, (ss. 104-115).
- Kurmel, D. (2021). Çeviri Eğitiminde Proje Temelli Bir Uygulama: Barış İçin Müzik Vakfı ve Altyazı Çevirisi. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 2021 (31), (ss. 179-201).
- Kuşçu Özbudak, S. (2019). Subtitling in Local Original Series of Netflix: Is “The Protector” Protecting Culture? *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 17, (ss. 383-394).
- Külük, C. Ş. (2019). Sanat Müzelerinde Sağır ve İşitme Engelli Bireylere Dönük Sosyal Erişim Programları “Amerika Birleşik Devletleri Örneği”. *Uluslararası Sanat Kültür ve İletişim Dergisi*, 2 (1), (ss. 40-67).
- Mattiussi, R. G., ve Baş, B. (2020). Yabancılarla Türkçe Öğretiminde Dinleme Becerisinin Geliştirilmesine Yönelik Olarak Kullanılan Görsel-İşitsel Materyallerin Etki Durumu. *International Journal of Language Academy*, 8 (3), (ss. 16-29).
- Metin Tekin, B. (2019). An Assessment of Audio-Visual Translation Strategies in Dubbing and Subtitling of “Frozen” into Turkish. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 15, (ss. 342-352).
- Oğuz, D. (2020). Orijinal Netflix Dizisi “Dark” Örnekleriyle Görsel-İşitsel Metinlerde Çokkipli Metin Çözümleme (çevriyazı) Yöntemi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 20, (ss. 690-708).
- Okyayuz, Ş. (2019a). Fast Forwarding with Audiovisual Translation. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 9 (18), (ss. 292-295).
- Okyayuz, A. Ş. (2019b). Görsel-İşitsel Çeviride Yenilikçi Araştırma Alanlarına Örnekler ve Türkiye’de Araştırma Boşluklarına Bir Bakış. *Turkish Studies-Language and Literature*, 14 (3), (ss. 1395-1415).
- Okyayuz, Ş. (2021). Altyazı Çevirisinde Teknoloji Destekli Yaratıcılık Açılımı. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 30, (ss. 108-132).
- Okyayuz, A. Ş., Sancaktaroğlu Bozkurt, S. (2021). Çeviri Projelerinde Süreç: Engelsiz Erişim Örneği. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 31, (ss. 202-219).
- Okyayuz, A. Ş. ve Bozkurt, S. S. (2022). Çok Modluluk ve Çeviri: Nasreddin Hoca Örneği. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 10 (32), (ss.176-193).

- Onar, B. C. ve Çatak, G. (2022). Translation and Localization of Video Games: An Analysis of Uncharted 4 in Turkish. *Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences*, 62, (ss. 91-122).
- Özbudak, S. K. (2021). Turkish Subtitling of the F Word on the Digital Streaming Platform: Is There Censorship?. *Turkish Studies - Language*, 16 (3), (ss. 1991-2007).
- Sarı, S. ve Özcan M. (2023). Hayaller Diyarı Filminde Bulunan Deyimsel İfadelerin Makine Çevirisi Uygulamalarıyla Yapılan Türkçe Çevirilerinin Karşılaştırmalı Analizi. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi*, 18, (ss.123-148).
- Savaş, B. (2019). Film Çevirilerinde Altyazı Uygulamaları Çeviribilim Kapsamında Bir Çeviri midir?. *Journal of International Social Research*, 12 (65). (ss.136-149).
- Sevtekin, E. ve Aytan, T. (2020). Alt Yazılı Çizgi Filmlerin Türkçe Öğrenen Suriyeli Öğrencilerin Dinleme/İzleme Becerisine Etkisi. *International Journal of Languages 'Education and Teaching*, 8 (4), (ss. 171-193).
- Sömen, O. (2023). Türk Sağır ve İşitme Engellilerde İletişim Olgusu. *Premium e-Journal of Social Science (PEJOSS)*, 7 (27), (ss. 106-126).
- Şevik, N. (2022). “Biohackers” Dizisinin Türkçe Alt Yazı Çevirisinde Ünlemler. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi*, 17, (ss. 151-181).
- Uras Yılmaz, A. ve Cakiroglu, K. (2020). “The Big Bang Theory” (“Büyük Patlama”) Dizisinin Türkçe Altyazı Çevirisinde Mizah Aktarımı. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi*, 13, (ss. 23-46).
- Yılmaz, E. (2019). Tematik TV Kanallarında Kullanılan Alt Yazı Dili Üzerine. *Türk Dili Dergisi*, (ss. 58-67).
- Ünal, B. ve Ekmekçi, E. (2022). An Investigation into the Studies About the Use of Subtitles in Teaching English in EFL Contexts. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (1), (ss. 287-310).
- Yılmaz, E. (2019). Tematik TV Kanallarında Kullanılan Alt Yazı Dili Üzerine. *Türk Dili*, (ss. 58-67).
- Yılmaz, T. Ö., & Canbaz, E. (2019). Hikâye Odaklı Video Oyunlarda Çevirinin Rolü: The Last of Us Video Oyunu Üzerine Bir Değerlendirme. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 26, (ss. 77-103).
- Yürük, N. (2019). İkili Kodlama Teorisi ve Altyazılar: Kelime Öğreniminde Kodlama Stratejisi. *The Journal of International Educational Sciences*, 6 (20), (ss. 38-50).

EXPANDED SUMMARY

The purpose of this study was to examine the articles published in this field in Türkiye in the last 5 years, to determine the current situation of subtitling, and to reveal the distribution of the articles and the research gaps. It is important that the data to be obtained be up-to-date, both to guide those working in the field and to show researchers in the academic world the research gaps that can be studied in the field.

Subtitling, which was first used in silent films under the name of intertitles, has developed and named different subtypes depending on the period until today. They are generally classified in terms of technique, language, and duration. Technically, it is considered open and closed captioning. In linguistic terms, it is called intralingual and interlingual subtitling. They are also classified in terms of duration as ready and live subtitles.

Reasons for scanning through Google Scholar using document review can be summarized as follows: it is easy and fast to access by everyone, does not require membership , and is free of charge. This study was conducted on 55 articles by eliminating those outside the study field. The findings were commented on within the scope of the limitations of the study.

The articles published in the last 5 years were distributed by year, and 2019 has the most articles with the number of 14. 13 articles were found in 2020, 11 articles in 2021 and 2022, and 6 articles in 2023.

9 themes were created in the classification of the articles: subtitling strategies, subtitles in foreign language education, subtitles in teaching Turkish to foreigners, subtitling for the deaf and hard of hearing (SDH), volunteer subtitling/fansubbing, subtitling in games, subtitling humor, swearing and censorship in subtitling, and others. The theme of subtitling strategies is the first with 17 articles. SDH comes in second place with nine studies. A total of 11 studies emerged on the themes of subtitles in foreign language education and teaching Turkish to foreigners. *Others* includes seven articles on six different themes. 3 studies each for volunteer subtitling/fansubbing, subtitling humor, and swearing and censorship in subtitling, and only 2 studies were found on the theme of subtitles in game translation.

Looking at the distribution of themes by years, subtitling strategies had the most studies over the past 5 years. In 2019, the title of *others* is in second place, with 4 articles covering 4 areas. 2 articles regarding SDH, one each on the themes of subtitles in foreign language education, volunteer subtitling/fansubbing, and subtitling in games were found. No article was seen on the other three themes.

In 2020, the second place includes SDH and subtitles in foreign language education, with two studies each. No study was found on the theme of subtitling in games, and one study was seen on each of the remaining four themes. In 2021, the themes of SDH, subtitles in foreign language education, and swearing and censorship in subtitling rank second with two studies each. The themes of *others* and subtitles in teaching Turkish to foreigners are in third place, with one study each. No studies were found within the scope of the remaining three themes.

In 2022, the themes of SDH and subtitles in teaching Turkish to foreigners rank second with 2 studies each. There were no studies on the themes of *others* and swearing and censorship in subtitling, and the remaining four themes rank third with 1 study each. In 2023, the themes of *other*, SDH, subtitles in teaching Turkish to foreigners, and subtitling humor; are in second with 1 study each. No studies were found related to five themes.

Looking at the articles according to the subfields of subtitling within the scope of the study, interlingual subtitle ranks first with 29 studies, general subfield second with 10, SDH third with 9, intralingual subtitling fourth with 6 and live subtitling the last with 1.

Commenting on the findings: Subtitling strategies have the largest number. A considerable study was done on SDH. The use of subtitles is also quite common in language education. Remarkable studies emerged on the themes of volunteer subtitling/fansubbing, swearing and censorship, subtitling humour, and playing games compared to others.

It is thought there are some research gaps: some studies should be carried out on the working conditions of subtitle translators, their adaptation to changing conditions, the effect of translation programs on their roles, the effect of the pandemic process on the subtitle sector, and historical stages of subtitling in Türkiye.

Mısırlı Yazar Necîb Mahfûz'un Romanlarının İngilizce Ara Dil Kullanılarak Yapılan Çevirilerinde Argo İfadeler, Deyimler ve Özel Adların Çevirisi Üzerine Bir İnceleme¹

An Analysis Regarding the Translation of Slang Expressions, Idioms and Proper Names in the Translations of the Novels of Egyptian Author Naguib Mahfouz via English as the Mediating Language

Araştırma Makalesi / Research Article

Betül CAN*

* Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, Konya, Türkiye, e-posta: canbetul@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9858-2891

ÖZET

Edebî çeviri, edebî metinlerin, hedef dilde de aynı anlamı ve üslûbu koruyacak şekilde, eş değer kelimelerle ve kültürel kayıplara yol açmadan aktarıldığı bir çevirmenlik dalıdır. Bu çeviri türünde, içerikle birlikte öncelikle çevrilecek metnin biçim, üslûp, sözcük, ses, söz dizimi gibi bütün dil bilgisel örgüsünün aktarılması gerekmektedir.

Edebî çeviri sürecinde kaynak dil ile hedef dil arasındaki farklılıklardan kaynaklı bazı çeviri kayıpları ortaya çıkmaktadır. Eş değerliğin tam sağlanamaması, kültürel unsurlar, verilmek istenen mesajın doğru anlaşılabilmesi ve çevirmen tercihleri gibi unsurlar bu kayıplardan bazılarını oluşturmaktadır. Ara dilden yapılan çeviriler de söz konusu kayıplara yol açan bir başka husustur.

Yabancı dilden çevirisi yapılmak istenen metin, doğrudan kaynak dilden hedef dile aktarılabilirdiği gibi ara dil kullanılarak da hedef dile aktarılabilir. Kuşkusuz bu durum, doğrudan kaynak dilden hedef dile yapılan çevirilere kıyasla dil, anlatım biçimi ve içerik açısından daha fazla kayba yol açacaktır.

Bu çalışmada Arapçadan Türkçeye ara dil kullanılarak yapılan çevirilerden bazı örnekler sunularak kaynak metinden hedef metne ulaşana dek yaşanan kayıplara dikkat çekilmek istenmiştir.

Çalışmada Nobel Edebiyat Ödülü almış Mısırlı yazar Necîb Mahfûz'un dört farklı romanının, İngilizce ara dil kullanılarak Türkçeye aktarılmış olan çevirileri ele alınmış, kaynak dille ve -varsa- Arapça aslından tercüme edilen örnekleri ile karşılaştırmalı olarak incelenip değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmaya dâhil edilen romanlar; "Efrâhu'l-Kubbe", "el-Lıss ve'l-Kilâb", "el-Kahiretu'l-Cedîde" ve "Yevme Kutile'z-Za'îm" dir. Romanlar, argo ifadelerin çevirisi; deyim, atasözü ve kültürel ifadelerin çevirisi ile özel adların çevirisi olmak üzere üç başlık altında ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Necîb Mahfûz, Çeviri, Ara Dil, Argo, Deyim, Kültürel İfadeler

¹ Bu makale, 1-2 Kasım 2021 tarihinde Konya'da düzenlenen 1. Uluslararası Dil ve Çeviribilim Kongresi'nde sözlü olarak sunulan ve özet olarak yayımlanan "Çeviride Ara Dil Kullanımından Kaynaklı Dil Sorunları -Arapça Örneği-" başlıklı bildirinin yeniden gözden geçirilmiş ve genişletilmiş hâlidir.

ABSTRACT

Literary translation is a branch of translation in which literary texts are transferred into the target language with equivalent words by preserving the original meaning and style as well as not causing cultural losses. In this type of translation, all the grammatical patterns such as form, style, word, sound and syntax of the text to be translated are primarily required to be transferred along with the content.

During the process of literary translation, several translation losses emerge due to the differences between the source language and the target language. Factors including the failure to ensure full equivalence, cultural factors, misunderstanding of the intended message to be given and the preferences of translator constitute some of these losses. Translations of mediating language are also another issue causing the mentioned losses.

The text to be translated from a foreign language not only can be directly translated from the source language into the target language, but it can also be transferred to the target language via the mediating language. Undoubtedly, this situation will lead to more losses in terms of language, form of expression and content compared to the translations made directly from the source language into the target language.

In this study, the main purpose is to draw attention to the losses emerged during the translation process from the source text to the target text by presenting several examples of the translations made from Arabic to Turkish via the mediating language.

In this study, the translations of four particular novels of Nobel Prize winner Egyptian author Naguib Mahfouz, which are translated into Turkish via English as the mediating language, are discussed and tried to be evaluated by comparatively analyzing them with the source language and the examples originally translated from Arabic. The novels included in the study are *Wedding Song (also known as Joys of the Dome)*, *Cairo Modern*, *The Thief and The Dogs* and *The Day The Leader Was Killed*. The novels are discussed under three headings consisting of the translation of slang expressions, the translation of idioms, proverbs and cultural expressions and the translation of proper names.

Keywords: Naguib Mahfouz, Indirect Translation, Mediating Language, Slang, Idiom, Cultural Expressions

1. Giriş

“Edebî çeviri, edebî metinlerin, hedef dilde de aynı anlamı ve üslûbu koruyacak şekilde, eş değer kelimelerle ve kültürel kayıplara yol açmadan aktarıldığı bir çevirmenlik dalıdır. Yazılı çeviri denince akla ilk gelen tür olan edebî çeviri, en genel anlamda roman ve hikâye çevirisi olarak da ifade edilebilen düzyazı ve kurmaca çevirisi, şiir çevirisi ve tiyatro eserlerinin çevirisini kapsamaktadır. Bu çeviri türünde, içerikle birlikte öncelikle çevrilecek metnin biçim, üslûp, sözcük, ses, söz dizimi gibi bütün dil bilgisel örgüsünün aktarılması gerekmektedir” (Can, 2023: 345).

“Edebiyatın temel amacı, okuyucuyu bilgilendirmek olmayıp duygu aktarımını sağlamak olduğu için edebiyat çevirisinde de aynı amacın korunması esastır. Bu bakımdan kaynak metindeki yazarın üslûbunun korunması ve hedef dile olabildiğince aktarılması da son derece önemlidir” (Can, 2023: 345).

Aksoy (2002: 60), edebiyat çevirisinde iyi bir çevirmenin, yazarın zihinsel yapısına, düşüncesine ve deneyimine en yakın çeviriyi yakalama özelliğine dikkat çekerken çevirmenin, kaynak metindeki dilsel ve anlamsal göstergelerin yalnızca sözlük karşılıklarını bulmakla

yetinmeyip hitap ettiği kültür ve değerler dizgesine uygun eş değer karşılıklarını da bulması gerektiğinin altını çizmektedir.

Edebî çeviri sürecinde kaynak dil ile hedef dil arasındaki farklılıklardan kaynaklı bazı çeviri kayıpları ortaya çıkmaktadır. Eş değerliğin tam sağlanamaması, kültürel unsurlar, verilmek istenen mesajın doğru anlaşılamaması ve çevirmen tercihleri gibi unsurlar bu kayıplardan bazılarını oluşturmaktadır. Ara dilden yapılan çeviriler de söz konusu kayıplara yol açan bir başka husustur.

“Ara dil kullanımı, bir eserin kaynak dilden değil, ikinci dilden çevrilmesi anlamına gelmektedir” (Zeytinkaya, 2018: 128). Ara dilden çeviri, pek çok kültürde sıklıkla rastlanan çeviri yöntemidir. Bu yöntem, kaynak kültüre uzak sayılabilecek bir kültürün edebî eserleri söz konusu olduğunda ve hedef kültürde o dili bilen çevirmenler bulunmadığı durumlarda başvurulabileceği gibi tamamen çevirmen tercihi olarak da başvurulabilir (İnce, Dizdar 2021: 248).

Çevirmen tercihi ya da başka bir gerekçeyle yabancı dilden çevirisi yapılmak istenen metin, doğrudan kaynak dilden hedef dile aktarılabilirdiği gibi ara dil kullanılarak da hedef dile aktarılabilir. Kuşkusuz bu durum, doğrudan kaynak dilden hedef dile yapılan çevirilere kıyasla dil, anlatım biçimi ve içerik açısından daha fazla kayba yol açacağı gerçeğini değiştirmeyecektir.

Demirezen, çeviride karşılaşılan sorunları sıraladığı “Çeviride Kayıplar Sorunu” başlıklı makalesinin, “İkinci elden çeviriler sorunu” adıyla ele aldığı son bölümünde ara dil kullanılarak yapılan çevirileri, daha fazla olumsuzluklar barındırdığı ve çeviride kayıplar sorununu daha da artırdığı gerekçesiyle eleştirmektedir. Demirezen bu sorunun, kaynak dilin, bir ara dile çevrilmesi, ardından bu ara dilin tıpkı kaynak dilmişçesine benimsenerek başka bir dile aktarılmasından doğduğuna dikkat çekmektedir. Söz gelimi Robinson Crusoe’nun Türkçeye ilk çevirisinin Fransızca aslı yerine “Hikâye-i Robenson” adlı Arapça çevirisi esas alınarak yapıldığını da ayrıca ifade etmektedir (1991: 125-126).

Fransızca kaynak metnin, Arapça ara dilden çevrildiği dönemlerin ardından Arapça kaynak metnin, İngilizce ara dil ile çevrilme sürecine gelene değin zaman içerisinde Arap ve Türk kültürleri arasındaki etkileşim artmış; bu etkileşim arttıkça söz konusu dil çiftine ait edebî eserlerin çevrilmesi gündeme gelmiştir. Öyle ki kimi zaman kaynak metnin, hedef dile birden fazla çevirisinin yapıldığı görülmektedir. Nicelikteki bu artış, ortaya konan çevirilerin niteliğinin de sorgulanmasına yol açmıştır. Kaynak metin ile hedef metin arasında gerek anlamsal gerek biçimsel eş değerliğin sağlanıp sağlanmadığını tespit etmenin en iyi yolu ise karşılaştırmalı okumalardan geçmektedir.

Arapçadan Türkçeye bugüne kadar yapılan çeviriler incelendiğinde; Arapça aslından yapılanların yanı sıra söz konusu çevirilerin büyük çoğunluğunun İngilizce ya da Fransızca ara dilleri aracılığıyla yapıldığını söylemek mümkündür.

Arap edebiyatından Türkçeye kazandırılan eserler incelendiğinde daha ziyade Nobel Edebiyat Ödülü alan Necib Mahfûz’un yanı sıra Halil Cibran, Mahmûd Dervîş, Nizar Kabbânî

ve Adonis gibi isimlerin eserlerinin öne çıktığı görülmektedir. Ancak bu yazar ve şairlere ait eserlerin büyük çoğunluğunun kaynak dil olan Arapça yerine İngilizce ya da Fransızca gibi Batı dillerine yapılmış olan çevirilerinden Türkçeye aktarıldığını söylemek mümkündür.

Kimi zaman Halîl Cibrân, Mihâil Nu‘ayme gibi eserlerinin bir kısmını İngilizce olarak kaleme alan Mehcer Ekolü yazarlarının Arapçaya yapılan çevirileri üzerinden Arapça ara dili kullanılarak Türkçeye kazandırılan eserlerin varlığı da dikkat çekmektedir.

Bu çalışmada Arapçadan Türkçeye ara dil kullanılarak yapılan çevirilerden bazı örnekler sunularak kaynak metinden hedef metne ulaşana dek yaşanan kayıplara dikkat çekilmek istenmiştir.

Çalışmada Nobel Edebiyat Ödülü almış Mısırlı yazar Necîb Mahfûz’un dört farklı romanının, İngilizce ara dil kullanılarak Türkçeye aktarılmış olan çevirileri ele alınmış, kaynak dille ve -varsa- Arapça aslından tercüme edilen örnekleri ile karşılaştırmalı olarak incelenip değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmaya dâhil edilen romanlar; “Efrâhu’l-Kubbe”, “el-Lıss ve’l-Kilâb”, “el-Kahiretu’l-Cedîde” ve “Yevme Kutile’z-Za‘îm”’dir. Romanlar, argo ifadelerin çevirisi; deyim, atasözü ve kültürel ifadelerin çevirisi ile özel adların çevirisi olmak üzere üç başlık altında ele alınmıştır.

2. Yöntem: Toury’nin Süreç Öncesi Çeviri Normları ve Ara Dil:

Gideon Toury (1942-2016), çeviriyi, normların yönlendirdiği bir çalışma olarak ele almış ve kendi çeviri kuramını ortaya koymuştur. Norm kavramını son derece sistematik bir şekilde çeviribilime dâhil eden Toury (2012: 63), normların genel olarak bir toplum tarafından benimsenen fikir, tutum ve davranışlar olduğunu dile getirmiştir. Ona göre çeviri normları, kültüre ve zamana bağlı olarak değiştiği gibi aynı toplum içerisinde de farklılık göstermektedir.

Toury, çeviri normlarını, öncül normlar, süreç öncesi normlar ve çeviri süreci normları olmak üzere üç ana başlık altında toplar (2008: 156). Süreç öncesi çeviri normları içerisinde yer verdiği dolaylı çeviri başlığında ara dilden yapılan çevirileri ele alan Toury, bu konu ile ilgili şu soruları sormaktadır: “Çevirinin doğrudan kaynak dilden olması fikri, bu kaynak dil haricindeki diğer dillerden çevrilebilmesinin hoş karşılanması fikrini de beraberinde getirmektedir. Şu halde dolaylı çeviri hoş görülüyor mu? Hangi kaynak dillerden, metin türlerinden ya da dönemlerinden çeviri yapılması tercih edilmektedir? Tercih edilen ara diller hangileridir? Bir çevirinin ara dilden yapıldığının belirtilmesi gerekli midir yoksa bu gerçek gizlenmeli midir? Eğer aracı bir dilin varlığından söz ediliyorsa, aracı dilin hangisi olduğu da belirtilmeli midir?” (2008: 154).

Bu çalışmada ele alınan romanların bazılarının doğrudan kaynak dilden çevrildiği görülmekle beraber çevirmenlerin çoğunlukla Toury’nin dolaylı çeviri olarak adlandırdığı İngilizce ara dilden çeviri yapmayı tercih ettikleri görülmektedir. Türkçede yer alan Necîb Mahfûz romanlarının büyük bir çoğunluğu, İngilizce ara dilden aktarılan çevirilerden oluşmakta olup çok az bir kısmı doğrudan kaynak dilden yapılmış çevirilerdir.

3. Yazar: Necîb Mahfûz (1911- 2006)

1911 yılında Kahire’de dünyaya gelen Mahfûz, 1934’te Kahire Üniversitesi Felsefe bölümünden mezun olmuştur. Vakıflar Bakanlığı ve Kültür Bakanlığında çeşitli görevler almış, 1971’de emekli olduktan sonra *el-Ehram Gazetesi*’nde köşe yazarlığı yapmış, roman ve kısa hikâyeler yazmıştır. Dünya edebiyatçılarından etkilendiği gibi Arap edebiyatından Abbas Mahmûd el-Akkâd, Tâhâ Huseyn ve Selâme Mûsa’nın da etkisinde kalmıştır. Önce tarihi romanlar kaleme alan, ardından *Zukâku’l-Midak*, *es-Sulâsiyye (Kahire Üçlemesi)*, *el-Kahiretu’l-Cedîde* gibi *toplumcu gerçekçi* romanlarıyla² öne çıkan Mahfûz, daha sonra *Evlâdu Hâretinâ*, *el-Lıss ve’l-Kilâb* ve *Mîrâmâr* gibi *sembolik* romanlarıyla³ ses getirmeye başlamıştır. Onun 1952 devrimi sonrası kaleme aldığı eserler, eleştirmenlerce *felsefî gerçekçilik* olarak adlandırılmıştır. 1988 yılında Nobel Edebiyat Ödülü’nü alan Mahfûz, bu ödülün Mısır’a, Araplara ve bütün Arap edebiyatına verilmiş olduğunu dile getirmiştir. Eserlerinde kullandığı dil, yazı dili olan fasih Arapçadır. 1994’te bir saldırıya uğrayarak felç geçiren yazar, 2006 yılında vefat etmiştir (Yıldız, 2019: 348-349).

Necîb Mahfûz, ardında otuz dört roman, on dört kısa öykü, bir diyalog türü kitap, bir çeviri kitap olmak üzere toplam elli adet eser ve yüzlerce makale bırakmıştır. Eserleri pek çok dünya diline çevrilmiştir. Başlıca romanları; *el-Kahiretu’l-Cedîde* (1945), *Hân el-Halîlî* (1946), *Zukâku’l-Midak* (1947), *es-Serâb* (1948), *Bidâye ve Nihâye* (1949), *es-Sulâsiyye: (Beyne’l-Kasreyn* (1956), *Kasru’ş-Şevk* (1957) ve *es-Sukkeriyye* (1957)), *Evlâdu Hâretinâ* (1959 yazım-1967 basım), *el-Lıss ve’l-Kilâb* (1961), *es-Summân ve’l-Harîf* (1962), *et-Tarîk* (1964), *eş-Şehhâz* (1965), *es-Sersera Fevka’n-Nîl* (1966), *Mîrâmâr* (1967), *el-Merâyâ* (1972), *el-Karnak* (1974), *Hadratu’l-Muhterem* (1976), *Melhametu’l-Harâfîş* (1977), *Asru’l-Hubb* (1980), *Efrâhu’l-Kubbe* (1981), *Leyâlî Elf Leyle* (1982), *el-Bâkî mine’z-Zemen Sâ’a* (1982), *Rihle İbn Fattûme* (1983), *Yevme Kutile’z-Za’îm* (1985) ve *Kuştimur* (1988)’dur. Mahfûz’un bu romanlarının yanı sıra bazı kısa hikâyeleri de bulunmaktadır (Yıldız, 2009: 3-5; Yıldız, 2019: 349).

4. Romanlar

Necîb Mahfûz’un bu çalışmaya dâhil edilen romanları; “Efrâhu’l-Kubbe”, “el-Lıss ve’l-Kilâb”, “el-Kahiretu’l-Cedîde” ve “Yevme Kutile’z-Za’îm”’dir.

4.1. “Efrâhu’l-Kubbe” (1981)

Efrâhu’l-Kubbe, Necîb Mahfûz’un son dönemlerinde yazdığı romanlardandır ve onun yazarlık gelişiminin son aşamasını yansıtmaktadır. Roman, zamanın tarihi, zamanın hayat döngüsü içerisinde ne gibi değişiklikler getirdiği ve kişilik üzerinde nasıl bir etki yarattığı üzerinde durmaktadır. Zamanın sevgiyi nefrete, güzelliği çirkinliğe, sadakati ihanete, idealizmi haksızlığa nasıl dönüştürdüğünü gözler önüne seren yazar, eserinde birbirinden çok farklı

² Necîb Mahfûz’un toplumcu gerçekçi romanları ile ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz.; Ahmet Kâzım Ürün, *Necip Mahfûz ve Toplumcu Gerçekçi Romanları*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya 2002.

³ Necîb Mahfûz’un sembolik romanları ile ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz.; Musa Yıldız, *Necîb Mahfûz’un Sembolik Romanları*, Akdem Yayınları, İstanbul 2020.

düşünce yapısı ve kişiliğe sahip dört karakterin, kendilerini çevreleyen gerçekleri nasıl algılayıp yorumladığı ve bunlarla nasıl başa çıktığını konu edinir (Mahfûz, Çev: Çingil, 2020, 5-7).

4.2. “el-Liss ve’l-Kilâb” (1961)

Necîb Mahfûz’un 1952 devrimi sonrasında kaleme aldığı sembolik romanların ikincisi olan eser, idealizmin çöküşünü ve devrim sonrası Mısır’da meydana gelen sosyo-politik değişimi, bir hırsızın özelinde ele almaktadır (Yıldız, 2002: 23, 46). Hapisten çıktıktan sonra en yakın dostlarının kendisine sırt çevirdiği bir hırsızın mücadelesini konu edinen romanda yazar, suçlu olarak toplumu gösterir ve kahramanını, acıma duygusunu yitirmiş bir toplumda yaşayan hırsızdan, acımasız bir düzene karşı koyan devrimciye dönüştürür. (Yıldız, 2002: 31-32). Mahfûz, önceki romanlarında olayları son derece gerçekçi bir şekilde ele alırken bu romanıyla birlikte üslûbunda bir değişime giderek sembolik ve romantik bir anlatıma geçiş yapmıştır. Artık ayrıntılar yerine konunun özüne önem vermeye başlayarak sembol, alegori gibi edebî araçları kullanmaya özen göstermiştir (Yıldız, 2002: 36). Yazar, burada insan hadisesini sembolize eden bir kahraman kurgulayarak toplumdan uzaklaşma ve yabancılaşıma hissi ile dışlanma psikolojisini işlemiştir (Yıldız, 2020: 115).

4.3. “el-Kahiretu’l-Cedîde” (1945)

el-Kahiretu’l-Cedîde adlı roman, Necîb Mahfûz’un toplumcu gerçekçi romanlarından. Roman, yirminci yüzyılda burjuvazi toplumunun yaşadığı zorlukları, yoksulluğun topluma yansımaları, yaşanan ekonomik koşulların gençler üzerindeki etkisini konu edinir (Ürün, 2002: 236). Birinci ve İkinci Dünya Savaşları’nın Mısır halkı üzerindeki etkisine değinen roman, yozlaşmış yönetime de göndermelerde bulunur. Romanda gençlerin, söz konusu ekonomik koşullar karşısında değerlerini yitirisi; yoksul bir gencin, hiçbir ahlâk kuralına ve ilkeye inanmayarak sınıf atlama çabası özelinde gösterilmeye çalışılır (Özcan, 2017: 623).

4.4. “Yevme Kutile’z-Za’îm” (1985)

Necîb Mahfûz, bu romanında Mısır’ın darbe sonrası toplumsal, siyasal, ekonomik ve psikolojik durumunu bir aşk hikâyesi üzerinden ele almıştır. Tipik Mısır insanı profilini çizdiği romanda yazar, bunu 1980’li yılların Kahire’sinde yaşayan bir ailenin hayatını anlatarak kurgular (Yıldız, Kurt, 2018: 5). Eser, Cemal Abdunnâsır’ın vefatının ardından Enver Sedat’ın cumhurbaşkanı olarak göreve gelmesi akabinde uyguladığı dışa açılım politikası sonucunda halkın içinde bulunduğu koşulları roman karakterleri aracılığıyla okuyucuya sunmaktadır. Romanda ayrıca, Mısır halkının daha önceki devrimler hakkındaki beklenti ve hayal kırıklıkları da ele alınmıştır. (Yıldız, Kurt, 2018: 6).

5. Bulgular: Argo, Deyim ve Özel Adların Çevirisi

Necîb Mahfûz’un çalışmaya dâhil edilen romanları, argo ifadelerin çevirisi; deyim, atasözü ve kültürel ifadelerin çevirisi ile özel adların çevirisi olmak üzere üç başlık altında ele alınmıştır.

Sevimay (2018: 106) çevirmenin, ne kadar deneyimli olursa olsun, özel isimleri ve unvanları nasıl çevireceği, deyimleri bire bir mi karşılaması gerektiği, karşısına argo ya da şive çıktığında bunu hedef dilde ne şekilde ifade edeceği gibi sorunlarla sıklıkla karşılaşacağını ve

her defasında ister istemez farklı çözüm arayışlarına gitmek durumunda kalacağını ifade etmiştir.

5.1. Argo İfadelerin Çevirisi

Argo sözcükler, jargonlar ile tabu ifadeler olarak adlandırabilecek küfür içerikli sözcükler, belki de çeviride en çok güçlük çekilen ve en hassas noktalardan birini oluşturmaktadır. Kaynak dildeki söz konusu ifadelerin, hedef dil okurunun anlayabileceği düzeyde, kültürel yapıyı da gözeterek hedef dile aktarılması gerekmektedir. Ancak bunu yaparken kaynak dildeki anlamın korunması esastır.

Tablo 1:

<u>Kaynak metin (Ar.): “Efrâhu’l-Kubbe”</u> ورمقي بازدرء وتمتم: - ستظل حقيرًا دائمًا وأبدًا (Mahfûz, 2006: 319).
<u>Hedef metin (Ar.-İng.):</u> “And you’re nothing but <i>a shit</i> ,” he mutters, looking at me with scorn. (Kenny, 1989: 12).
<u>Hedef metin (İng.-Tr.):</u> “Sen de <i>b*k herifin</i> tekisin”, diye mırıldanıyor bana tepeden bakarak. (Çingil, 2020: 26).

Söz konusu örnekte Necib Mahfûz’un “Efrâhu’l-Kubbe” adıyla yayımladığı ve İngilizceye “Wedding Song” olarak çevrilen, sonrasında Aslı Çingil tarafından İngilizce ara dil kullanılarak Türkçeye “Düğün Evi” başlığıyla kazandırılmış eserinden bir cümle yer almaktadır. Kaynak metin ve hedef dile yapılan çevirisi incelendiğinde kaynak dilde “aşağılık”, “alçak”, “âdi” anlamında kullanılan حقير: hakîr sözcüğünün, hedef dile daha ağır bir dil kullanılarak “b*k herif” şeklinde aktarıldığı görülmektedir. Oysa kaynak dildeki ifade böyle bir kullanımı gerektirmeyecek düzeydedir.

Çeviri genel olarak değerlendirildiğinde bu gibi ifadelerin, kaynak metinde aynı üslupta verilmediği, çevirmen tercihi neticesinde bu denli ağır bir kullanıma evrildiği, aşağılama ifadeleri olmasına karşın küfür içeren seviyeye erişmediği göze çarpmaktadır. Ancak bu durum; hedef dil okurunun, çeviride bu ifadelere sıklıkla rastlaması, dolayısıyla yazar hakkında farklı bir yargıya ulaşması gibi bir tehlike doğuracaktır.

“Efrâhu’l-Kubbe” adlı eserin, Arapça aslından Türkçeye yapılmış bir çevirisi bulunmadığından değerlendirmeye alınamamıştır.

Tablo 2:

<u>Kaynak metin (Ar.):</u> “Efrâhu’l-Kubbe” - سَلِّمِ الْأَوْغَادَ. فَقَهَّهَ الْهَلَالِي قَاتِلًا: - لِيَحْفَظَ اللَّهُ الْأَوْغَادَ. (Mahfûz, 2006: 335).
<u>Hedef metin (Ar.-İng.):</u> - “It’s just a way out for the <i>new generation</i>.” - “God protect all <i>bastards</i>!” roars al-Hilaly. (Kenny, 1989: 40).
<u>Hedef metin (İng.-Tr.):</u> - “Bu, <i>yeni nesil</i> için yalnızca bir çıkış yolu.” - “Allah tüm <i>p*çleri</i> korusun! diye gürliyor el-Hilali. (Çingil, 2020: 62).

Yine “Efrâhu’l-Kubbe” adlı eserde geçen **الأوْغَاد** sözcüğü, kaynak metinde aynı şekilde tekrar etmesine karşın, hedef dilde farklı iki anlamda verilmiştir. **وَعْدٌ (ج) أَوْغَاد**, Arapçada “alçak”, “âdi”, “aşağılık” ve “rezil” gibi anlamlar taşıırken, hedef dile önce “yeni nesil” daha sonra “p*çler” şeklinde yansımıştır. Aynı sözcüğün anlamından uzaklaşarak sözcük düzeyinde bir sapma ile “yeni nesil” şeklinde aktarılmasının ardından sanki başka bir sözcük yer almışçasına çok daha keskin bir ifadeyle “p*ç” sözcüğüne evrilmiş olması, son derece dikkat çekicidir. Söz konusu cümlelerin, İngilizce çevirisinde de aynı sözcüklerin kullanıldığı göz önünde bulundurulduğunda ara dilin etkisi çok daha net bir şekilde görülecektir.

Tablo 3:

<u>Kaynak metin (Ar.):</u> “Efrâhu’l-Kubbe” هل شكايني إليه الوغد؟ (Mahfûz, 2006: 319).
<u>Hedef metin (Ar.-İng.):</u> “Has that <i>bastard</i> been complaining about me?” (Kenny, 1989: 13).
<u>Hedef metin (İng.-Tr.):</u> “O <i>p*ç herif</i> beni şikâyet mi etmiş?” (Çingil, 2020: 27).

Aynı eser ve çeviriden alıntılanmış üçüncü örnekte yer alan sözcük, kaynak metinde ikinci örnekte geçen sözcüğün tekilidir, ikinci örnekte hedef dile önce “yeni nesil” daha sonra

“p*çler” olarak yansıtılan sözcük, bu kez “p*ç herif” olarak aktarılmıştır. Kaynak metinde aynı anlamı taşıyan sözcüğün, hedef dile bu denli farklı aksetmiş olması, çevirmen tercihini aşan, sözcük düzeyinde sapma olarak değerlendirilebilir. Bunun yanı sıra İngilizce ara dil çevirisinde de aynı sapmanın yapıldığını, dolayısıyla Türkçe çevirideki sapmanın kaynağının ara dil olduğunu belirtmekte fayda vardır.

Tablo 4:

<u>Kaynak metin (Ar.):</u> “el-Lıss ve'l-Kilâb” وعندما أفرغ من تأديب الأوغاد فسأجد في الأرض متسعاً للاختفاء. (Mahfûz, 1977: 38)
<u>Hedef metin (Ar.-İng.):</u> “There'll be space enough in the world to hide after I've punished <i>the bastards</i>.” (Badawi, Gassick, 1984: 28).
<u>Hedef metin (İng.-Tr.):</u> “<i>O*o*p* çocuklarını</i> cezalandırdıktan sonra dünyada gizlenecek bir yer bulunur elbette”. (Pardo, 2021: 32).
<u>Hedef metin (Ar.-Tr.):</u> “<i>Hainleri</i> cezalandırdıktan sonra yeryüzünde gizlenecek çok yer bulurum.” (Er, 1996: 60).

Bir önceki örnekte yer alan sözcüğün, “el-Lıss ve'l-Kilâb” romanından yapılan İngilizce çeviriye “the bastards” olarak yansıdığı, Avi Pardo tarafından İngilizce ara dilden yapılmış çeviriye de aynı şekilde aktarıldığı göze çarpmaktadır. Oysa aynı sözcük, Rahmi Er'in Arapçadan doğrudan yaptığı çeviride “hainler” olarak yerini almıştır. Burada eserin İngilizceye yapılan çevirisinde argo kullanıldığı, hâliyle ara dilden yapılan çeviride de bu kullanımın devam ettirildiği görülmektedir.

Tablo 5:

<u>Kaynak metin (Ar.):</u> “Efrâhu'l-Kubbe” يا بن ... أنت مجنون؟ ... ماذا تقول؟ (Mahfûz, 2016: 317).
<u>Hedef metin (Ar.-İng.):</u> “You <i>son of a bitch</i>. Are you crazy? What are you saying?” (Kenny, 1989: 10)

Hedef metin (İng.-Tr.):

“Seni o*o*p* çocuğu. Delirdin mi sen? Neler diyorsun?” (Çingil, 2020: 21).

Bu örnekte ise; Arapça kaynak metinde بن ... “... oğlu” olarak açıkça dile getirilmeyen ifade, hedef dile “o*o*p* çocuğu” şeklinde aktarılmıştır. Eserin İngilizce çevirisinde ise “son of a bitch” ifadesi yer almaktadır. Türkçeye aktarılırken İngilizce ara dilden kaynaklı bir çevirmen tercihinin söz konusu olduğu düşünülmektedir.

Tablo 6:

<u>Kaynak metin (Ar.):</u> “el-Liss ve’l-Kilâb”:	- اسكت يا بن الثعلب، ماذا تريد؟ (Mahfûz, 1977: 11).
<u>Hedef metin (Ar.-İng.):</u>	“Shut up, you <i>cunning bastard</i> . What did you say you wanted?” (Badawi, Gassick, 1984: 15).
<u>Hedef metin (İng.-Tr.):</u>	“Kapa çenenî, <i>kurnaz o*o*p* çocuğu</i> seni. Ne için geldim dedin?” (Pardo, 2021: 8).
<u>Hedef metin (Ar.-Tr.):</u>	“Sus bakalım <i>kurnaz adam</i> , ne istiyorsun sen?” (Er, 1996: 33).

Bu kez, “el-Liss ve’l-Kilâb” romanından alıntılanan cümlede, kaynak metinde بن الثعلب tilkinin oğlu: “kurnaz” anlamındaki tabirin, Avi Pardo tarafından İngilizce ara dilden yapılan çevirisinde kaynak dilde yer almayan argo ifade eklenerek “kurnaz o*o*p* çocuğu” şeklinde hedef dile aktarıldığı göze çarpmaktadır. Oysa Rahmi Er’in Arapça kaynak metinden doğrudan yapılan aktarımında tam olarak verilmek istenen anlamı karşılayan “kurnaz adam” tabiri tercih edilmiştir.

5.2. Deyim, Atasözü ve Kültürel İfadelerin Çevirisi

Çeviri yaparken kültürel öğelerin aktarımında bazı sorunlarla karşılaşılması muhtemeldir. Özellikle kaynak metnin ait olduğu toplumun, o gün kullandığı dil gibi zamansal ya da dönemsel farklılıklar, çevirinin niteliğini etkileyen unsurların başında gelmektedir (Soyer, 2021: 144). Deyim, atasözü ya da kültüre özgü diğer ifadelerin çevirisi de yine çevirmenin güçlük çektiği bir başka husustur. Burada çevirmenin, öncelikle karşılaştığı deyim deyim olduğunun farkına varması, ardından o deyim anlamsal boyutlarını doğru bir şekilde hedef

dile aktarabilmesi gerekmektedir (Suçin, 2007: 151). Kaynak dildeki bir deyim hedef dilde ne kadar anlaşılırsa, onun deyim olarak çevrilmesi bir o kadar güç hâle gelecektir. Ancak deyimsel ifadenin anlaşılması durumunda çevirmen, o ifadenin deyim ya da atasözü olup olmadığını sorgulayacaktır. (Dönmez, 2018: 20).

Kaynak dildeki ifadenin deyim ya da atasözü olduğunu tespit etmiş olsa da çevirmen açısından kültüre özgü kalıplaşmış öğeleri, farklı bir kültüre aktarmak, hedef dilde o deyimden bir karşılığını bulmak elbette zor, hatta kimi zaman imkânsızdır. Eğer bu öğeler, anlamından bağımsız, sözcüğü sözcüğüne hedef dile aktarılırsa o dilde anlamı olmayan bir söz dizisinden ibaret olacaktır (Doğru, 2011: 137).

Tablo 1:

<u>Kaynak metin (Ar.):</u> “el-Kahiretu’l-Cedîde” يا عجباً! كيف تجمعنا دار واحدة؟ أنا رأسي هواء، ... (Mahfûz, 1997: 11).
<u>Hedef metin (Ar.-İng.):</u> “Amazing! How can a single hostel house all of us? <i>My head is full of hot air</i>, ...” (Hutchins, 2008: 7).
<u>Hedef metin (İng.-Tr.):</u> “İnanılmaz! Tek bir pansiyon hepimizi nasıl barındırabiliyor? <i>Benim kafam boş laflarla dolu</i>, ...” (Boynudelik, 2016: 10).
<u>Hedef metin (Ar.-Tr.):</u> “Hayret şey! Nasıl oluyor da aynı yurttaki birlikte kalabiliyoruz? <i>Benim başımda kavak yelleri esiyor</i>, ...” (Öznurhan, 2005: 10).

Necib Mahfûz’un “el-Kahiretu’l-Cedîde” adlı romanından alıntılan cümlelerin, gerek İngilizce çevirisinde gerek Olcay Boynudelik tarafından ara dilden yapılan çevirisinde hedef dile bire bir aktarıldığı görülürken; Halim Öznurhan tarafından Arapça aslından yapılan çeviride aynı ifadenin “başında kavak yelleri esmek” deymiyle hedef dile aktarıldığı dikkati çekmektedir. Burada çevirmenin, kaynak metinde yer alan ifadeyi, hedef dil okurunun kültürüne uyarlayarak aktarmayı tercih ettiği söylenebilir.

Tablo 2:

<u>Kaynak metin (Ar.):</u> “Yevme Kutile’z-Za’im” ولا فائض مال للتمريض! (Mahfûz, 2006: 6).
--

<u>Hedef metin (Ar.-İng.):</u>
“And no money <i>left over</i> in case of sickness.” (Hashem, 1997: 2).
<u>Hedef metin (İng.-Tr.):</u>
“Hastalanınca <i>kullanacağımız</i> para da yok.” (Özdemir, 2014: 8).
<u>Hedef metin (Ar.-Tr.):</u>
“Hastalandıktan sonra <i>dünya kadar malın mülkün olmuş, ne yazar!</i> ” (Göktaş, 1992: 9).

Burada ise Necîb Mahfûz’un bir başka romanı “Yevme Kutile’z-Za’îm”den aktarılan “hasta olduktan sonra paranın bir faydası olmadığını” belirten cümlelerin, İlkur Özdemir tarafından İngilizce ara dil kullanılarak Türkçeye kazandırılan çevirisinde “hastalanınca *kullanacağımız* para da yok” şeklinde kaynak metinde olmayan “kullanacağımız” sözcüğü eklenerek aktarıldığı görülmektedir. Romanın İngilizceye yapılan çevirisinde de benzer bir anlam verildiği tespit edilmiştir. Buna karşın romanın Lütfullah Göktaş tarafından Arapça aslından yapılan çevirisinde söz konusu cümlelerin, hedef dilin kültüründe yer alan bir deyimle okuyucuya sunulmuş olması, isabetli bir çevirmen tercihi gibi görünmekle beraber kullanılan deyimdeki anlam farklılığından ötürü kaynak metnin vermek istediği mesaj konusunda anlamsal eş değerlikten uzak bir noktaya ulaşmıştır.

Tablo 3:

<u>Kaynak metin (Ar.): “Yevme Kutile’z-Za’îm”</u>
"إِنَّهُ لَا يَحِبُّ الظَّالِمِينَ" مَا هَذَا الْقَرَارُ أَيُّهَا الرَّجُلُ! (Mahfûz, 2006: 65).
<u>Hedef metin (Ar.-İng.):</u>
“He loves not the <i>evildoers</i> . What is this decree all about?” (Hashem, 1997: 66).
<u>Hedef metin (İng.-Tr.):</u>
“ <i>Kötüleri</i> sevmiyor. Bu bildirinin anlamı ne” (Özdemir, 2014: 75).
<u>Hedef metin (Ar.-Tr.):</u>
“ <i>Allah zalimleri sevmez</i> ” Bu aldığın karar neyin nesidir <i>be adam!</i> (Göktaş, 1992: 106).

Yine aynı romandan alıntılanan cümle, Kur'ân-ı Kerîm'den bir âyet ile başlamaktadır. Ancak İngilizce ara dilden yapılan çeviride bu âyetin anlamının hedef dile farklı aktarıldığı göze çarpmaktadır. Kaynak dilde “zalimler” olan sözcük, önce İngilizceye yapılan çeviriye, ardından İngilizce ara dil kullanımıyla hedef dile “kötüler” şeklinde kaydırılarak yansıtılmıştır. Bunun yanı sıra söz konusu cümlenin, âyet olduğu anlaşılamasa bile kaynak metinde tırnak içinde verilmesi, onun bir alıntı olduğunun işaretidir. Çevirmenin bu detayı da gözden kaçırdığı görülmektedir. Buna karşılık Arapça aslından doğrudan yapılan çeviride hem âyetin anlamı doğru aktarılmış hem de tırnak içerisinde verilerek alıntı yapıldığına işaret edilmiştir.

Tablo 4:

<u>Kaynak metin (Ar.):</u> “Yevme Kutile’z-Za’îm” إنه سمج يدعى الظرف! (Mahfûz, 2006: 14).
<u>Hedef metin (Ar.-İng.):</u> “He’s revolting and <i>thinks he’s smart</i> ”. (Hashem, 1997: 12).
<u>Hedef metin (İng.-Tr.):</u> “İğrenç biri ve <i>zeki olduğunu sanıyor</i> ” (Özdemir, 2014: 17).
<u>Hedef metin (Ar.-Tr.):</u> “Âdî herif, resmen <i>zarf atıyor</i> .” (Göktaş, 1992: 22).

Bahsi geçen romandan alınan bir başka deyim ise, Arapça kaynak metinden hedef dile aktarılırken hedef dilde “zarf atmak” deyiimiyle kendini göstermiştir. Böylece hedef dil okuyucusunun ana dilinde bir eseri okuyormuşçasına tat almasını mümkün kılmıştır. Buna karşın gerek İngilizce çeviride gerek İngilizce ara dilden Türkçeye kazandırılan çeviride deyim kaybolduğu ve hâliyle okurda aynı etkinin yaratılamadığı ortadadır.

Tablo 5:

<u>Kaynak metin (Ar.):</u> “Yevme Kutile’z-Za’îm” من تأنى نال من تمنى. (Mahfûz, 2006: 57).
<u>Hedef metin (Ar.-İng.):</u> “ <i>Patience is a virtue</i> ” (Hashem, 1997: 56).
<u>Hedef metin (İng.-Tr.):</u> “ <i>Sabır fazilettir</i> ” (Özdemir, 2014: 62-63).

Hedef metin (Ar.-Tr.):

“*Sabreden derviş muradına ermiş*” (Göktaş, 1992: 90).

Yine “Yevme Kutile’z-Za‘îm” romanında yer alan bir atasözünün, İngilizce çevirisine ve İngilizce ara dil sonrası çeviriye anlam olarak yansıtılmış olmakla birlikte atasözü özelliğiyle hedef dilde bir karşılık bulamadığı görülmektedir. Ancak romanın Arapça aslından aktarılan çeviride kaynak dilde geçen atasözünün, hedef dilde de yine aynı anlamı veren “*Sabreden derviş muradına ermiş*” atasözüyle karşılık bulmuş olması, son derece isabetli bir çevirmen tercihi olarak değerlendirilebilir.

Tablo 6:

<u>Kaynak metin (Ar.):</u> “el-Kahiretu’l-Cedîde”	- رَبَّاهُ!.. هل ندرك ذلك العصر السعيد؟! - بيدك أن تنتظره إذا شئت..؟ (Mahfûz, 1997: 7).
<u>Hedef metin (Ar.-İng.):</u>	“My Lord! Will we live to see this happy age?” “You’ll be able to wait for it if you choose.” (Hutchins, 2008: 3)
<u>Hedef metin (İng.-Tr.):</u>	“Tanrım! Ömrüm o mutlu günleri görmeye yetecek mi?” “Dilersen bekleyebilirsin.” (Boynudelik, 2016: 7)
<u>Hedef metin (Ar.-Tr):</u>	“Allah’ım!... O mutlu günleri görebilecek miyiz?” “<i>Sabreden derviş, muradına ermiş</i>”. (Öznurhan, 2005: 6)

Görüldüğü üzere “el-Kahiretu’l-Cedîde” romanında geçen ifadenin gerek İngilizce hedef dile gerek ara dilden Türkçe hedef dile aktarımında bire bir çeviri tercih edilmiştir. Ancak Arapça kaynak metinden doğrudan yapılan aktarımda çevirmen, her ne kadar kaynak metinde atasözü olarak geçmese de söz konusu ifadeyi, hedef dilde aynı anlamı veren bir atasözünü kullanarak aktarmıştır. Böylelikle çevirmen, okur kitlesi üzerinde etki oluşturacak bir anlatım yakalamıştır.

5.3. Özel Adların Çevirisi

Tablo 1:

<u>Kaynak metin (Ar.):</u> “el-Kahiretu’l-Cedîde” مجدولين، آلام فرتر، آلام رفائيل، تلك آيات الفن الذي أحبه. (Mahfûz, 1997: 11).
<u>Hedef metin (Ar.-İng.):</u> She laughingly replied, “<i>Magdeline, The Sorrows of Young Werter</i>, the suffering figures of <i>Raphael</i>- these are the masterpieces I like.” (Hutchins, 2008: 16).
<u>Hedef metin (İng.-Tr.):</u> <i>Magdeline, Genç Werther’in Acıları, Rafaello’nun acı çeken figürleri- hoşuma giden başyapıtlar bunlar,</i>” diyerek yanıtladı. (Boynudelik, 2016: 11).
<u>Hedef metin (Ar.-Tr.):</u> <i>Şanslılar, Further’in acıları, Rafael’in acıları.</i> Bunlar hoşlandığım sanatın örnekleridir. (Öznurhan, 2005: 17).

“el-Kahiretu’l-Cedîde” eserinde geçen söz konusu özel isimler, Mısırlı yazar Mustafa Lutfi el-Menfelûti’nin eseri “Majdulîn” ve Alman yazar Johann Wolfgang von Goethe’nin “Genç Werther’in Acıları” gibi bazı roman ya da roman karakterlerinin isimlerine atıfta bulunmaktadır. Kaynak metnin İngilizce hedef metne çevirisi ile ara dilden yapılan Türkçe çevirisinde bu eserler, çevirmenler tarafından doğru anlaşılıp hedef dile doğru aktarılabilmişken Arapça aslından yapılan çeviride söz konusu özel isimler büyük oranda sapmalarla bambaşka karşılıklar bulmuştur. Çevirmenin bu gibi durumlarda daha titiz davranması, konu ile ilgili ön araştırma yapması gerekmektedir.

Tablo 2:

<u>Kaynak metin (Ar.):</u> “Yevme Kutile’z-Za’îm” وذكرى جدي الأزهرى مدرس النحو. (Mahfûz, 2006: 57).
<u>Hedef metin (Ar.-İng.):</u> “There are also memories of my <i>Azharite</i> grandfather, a teacher of grammar, ...” (Hashem, 1997: 55).

<u>Hedef metin (İng.-Tr.):</u> “Azharit’li dedemin anıları da var, dilbilgisi öğretmeni idi.” (Özdemir, 2014: 62).
<u>Hedef metin (Ar.-Tr.):</u> “Ezher Üniversitesi’nde sentaks okutan dedemi hatırlıyorum.” (Göktaş, 1992: 89).

“Yevme Kutile’z-Za’îm” romanında yer alan bu cümlede, kaynak metinde “el-Ezherî: Ezher’li” olarak geçen ifadenin, İngilizce ara dille aktarılan hedef dilde İngilizce çevirideki hâliyle “Azharit’li” olarak yer bulduğunu, bunun da Ezher’i kastetmediği için Türk okuyucusunu yanılttığını söylemek mümkündür. Metinde geçen özel isim, Mısır’daki el-Ezher Üniversitesi’ne atıfta bulunmaktadır. Arapçadan yapılan ikinci hedef metinde ise bu durum açıklama yapılarak “Ezher Üniversitesi’nde ... okutan” şeklinde ifade edilmiş ve hedef dil okurunun söz konusu özel ismi doğru anlaması sağlanmıştır.

Tablo 3:

<u>Kaynak metin (Ar.):</u> “el-Liss ve’l-Kilâb” نبوية عيش، كيف انقلب الاسمان اسما واحدا؟ (Mahfûz, 1977: 7).
<u>Hedef metin (Ar.-İng.):</u> “Nabawiyya. İlish. Your two names merge in my mind.” (Badawi, Gassick, 1984: 13).
<u>Hedef metin (İng.-Tr.):</u> “Nebeviyye İliş. Adlarınız birbirlerine karışıyor zihnimde.” (Pardo, 2021: 5).
<u>Hedef metin (Ar.-Tr.):</u> “Nebeviyye Aliş. Bu iki isim nasıl da tek isme dönüşüverdi?” (Er, 1996: 29).

“el-Liss ve’l-Kilâb” romanından alıntılanan cümledeki özel isim, Arapça kaynak metinden doğrudan yapılan çeviriye “Aliş” şeklinde yansımıştır. Buna karşılık eserin İngilizceye yapılan çevirisinde ve bu ara dilden hedef dile aktarılmış hâlinde aynı ismin, “İliş” olarak çevrildiği görülmektedir. Burada Batı kültürünün bu isme yabancı oluşunun etkisinden söz edilebileceği gibi İngilizce ara dilin Türkçe çeviri üzerindeki etkisinin de altı çizilmelidir. Her ne kadar eserin İngilizce çevirisi esas alınmış olsa da burada çevirmenin, Türk kültüründe de yer alan söz konusu ismi doğru çevirmesi beklenirdi.

Tablo 4:

<u>Kaynak metin (Ar.):</u> “el-Lıss ve’l-Kılâb” واجتاز وسط الميدان متجها نحو سكة الإمام. (Mahfûz, 1977: 9).
<u>Hedef metin (Ar.-İng.):</u> “He crossed the middle of the square, entered <i>Imam Way</i> , ...” (Badawi, Gassick, 1984: 15).
<u>Hedef metin (İng.-Tr.):</u> “Meydanı kat etti, <i>İmam Yolu</i> ’na sapıp sonundaki üç katlı binaya varıncaya dek yürüdü.” (Pardo, 2021: 7).
<u>Hedef metin (Ar.-Tr.):</u> “Meydanın ortasından geçerek <i>Siketu’l-İmâm</i> Sokağına yöneldi.” (Er, 1996: 31).

Aynı romanda geçen bir başka özel isim ise “Sikketu’l-İmâm”dır. Sokak, cadde, yol, şehir ve bölge isimlerinin tercüme edilmeden doğrudan aktarılması gerekir. Ancak eserin İngilizce çevirisinde söz konusu özel ismin “Imam Way” şeklinde tercüme edildiği göze çarpmaktadır. İngilizce ara dilden yapılan çeviride de aynı yöntemin uygulanması, ara dilin etkisini bir kez daha ortaya koymaktadır. Oysa Arapça aslından yapılan çeviride bu ibâre, olduğu gibi bırakılarak yerinde bir strateji uygulanmıştır.

6. Sonuç

Edebî çeviri sürecinde kaynak dil ile hedef dil arasındaki farklılıklardan kaynaklı bazı çeviri kayıpları ortaya çıkmaktadır. Eş değerliğin tam sağlanamaması, kültürel unsurlar, verilmek istenen mesajın doğru anlaşılabilmesi ve çevirmen tercihleri gibi noktalar, bu kayıplardan bazılarını oluşturmaktadır. Ara dilden yapılan çeviriler ile söz konusu kayıpların artması kaçınılmazdır.

Kaynak metin ile hedef metin arasında gerek anlamsal gerek biçimsel eş değerliğin sağlanıp sağlanmadığını tespit etmek amacıyla Arapçadan Türkçeye bugüne kadar yapılan çeviriler incelendiğinde; Arapça aslından yapılanların yanı sıra söz konusu çevirilerin büyük çoğunluğunun İngilizce ya da Fransızca ara dilleri kullanılarak yapıldığını söylemek mümkündür.

Bu çalışmada Arapçadan Türkçeye ara dil kullanılarak yapılan çevirilerden bazı örnekler sunularak kaynak metinden hedef metne ulaşana dek yaşanan kayıplara dikkat çekilmek istenmiştir.

Çalışmada Nobel Edebiyat Ödülü almış Mısırlı yazar Necîb Mahfûz'un dört farklı romanının, İngilizce ara dil kullanılarak Türkçeye aktarılmış olan çevirileri ele alınmış, kaynak dille ve -varsa- Arapça aslından tercüme edilen örnekleri ile karşılaştırmalı olarak incelenip değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmaya dâhil edilen romanlar; “Efrâhu'l-Kubbe”, “el-Lıss ve'l-Kilâb”, “el-Kahiretu'l-Cedîde” ve “Yevme Kutile'z-Za'im” dir. Romanlar, argo ifadelerin çevirisi; deyim, atasözü ve kültürel ifadelerin çevirisi ile özel adların çevirisi olmak üzere üç başlık altında ele alınmıştır.

Yapılan değerlendirme sonucunda İngilizceden yapılan çevirilerin, ara dil etkisinde kaldığını, özellikle argo sözcükler kullanarak kaynak metinden yer yer uzaklaştığını, kimi zaman anlamsal sapmalara varacak noktalara eriştiğini söylemek mümkündür. Buna karşılık özel adların çevirisinde Arapça kaynak metinden doğrudan yapılan çevirilerde Batı kültürüne özgü isimlerde kültüre yabancı olmanın bir sonucu olarak bazı sapmalar meydana gelmiştir. Aynı durum; Doğu kültürüne özgü isimlerin, İngilizce ara dilin esas alındığı çevirilerde, olması gerekenden farklı aktarılmasıyla kendini göstermiştir. Bütün bunlardan yola çıkarak ara dil kullanımının, doğrudan kaynak dilden yapılan çevirilere kıyasla daha fazla çeviri kayıplarına yol açtığı söylenebilir.

Ara dil aracılığıyla ortaya konan çevirilerin, kaynak metinde verilmek istenen mesajı tam olarak aktaramadığı, dahası zaman zaman bazı yıkımlara dahi yol açtığı ifade edilebilir.

Ara dil kullanarak çeviri yapmak, bir bakıma “çeviriyi çevirmek” olduğundan bu tür yıkıcı kayıpların oluşma olasılığını daha da artırmaktadır. Üstelik bu durum, sorunun, kaynak metinden mi yoksa ara dilden mi kaynaklandığını tespit edememesi nedeniyle okuyucuyu da yanıltmaktadır. Bu bakımdan ara dil aracılığıyla çeviri yapmaktan olabildiğince kaçınılmalı, kaynak metnin esas alınmasına özen gösterilmelidir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, N. B. (2002). *Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Can, B. (2023). “Filistinli Şair Mahmûd Dervîş'in ‘Kaktüsün Sonsuzluğu’ Adlı Şiirinin Türkçe Çevirileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz”. *Söylem Filoloji Dergisi*. Çeviribilim Özel Sayısı: 344-362.
- Ceylan, S. (2021). “Sosyo-Kültürel Bağlamda Çevir(i)mek: Arapça-Türkçe Dilleri Örneği”. *Uluslararası Dil ve Çeviribilim Kongresi Tam Metin Bildiri Kitabı*. Konya: Eğitim Yayınevi. 140-147.
- Demirezen, M. (1991). “Çeviride Kayıplar Sorunu”. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*. 1: 115-128.
- Doğru, E. (2011). *Dilin Derin Devleti Deyimler*. Ankara: Fecr Yayınları.
- Dönmez, M. İ. (2018). “Orhan Pamuk’un Sessiz Ev Romanındaki Atasözü ve Deyimlerin Arapça Çevirilerinin Mona Baker Çeviri Stratejilerine Göre İncelenmesi”. *International Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art*. 3/ Özel Sayı 1: 19-32.
- İnce, Ü., Dizdar, D. (2021). *Çeviri Atölyesi- Çeviride Tuzaklar*. İstanbul: Can Yayınları.
- Mahfouz, N. (1984). *The Thief and the Dogs*. (Çev. M. M. Badawi, Trevor Le Gassick). Cairo: The American University in Cairo Press.
- Mahfouz, N. (1989). *Wedding Song*. (Çev. Olive E. Kenny). Cairo: The American University in Cairo Press.

- Mahfouz, N. (1997). *The Day The Leader Was Killed*. (Çev. Malak Hashem). Cairo: The American University in Cairo Press.
- Mahfouz, N. (2008). *Cairo Modern*. (Çev. William M. Hutchins). Cairo: The American University in Cairo Press.
- Mahfûz, N. (1977). *el-Liss ve'l Kilâb*. Kahire: Mektebetu Mısır, Dâr Mısır Littibâ'a.
- Mahfûz, N. (1992). *Başkanın Öldürüldüğü Gün*. (Çev. Lütfullah Göktaş). İstanbul: Ağaç Yayınları.
- Mahfûz, N. (1996). *Hırsız ve Köpekler*. (Çev. Rahmi Er). Konya: Vadi Yayınları.
- Mahfûz, N. (1997). *el-Kahire el-Cedide*. Kahire: Mektebe Mısır.
- Mahfûz, N. (2005). *Savrulan Kahire*. (Çev. Halim Öznurhan). Ankara: Meneviş Yayınları.
- Mahfûz, N. (2006). *Yevme Kutile'z-Za'im*. el-Kahire: Dâr Mısır Littibâ'a.
- Mahfûz, N. (2006). *Efrâhu'l-Kubbe*. el-Kahire: Dâru's-Şurûk.
- Mahfûz, N. (2014). *Başkanın Öldürüldüğü Gün*. (Çev. İlknur Özdemir). İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Mahfûz, N. (2016). *Kahire Modern*. (Çev. Olcay Boynudelik). İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Mahfûz, N. (2020). *Düğün Evi*. (Çev. Aslı Çingil). İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Mahfûz, N. (2021). *Hırsız ve Köpekler*. (Çev. Avi Pardo). İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.
- Özcan, M. (2017). "Nobel Ödüllü Mısırlı Yazar Necip Mahfûz'un el-Kahiretu'l-Cedide Adlı Romanının Türkçe Çevirisindeki Dil Oyunlarının Eşdeğerlik Açısından İncelenmesi". *Turkish Studies*. 12/7: 619-632.
- Sevimay, F. (2018). *Çeviri'Bilirsin- Edebiyatın Gizli Kahramanlığı Hakkında Notlar*. İstanbul: Hep Kitap.
- Suçin, M. H. (2007). *Öteki Dilde Var Olmak- Arapça Çeviride Eşdeğerlik*, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Toury, G. (2008). "Çeviri Normlarının Doğası ve Çevirideki Rolü". (Çev. Saliha Paker). *Çeviri Seçkisi II: Çeviri(bilim) Nedir?* (Haz. Mehmet Rifat). İstanbul: Sel Yayıncılık. 149-164.
- Toury, G. (2012). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Tel Aviv: John Benjamins.
- Ürün, A. K. (2002). *Necip Mahfûz ve Toplumcu Gerçekçi Romanları*, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Yıldız, M. (2002). "Nobel Ödüllü Yazar Necib Mahfûz'un el-Liss ve'l-Kilâb Adlı Romanı". *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 5: 23-48.
- Yıldız, M. (2009). "Necip Mahfûz (Hayatı, Eserleri ve Türkçe Çevirileri)". *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 29: 17-28.
- Yıldız, M., Kurt, G. (2018). "Çeviride Kayıplar Sorunu: Necib Mahfûz'un Yevme Kutile'z-Za'im Adlı Eserinin Arapça ve İngilizceden Türkçeye Çevirisi ile Arapça Kaynak Metnin Karşılaştırmalı Bir İncelemesi". *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*. 25: 1-34.
- Yıldız, M. (2019). "Necip Mahfûz", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları. 348-350.
- Yıldız, M. (2020). *Necip Mahfûz'un Sembolik Romanları*. İstanbul: Akdem Yayınları.
- Zeytinkaya, D. (2018). "Ara Dilden Çeviri Mübah Mıdır? Yayınevi Müdahalesi Kapsamında Diliçi Çeviri ve Ara Dil Çevirisi" *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Ankara: Gece Kitaplığı.

EXPANDED SUMMARY

Literary translation is a branch of translation in which literary texts are transferred into the target language with equivalent words by preserving the original meaning and style as well as not causing cultural losses. Being the first genre that comes to mind when considering the written translation, the literary translation encompasses prose and fiction translation, which can also be expressed as novel and story translation in the most general sense, poetry translation and translation of theatre works. In this type of translation, all the grammatical patterns such as form, style, word, sound and syntax of the text to be translated are primarily required to be transferred along with the content.

As the main purpose of literature is not to inform the reader but to convey feelings, the same purpose forms a basis in literary translation. In this respect, it is extremely significant that the style of the author in the source text should be preserved and transferred into the target language as much as possible.

During the process of literary translation, several translation losses emerge due to the differences between the source language and the target language. Factors including the failure to ensure full equivalence, cultural factors, misunderstanding of the intended message to be given and the preferences of translator constitute some of these losses. Translations of mediating language are also another issue causing the mentioned losses.

The text to be translated from a foreign language not only can be directly translated from the source language into the target language, but it can also be transferred to the target language via the mediating language. Undoubtedly, this situation will lead to more losses in terms of language, form of expression and content compared to the translations made directly from the source language into the target language.

As the interaction between Arab and Turkish cultures increases, the acquisition of literary works presented in the mentioned language pair has come to the fore. In fact, sometimes it is observed that multiple translations of the source text into the target language are made. This increase in quantity has given rise to the questioning that to what extent is the quality of the produced translations. The best method to determine that whether semantic and formal equivalence is ensured between the source text and the target text is conducted through comparative readings.

Analyzing the translations made from Arabic to Turkish until today, it is possibly asserted that the great majority of mentioned translations, in addition to those originally made from Arabic, are produced via mediating languages including English or French.

Studying the works translated from Arabic into Turkish, it is observed that along with the works of Naguib Mahfouz, who received the Nobel Prize in Literature, the ones of the names such as Khalil Gibran, Mahmoud Darwish, Nizar Qabbani and Adonis come into prominence. However, it is possibly claimed that the great majority of the works belonging to the these authors and poets are transferred to Turkish from their translations of Western languages such as English or French, instead of Arabic, which is the source language.

In this study, the main purpose is to draw attention to the losses emerged during the translation process from the source text to the target text by presenting several examples of the translations made from Arabic to Turkish via the mediating language.

In this study, the translations of four particular novels of Nobel Prize winner Egyptian author Naguib Mahfouz, which are translated into Turkish via English as the mediating language, are discussed and tried to be evaluated by comparatively analyzing them with the source language and the examples originally translated from Arabic. The novels included in the study are *Wedding Song (also known as Joys of the Dome)*, *Cairo Modern*, *The Thief and The Dogs* and *The Day The Leader Was Killed*. The novels are discussed under three headings consisting of the translation of slang expressions, the translation of idioms, proverbs and cultural expressions and the translation of proper names.

As a result of the evaluation, it is possibly asserted that the translations made from English, under the influence of the mediating language, are partly incoherent compared to the source text especially by adding the slang words, and sometimes reach the point of semantic deviations. On the other hand, in the translation of proper names, focusing on the direct translations from the Arabic source text, several deviations have occurred in the names specific to Western culture as a result of being foreign to the culture. Same situation manifests itself in that the names specific to Eastern culture are transferred differently than they should be in the translations based on English as the mediating language. Starting from this point of view, it can be claimed that applying the mediating language results in more translation losses compared to the ones produced directly from the source language.

Fransızca Ölmekte Olan Bir Dil mi? Twitter’da Konu Hakkında Yapılan Tartışmalara Yönelik Bir Söylem Çözümlemesi

Is French a Dying Language? A Discourse Analysis on Discussions About the Topic on Twitter

Araştırma Makalesi / Research Article

Aysun AVCI*, Aziza AKRAMOVA, Erdoğan KARTAL*****

* Yüksek Lisans Öğr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Fransız Dili Eğitimi Bilim Dalı, Bursa, Türkiye, e-posta: 802292001@ogr.uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1553-3240

** Yüksek Lisans Öğr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Fransız Dili Eğitimi Bilim Dalı, Bursa, Türkiye, e-posta: 802292006@ogr.uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3578-8331

*** Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Fransız Dili Eğitimi ABD, Bursa, Türkiye, e-posta: ekartal@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9836-5221

ÖZET

Günümüzde tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de en yaygın ve sık kullanılan sosyal medya araçlarının başında Twitter gelmektedir. Kullanıcılarının özellikle ülke ve dünya gündemine dair güncel konular hakkında görüş ve düşüncelerini anlık olarak paylaşarak tartışabildikleri bu etkileşimli ortam, çok kısa bir zaman içerisinde devasa bir platform halini almıştır. Söz konusu ortamda tartışmalar, genellikle gündem olan konulara dair atılan tweetler ve bu tweetlerin alıntılanarak altına yapılan yorumlar ya da retweet edilmesi yoluyla gerçekleşmektedir. Bu tartışmaların, Twitter’ın bir sosyal medya aracı olarak gündem belirlemedeki rolü ve toplumsal tartışma kültüründeki yerini anlamak açısından önem taşıdığı düşünülmektedir. Bu çalışmada, Twitter ortamında duyurulan bir haberin okunduğu anda kullanıcılarına neler düşündürdüğü, onların üzerinde nasıl duygusal bir etki yarattığı ve sonuçta bunun ilgili habere yapılan yorumlara nasıl yansıdığının söylem çözümlemesi yoluyla incelenerek ortaya konması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, Herring (2004)’in bilgisayar aracılı söylem çözümlemesi yaklaşımıyla, Türkiye’deki ulusal televizyon kanallarından biri olan Fox TV’nin Ana Haber sunucusu Selçuk Tepeli’nin kendi haber programından kısa bir video eşliğinde 25.10.2022 tarihinde paylaştığı, Twitter’ın gündem başlığı altında yer alan ve aynı zamanda günün en çok tartışılan konuları arasında yer alan: “Dünyada yaşayan diller arasında İngilizce birinci, Türkçe ikinci sırada. Fransızca ise ölen diller arasında gösteriliyor. Bazı şeyleri ezbere konuşmamak lazım...” başlıklı tweetine yapılan 107 yorum (tweet) incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Twitter, Fransızca, Söylem Çözümlemesi, Dil ve Milliyetçilik

ABSTRACT

Today, Twitter is one of the most popular and widely-used social media tools in Turkey as well as all over the world. This interactive environment, through which users can instantly share and discuss their opinions and thoughts about current issues, especially on the domestic and world agenda, has evolved into a huge platform in record time. Discussions on this environment are through tweets on current topics and comments made by quoting these tweets or retweeting. Such discussions are important in understanding the role of Twitter as a social media tool in setting the agenda and its place in the culture of social discussion. Using discourse analysis, this study aims to reveal what a news posted on Twitter

makes its users think, what emotional effect it creates on them, and how this is reflected in the comments made on the relevant news. To that end, drawing on Herring's (2004) computer-mediated discourse analysis approach, this study examines the 107 comments (tweets) made on a tweet of Selçuk Tepeli, who is the prime-time anchorman of Fox TV, one of the national television channels in Turkey; this tweet was shared by Tepeli on 25.10.2022, accompanied by a short video from his own newscast, became one of the most hot topics of the day under the agenda of Twitter and was as follows: "Among the languages living in the world, English ranks first and Turkish ranks second. French is one of the dying languages. It is best not to talk about something without knowing it..."

Keywords: Twitter, French, Discourse Analysis, Language and Nationalism

1. Giriş

Günümüzde tüm dünyada yaygın olarak kullanılan ve kullanıcı sayısı her geçen gün artan *Facebook*, *Twitter* ve *Instagram* gibi sosyal ağlar; milliyet, kültür, sosyal statü, yaş ve cinsiyet ayırt etmeksizin insanların ilgi alanları çerçevesinde birbiriyle buluşarak etkileşim ve iletişim kurmalarını sağlayan ortak bir sosyalleşme mecrası halini almıştır. Her biri birbirinden farklı ya da ortak özelliklere sahip olabilen bu mecralar, kimi zaman kişilerin iletişim kurma ve ilgi alanları doğrultusunda paylaşımlarda bulunmaları amacıyla kullanılırken, kimi zaman da salt eğlence amaçlı kullanılmaktadır. Ayrıca, kimi kişiler için ise diğer kullanıcılar tarafından beğenilme, takdir edilme, kısa yoldan şöhret olma veya para kazanma gibi başka amaçlar için de kullanılabilen ortamlar olabilmektedir (Aksakallı, 2020).

Yukarıda sözü edilen sosyal medya mecralarından biri de Twitter’dır. Şahiner Yılmaz, Özer ve Gökçen (2022, s. 305)’ın, hızlı büyümesiyle birlikte günümüzde daha fazla kullanıcıya ulaşarak onların görüş ve fikirlerini çevrimiçi olarak paylaşmalarına imkân sağlayan bir platform olarak adlandırdığı Twitter’ı, Kirilenko ve Stepchenkova (2014, s. 171-172); insanların gündelik faaliyetleri hakkında kimi kısa paylaşımlar yaparak birbirleriyle iletişim halinde kalmalarını sağlayacak şekilde tasarlanmış en yaygın kullanılan mikrobloglardan biri olarak tanımlamakla birlikte, yapısı (özelligi) gereği bu mecraanın aynı zamanda toplumsal olaylar karşısında insanlara “neler oluyor” sorusunu sordurabilen ve bunun sonucunda oluşan kamuoyuna dair tepki ve görüşlerin de incelenmesi için uygun bir ortam sağlayan, bilgi alışverişinin köşe taşlarından biri sayılabilecek nitelikte geniş bir ağ olduğuna dikkat çekmektedir. Weng, Lim, He ve Leung (2010, s. 1121) ise bir sosyal medya biçimi olarak bu tür mikroblokların, gerçek zamanlı ve kolay kullanımlı olmaları nedeniyle son yıllarda oldukça bilinir hale geldikleri ve çok sayıda kullanıcının ilgisini çektiklerini belirtmekle birlikte, buralarda yazılanların çok kısa olması ve içerik olarak da genellikle birtakım gündelik etkinlikleri yansıtmaları sebebiyle çoğunlukla ciddi kullanıcıları cezbetmediğine işaret etmektedir. Örneğin, kullanıcılar bir nevi günlük yaşamlarını belgelemek için etkin bir şekilde tweetler göndermesine rağmen bu tweetlerin büyük bir çoğunluğu diğer kullanıcılar tarafından hiçbir zaman okunmayabilirken hem gerçek dünyada hem de çevrimiçi dünyada meydana gelen bir takım ilginç olayları bildiren başka tweetler ilgi görüp okunabilmekte ve bu tür faaliyetler de adeta bir çeşit “yurttaş gazeteciliği” olarak görülmektedir.

Günümüzde sosyal ve kültürel yaşamdan iş hayatına, oradan eğitim alanına kadar gündelik hayatın artık neredeyse vazgeçilmez ve yadsınamaz bir parçası haline gelen söz

konusu ortamlar, Uluç ve Yarcı (2017, s. 89)'ın da vurguladığı gibi bir yandan insanların birbirleriyle ve çevreleriyle olan iletişim alışkanlıklarının değişmesine neden olurken, diğer yandan insanların duygu, düşünce (bakış açıları), davranış ve yaşam tarzlarına da etki ederek köklü değişim ve dönüşümlere yol açmaktadır. Bütün bu değişim ve dönüşümlerin yanı sıra, Çakır ve Topçu (2005, s. 95)'nin de dikkat çektiği gibi sosyal medya araçlarının gelişim ve kullanımının yaygınlaşmasına koşut olarak günlük yaşamda kullandığımız dil de bu ortamlara uyum sağlayarak değişim göstermektedir. Özellikle bu araçların kullanım hızıyla birlikte çoğu kez ifadeler (cümleler) ve sözcükler kısaltmakta, duygu ve düşünceler “emoji” ve “gifler” aracılığıyla hızlı ve sınırlı bir şekilde ifade edilmekte ve yeni bir takım terim, kalıp ve klişe sözlerin kullanılması yoluyla da adeta bir tür sosyal medya jargonu oluşmaktadır. Böylelikle dilin yapısı ve estetiği bozulmakla birlikte, Bulut (2021, s. 21)'un da ifade ettiği gibi bu yeni sanal dünya ve burada yaşayan kişilerin kullandıkları farklı bir dil ya da dillerin olması ise adeta kaçınılmaz bir hal almaktadır.

Diğer yandan Önday (2017), bu yeni sayısal (dijital) ortam ve oluşumların kültürel alanda da kimi değişim ve dönüşümleri beraberinde getirdiğine işaret ederken (aktaran Mertol, Çetin ve Ergün, 2022, s. 603), Konuk (2019, s. 794) ise bu ortamlarda yapılan her türlü yazılı (metin), sözlü (ses kaydı) ve görsel (resim veya video) paylaşım ve mekân bildirimlerinin, insanların sosyo-kültürel davranış kalıplarını etkilediğini ve beraberinde de ister istemez kendi kültürünü taşıdığını ifade etmektedir. Böylelikle, sosyal medya ortamlarında yer alan söylemlerde varlığına işaret edilen bu kültürün milliyetçilik tonundan da söz edilebilir. Kasımoğlu (2013, s. 165), dilin insanlık tarihinde ilk olarak siyasi amaçlarla kullanımı için “modern zamanlar” olarak bilinen *Yeni Çağ* (1453-1789)'ı işaret etse de daha çok 1789 *Fransız Devrimi* sonrasında meydana gelen milliyetçilik akımlarına koşut olarak ortaya çıktığı bilinmektedir. Çünkü milliyetçilik düşüncesi/ ideolojisi ve onun öngördüğü uluslaşma sürecinde bir başka deyişle “ulus-devlet” biçimi, Küçük Durur (2011, s. 45)'un da ifade ettiği gibi “dil birliğine” özel bir önem atfedilmektedir. Bu bağlamda Aygül (2008)'ün de vurguladığı gibi; “dil sadece bir iletişim aracı değil, aynı zamanda yurttaş olmanın da en önemli göstergelerinden biridir” (s.1). Bununla birlikte, dil, Uzun (2018, s. 1302)'un da belirttiği gibi, ortak aidiyetlerin keşfedilmesi yoluyla yurttaşlarda ortak ulusal bir kimlik ve kültürün kazandırılması sürecinde başat bir öneme sahiptir.

Ancak Anderson (2017, s. 150-151), milliyetçiliği var eden şeyin özünde belli bir dilin kendisinin olmadığını, onu asıl var eden şeyin “yayın dili” olduğunu, dillerin en önemli özelliğinin ise bir tür “hayali cemaatler” üreterek, yerel ya da bölgesel ölçekte dayanışma grupları oluşturabilme kabiliyeti olduğunu belirterek dilin her daim ulusal bir niteliğinin olmadığına dikkat çekmektedir (aktaran Gürbüz, Akar ve Bilecen, 2021, s. 1108). Her ne kadar Anderson (2017)'in bu bağlamda bahsettiği “yayın dili”, ön-kapitalist (pre-kapitalist) olarak adlandırdığı 20. yy. başlarındaki kitap, gazete ve dergi gibi yazılı kitle iletişim araçları üzerinden gerçekleşse de Akınerdem (2007, s. 8-9)'in de altını çizdiği gibi ortak bir dil ve bakış açısı içeren bu tür yayınlar, hedef kitlelerine kendilerini bir “cemaat” olarak “hayal” etme imkânı vermekteydi. Günümüzde ise bu anlayış, Ay (2017, s. 942)'ın da belirttiği gibi sosyal medya araçlarının yaygın kullanımıyla birlikte farklı bir boyuta taşınmıştır. Artık geçmişte

olduğu gibi yüzlerce yıllık bir zaman dilimi içerisinde oluşan farklı medeniyet ve inanışlara dayalı cemaatler ve onların değişiminden değil, anlık ve kısa süreli gruplaşma ve cemaatleşmelerden söz etmek olası görünmektedir. Bütün bu gelişmelerin sonuçlarından biri olarak da özellikle günümüzde Twitter'ın, yeni adıyla X'in, girişte de işaret edildiği gibi tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de yaygın olarak kullanımıyla birlikte anlık ve kısa süreli kitlesel oluşumlar hızla artmaktadır.

2. Alanyazın İncelemesi

Kullanımının her geçen gün yaygınlaşmasıyla söz konusu platform, aynı zamanda kendi verisini üreterek araştırmacılar için her alanda kolay erişilebilir henüz yeni yeni keşfedilmekte olan devasa bir veri tabanına dönüşmektedir. Örneğin ülkemizdeki bilim insanlarının akademik çalışmalarının yer aldığı *Yükseköğretim Akademik Arama* (YÖKAKADEMİK) (<https://akademik.yok.gov.tr/AkademikArama/>) veri tabanı üzerindeki arama motoruna 15 Temmuz 2023 tarihi itibarıyla *Twitter* anahtar sözcüğü yazılarak basit bir tarama yapıldığında bütün bilim alanlarını içerecek şekilde; 840 makale, 61 kitap ve 358 teze ulaşılmaktadır. 840 makalenin platform üzerindeki 11 temel bilim alanına göre dağılımına göz gezdirildiğinde ise ağırlıklı bir bölümü ($f=562$)'ünün başta *sosyal-beşeri ve idari bilimler* temel alanında olmak üzere, 118'inin *mühendislik*, 58'inin *sağlık bilimleri*, 49'unun *eğitim bilimleri ve öğretmen yetiştirme*, 17'sinin *spor bilimleri*, 8'inin *mimarlık, planlama ve tasarım*, 5'inin *hukuk*, 4'ünün *fen bilimleri ve matematik*, 2'sinin *filoloji*, 2'sinin *ilahiyat*, 2'sinin *ziraat, orman ve su ürünleri* ve 1'inin ise *güzel sanatlar* temel alanlarında gerçekleştirildiği belirlenmiştir. Diğer yandan, Twitter konulu makalelerin geçtiğimiz son 5 yıl içerisindeki yıllara göre dağılımına bakıldığında da kesintisiz şekilde düzenli bir artış olduğu gözlenmektedir: 2018 yılında 75 olan makale sayısı 2019'da 85'e, 2020 yılında 110'a, 2021 yılında da neredeyse yarı yarıya bir artış göstererek 158'e ve 2022 yılında ise 165'e ulaşmıştır. Taramanın yapıldığı tarihlerde henüz 2023 yılının ikinci yarısının başlarında olmamıza rağmen platforma, farklı bilim alanlarında ulusal ve uluslararası dergilerde yayımlanmış 38 makalenin işlendiği görülmektedir. Bu çalışmaların yarıdan fazlası ($f=22$) nicel desende yapılandırılmış olmakla birlikte söz konusu araştırmalar konuları bakımından değerlendirildiğinde ise genellikle atılan tweetlerin içerik ve söylem analizi yoluyla sistematik olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Örneğin; Mertoğlu (2023)'nın, Twitter örneği üzerinden Covid-19'a karşı bilinçlenmede sosyal medyanın rolünü; Kantar, Ersöz, İnce Yenilmez, Çetinkaya ve Sıvış (2023)'ın, kadın sporcuların Twitter ve haber kanallarındaki toplumsal cinsiyet analizini; Çelik (2023)'in, haber televizyonlarına ait Twitter hesaplarının etkinliğini; Sarman ve Tuncay (2023)'in, Facebook, Instagram, Twitter, Tik Tok, WhatsApp ve Telegram gibi sosyal medya platformları üzerinden Türkiye'deki ergenlerin yalnızlık ve öfke ile olan ilişkilerini; Erdem (2023)'in, Türk Anayasa Mahkemesi'nin sosyal medya kullanımına dair Twitter paylaşımlarının içerik analizini; benzer şekilde Kortunay (2023)'in, Türkiye'deki üniversitelerin Twitter kullanımına dair içerik analizini; Yılmaz ve Polat (2023)'in, Türkiye'de veganizm konusundaki tartışma alanının Twitter'da nasıl yapılandırıldığını; Hasgöl, Karataş, Pak Güre ve Duyan (2023)'in, Twitter'da Metaverse'e ilişkin duygu ve gelecek beklentilerinin çözümlemesi yoluyla yeni dijital dünyanın inşasının Türkiye'de nasıl algılandığını ve son olarak Çılgın, Gökçen ve Gökşen (2023)'in de Türkiye'de,

özellikle sosyal medya kullanıcılarının Covid-19 aşılarna ilişkin tutum ve endişelerinin Twitter üzerinden makine öğrenmesi ile çözümlemesini gerçekleştirdikleri belirlenmiştir. Bütün bu veriler ışığında, Twitter'ın ülkemizde neredeyse bilim alanlarının tamamında farklı temalar çerçevesinde araştırma konusu edildiği ve söz konusu çalışmaların nicel olarak da her geçen yıl artış gösterdiği anlaşılmaktadır.

3. Çalışmanın Önemi ve Amacı

Alanyazın incelemesinde, Türkçe veya dünya dillerinin konumuna ilişkin yapılan tartışmalar üzerine, Twitter eksenli tartışmalar dâhil, söylem çözümlemesinin yapıldığı herhangi bir bilimsel çalışmaya rastlanmamıştır. Ayrıca, son yıllarda ülkemizde söylem çözümlemesine dayalı araştırmalarda çoğunlukla nicel yaklaşımların benimsendiği, nitel bakış açısıyla gerçekleştirilmiş çalışmaların ise sınırlı sayıda kaldığı göze çarpmaktadır. Bu sebeple, mevcut araştırma, insanların görüş ve düşüncelerini özgürce ifade ettikleri varsayılan Twitter ortamında “dil” aracılığıyla kimi zaman nasıl bir milliyetçi, siyasi ve ırkçı nefret söylemi geliştirebildiklerinin görülmesi açısından önem arz etmektedir.

Bu çalışmada, Twitter ortamında duyurulan bir haberin okunduğu anda kullanıcılarına neler düşündürdüğü, onların üzerinde nasıl duygusal bir etki yarattığı ve sonuçta bu durumun söz konusu habere dair yapılan yorumlara nasıl yansıdığının söylem çözümlemesi yoluyla incelenerek ortaya konması amaçlanmaktadır. İlgili habere gelince; dönemin AK Parti Grup Başkanvekili Mahir Ünal, 14-23 Ekim tarihleri arasında Kahramanmaraş'ta düzenlenen 8. Uluslararası Kitap ve Kültür Fuarı etkinlikleri kapsamında 22.10.2022 tarihinde *Yerelden Evrensele Şehir Ufku: Kahramanmaraş Örneği* başlıklı konferansta yaptığı konuşmada şu ifadeleri kullanır:

“Tarihteki en sert kültürel devrim Türkiye’de yaşanmıştır. Mesela Fransız Devrimi her şeyi yıkmıştır ama lügate yani dile dokunmamıştır. Yine en sert devrimlerden bir tanesi Mao’nun Çin’de yaptığı kültürel devrimdir ve o da dile dokunmamıştır. Ama maalesef bir kültür devrimi olarak Cumhuriyet bizim lügatimizi, alfabemizi, dilimizi, hâsılı bütün düşünmemizi yok etmiştir.” (Gerçek Gündem, 22 Ekim 2022).

Ünal’ın konuşmasının çeşitli televizyon kanallarında ve haber sitelerinde yayınlanmasının ardından Fox Televizyonu Ana Haber sunucusu Selçuk Tepeli, 25.10.2022 tarihinde kendi haber programında bu konuşmaya cevap niteliğinde bir açıklamada bulunur (Ek 1: Haberin Transkripsiyonu). Programın hemen ardından, saat 21:16 itibarıyla de kişisel Twitter hesabından haberdeki konuşmasını içeren kısa bir video kesiti eşliğinde şu tweeti paylaşır (Resim 1): *Dünyada yaşayan diller arasında İngilizce birinci, Türkçe ikinci sırada. Fransızca ise ölen diller arasında gösteriliyor. Bazı şeyleri ezbere konuşmamak lazım...* (<https://twitter.com/selcukk tepeli/status/1584972142055424000>). Tepeli’nin tweetiyle sosyal medya ortamına aksettirilen bu haber, aynı tarihlerde Twitter’ın “gündem” başlığı altında da günün en çok tartışılan konuları arasında yerini alır.

Resim 1: Selçuk Tepeli’nin İlgili Habere Dair Tweeki

4. Yöntem

4.1. Araştırma Deseni

Yukarıda çalışmanın giriş bölümünde de belirtildiği üzere Twitter kullanıcıları, bu platform üzerinden duyurulan haber veya kişisel paylaşımlara görüş, düşünce ve yorumlarını ekleyebilmektedir. Böylelikle Dumanlı Kürkçü (2018, s. 60)’nın de işaret ettiği gibi geleneksel medyadaki tek yönlü iletişim biçimi yerini bu tür ortamlarda karşılıklı iletişim ve etkileşime bırakmaktadır. Bu yeni iletişim biçimi sayesinde de kullanıcılar, okuyucu, dinleyici ve aynı zamanda geleneksel medyanın aktardığı mesajları alan, onları başka insanlara aktaran ve yayan bir tür üretici, başka bir ifadeyle haberci haline gelmekte ve gündemi belirleyebilmektedir. Bu çalışmada da bir tweet aracılığıyla sosyal medya ortamına taşınan bir haberin, o gün ve ertesinde Twitter’ın “gündem” başlığı altında günün en çok tartışılan konuları arasında yer alması sebebiyle ilgili konuya değin yapılan tartışmaların, yani atılan tweetlerin söylem çözümlemesi yoluyla incelenmesi amaçlandığından çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim (fenomenolojik) desenine göre yapılandırılmıştır. Merriam (2018, s. 25)’a göre bu desende yürütülen çalışmalarda, *olgu* (fenomen)’nın bütün önyargılardan bağımsız olarak gerçekte olduğu gibi ortaya konması amaçlandığından katılımcılardan elde edilen bilgilerin çeşitlendirilmesi ve derinliklerinin artırılması gerekmektedir. Yıldırım ve Şimşek (2005) ise anlamını tam olarak kavrayamadığımız kimi olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için olgubilimin uygun bir araştırma modeli oluşturduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca Turan (2019, s. 69)’ın da belirttiği gibi söz konusu yaklaşımın temelinde, özellikle de veri toplama aşamasında araştırmacılar, çalışmaya konu olan olgu ya da olaylarla ilgisi olan kişilerin duygularını da çözümleme girişiminde bulunurlar.

4.2. Derlemin Oluşturulması ve Verilerin Çözümlemesi

Çalışmanın derlemi, Tepeli'nin ilgili haberi 25 Ekim 2022 günü saat 21:16'da bir tweet eşliğinde Twitter hesabından paylaşmasının ardından, bu konuya dair son tweetin atıldığı 28 Ekim 2022 günü saat 07:09'a kadar haberin altına yazılan 107 tweetin derlenmesi yoluyla oluşturulmuştur (Ek 2: QR Kod). Ardından, derlemi oluşturan tweetlerin her birinin, bir görüş, düşünce ya da algı içerdiği varsayılarak, ayrı birer "söylem" olarak değerlendirilmiş ve Herring (2004)'in "bilgisayar aracılı söylem çözümlemesi" yaklaşımıyla incelenmiştir. Araştırmacıya göre, söz konusu söylem çözümleme biçimi, bir teori ya da yöntemden daha çok bir yaklaşım olup, bu yaklaşımın altındaki teorik varsayımların da klasik söylem çözümlemesindeki varsayımların aynısıdır. Dil odaklı içerik çözümlemesi olarak da kabul edilen bu çözümleme yaklaşımında, seçilen herhangi bir metin (söylem), içeriğindeki kimi dilsel olgulara bakılarak doğrudan nitel amaçlarla incelenebileceği gibi, bu olguların kodlanması, hesaplanması ve göreceli sıklıklarının elde edilmesi gibi nicel amaçlarla da değerlendirilebilmektedir (Herring, 2004, s. 340-341).

Çözümleme aşamasında ilk olarak derlemdeki tweetler, platform üzerindeki dizilişlerine göre 1'den 107'ye kadar önlerine T (Tweet) harfi eklenerek kodlanmış ve ardından her biri söylem olarak adlandırılmıştır. Bu süreçte tweetlerin yanı sıra, bu tweetlerin içerdikleri bağlantılar (linkler) da göz önünde bulundurularak, bağlantılar aracılığıyla erişilen sayfalardaki yorumlar da dikkate alınmıştır. Ardından, söylemler türlerine göre belli ana temalar altında gruplandırılarak frekansları bakımından en yüksekte en düşüğe doğru sıralanmıştır. Ancak genellikle her bir tweette (söylemde), her ne kadar belirlenen ana kategoriler çerçevesinde sadece tek bir düşünce, görüş ya da algı dile getirilmiş olsa da kimi zaman tek bir tweette birden fazla kategoriye dair görüş, düşünce ve algıya rastlanmıştır. Bu tweetlere dair kodlamalar ise alt temaların sunulduğu tablolarda kalın karakterlerle gösterilmiştir.

Son olarak, olgubilimsel desenli araştırmalarda Hall ve Lindzey (1985)'in belirttiği gibi çözümlemeler neticesinde ulaşılan bilgilerin geçerliliğinin sağlanması için kullanılan yaklaşımlardan birisi de "öznelerarası" geçerliliklerdir. Bu yaklaşıma göre; araştırma sonucunda elde edilen verilerin deneyimli araştırmacılar (fenomenologlar) tarafından bağımsız olarak değerlendirilerek sonuçları birbiriyle karşılaştırılmaktadır (aktaran Özdemir, 2010, s. 335). Bu çalışmada da tweetlerin çözümlemesi iki ayrı araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiş olup elde edilen verilerin uyum yüzdesini belirlemek amacıyla Miles ve Huberman (1994, s. 64)'ın *Güvenirlilik = görüş birliği/ görüş birliği + görüş ayrılığı x 100 formülü* kullanılmıştır. Hesaplama neticesinde araştırmacılar arası uyum yüzdesi ise % 89 olarak belirlenmiştir.

5. Bulgular ve Yorum

Çözümleme neticesinde derlemdeki tweetlerin tamamı (f=107) 6 (altı) ana tema etrafında sınıflandırılmıştır. Aşağıda Tablo 1'de verilen temaların dağılımı incelendiğinde, söylemlerin büyük bir çoğunluğunu (%76,9) ilk üç sırada yer alan temanın oluşturduğu dikkat çekmektedir. Bu ana temalar içerisinde ilk sırada %30,8 ile haberin doğruluğunun sorgulandığı söylemler, ikinci sırada sunucunun kişiliğiyle ilişkilendiren söylemler (%24,6) ve üçüncü sırada ise milliyetçi söylemler (%21,5) gelmektedir. Söylemlerin geriye kalan yaklaşık ¼ (%23,1)'nü de

ilk etapta birbirine yakın oranlarla emoji ve GIF¹ ile desteklenen ve konuyla ilgisi olmayan söylemler oluştururken, en son sırada ise %5,4 oranı ile alaycı bir dilin kullanıldığı söylemler yer almaktadır.

Tablo 1: Tweetlerin Genel Dağılımı

Ana Temalar	<i>f</i>	%
Haberin doğruluğunun sorgulandığı söylemler	40	30,8
Sunucunun kişiliğiyle ilişkilendirilen söylemler	32	24,6
Milliyetçi söylemler	28	21,5
Emoji ve GIF ile desteklenen söylemler	12	9,2
Konu ile ilgisi olmayan söylemler	11	8,5
Alaycı bir dilin kullanıldığı söylemler	7	5,4
Toplam	130	100

1. Haberin doğruluğunun sorgulandığı söylemler: Bu ilk ana başlıktaki söylemler de kendi içerisinde; diğer diller ile karşılaştırılan söylemler, araştırmanın kaynağının sorgulandığı söylemler ve Fransızcanın durumuyla ilgili söylemler şeklinde 3 (üç) alt tema olarak ele alınmıştır (Tablo 2).

Tablo 2: Haberin Doğruluğunun Sorgulandığı Söylemlere Dair alt Temalar

Alt Temalar	Girdi Kodları	<i>f</i>
Diğer diller ile karşılaştırılan söylemler	T18-T19-T25-T27-T31-T45-T54- T57-T60-T64 -T65-T72-T82-T85-T93-T95	16
Araştırmanın kaynağının sorgulandığı söylemler	T7-T13-T17- T20-T22-T23 -T26-T28-T32- T39 -T44-T75- T78 -T86-T96-T104	16
Fransızcanın durumuyla ilgili söylemler: Fransızca gerçekten de ölmekte olan bir dil mi?	T40-T56-T61- T64 -T66-T74-T80-T88	8

Yukarıda Tablo 2’de haberin doğruluğunun sorgulandığı söylemlerin yer aldığı ilk ana başlıkta aynı sıklıkla ($f=16$) içerikte sunulan bilgilerin, bir başka ifadeyle dünyada yaşayan diller arasında İngilizcenin ilk, Türkçenin ikinci sırada bulunduğu, Fransızcanın ise ölen diller arasında olduğu bilgisinin diğer diller ile karşılaştırılma ve aynı zamanda araştırmanın kaynağının sorgulanması yoluyla irdelendiği görülmektedir. Bu bağlamda, ilk olarak birinci alt başlıktaki ilgili tweetleri yazarlar, haberde geçen Türkçenin yaşayan diller arasında ikinci sırada olduğu bilgisinin doğru olamayacağı yönündeki kanıtlarını güçlendirmek amacıyla başta Çince, İspanyolca, Almanca vb. diller olmak üzere diğer dünya dilleri ile karşılaştırarak haberin doğruluğunu sorgulamaktadır. Örneğin **T18** kodlu tweetteki söyleme bakıldığında, tweeti yazar kişinin haberin içeriğiyle ilgili araştırma yaparak ya da geçmiş bilgilerine dayanarak: 1,3

¹ Türkçe, “Grafik Değiştirme Biçimi” anlamına gelen, İngilizce “Graphics Interchange Format” (GIF)’in kısaltması olup, bir sayısal (dijital) resim saklama biçimidir.

milyardan fazla kişi Çince konuşuyor, ne ikincisinden bahsediyorsun. [26.10.2022] şeklinde bir yorum yaptığı görülmektedir. Benzer şekilde Durul (2018)'un da belirttiği gibi Çince, yaklaşık 1,1 milyar kişiyle dünyanın en çok konuşulan dili olup aynı zamanda Birleşmiş Milletler'in (BM) kabul ettiği 6 resmi çalışma dilinden de biri durumundadır. BM'in diğer çalışma dilleri ise Arapça, Fransızca, İngilizce, İspanyolca ve Rusçadır. Bu veriler ışığında, söz konusu tweette yer alan bilgilerin bir araştırmaya dayandırılarak paylaşıldığı ve böylelikle haberin doğruluğunun Çince ile karşılaştırılarak sorgulandığı anlaşılmaktadır.

Araştırmanın kaynağını sorgulayan söylemlerin yer aldığı diğer bir alt tema incelendiğinde ise haberde bahsi geçen araştırmanın adı ve yapıldığı yerin sıklıkla sorgulandığı görülmektedir. Örneğin **T26 kodlu** tweette doğrudan araştırmanın kaynağına dair bilgi talep edilirken: *Araştırmaya bir link alabilir miyiz?* [26.10.2022], **T78** kodlu tweette de alaycı bir üslupla benzer şekilde yine araştırmanın kaynağının sorgulandığı göze çarpmaktadır: *Sağlam bir araştırma dediniz ama kaynak vermiyorsunuz. Nereden bilelim? Neye göre sağlam yani duvara attınız da dağılmadı mı?* [27.10.2022].

Son alt başlıkta da Fransızcanın durumuyla ilgili, yani Fransızcanın gerçekte ölmekte olan bir dil olup olmadığının sorgulandığı söylemler bulunmaktadır. **T56** kodlu tweet örneğinde: *Fransızca'yı ölen diller arasında göstermek de ezbercilik. Böyle bir şey olmadığı gibi ölen diller listesi bir süre sonra hiç kimsenin konuşmuyor olacağı tahmin edilen yerel dillerdir. Ulus-devletlerin resmi dilleri bu listelerde yok.* [27.10.2022] denilerek söz konusu bilginin gerçeği yansıtamayacağına vurgu yapılmaktadır. Uluslararası Frankofoni Örgütü (OIF)² tarafından 2022 yılında yayımlanan *Dünya'da Fransızca* başlıklı esere göre, dünya çapında 321 milyona yakın Frankofon (Fransızca konuşan kişi) bulunmakta ve Fransızca, dünya ölçeğinde en çok konuşulan diller arasında Çince, İspanyolca İngilizce ve Hintçeden sonra beşinci sıradadır (s. 15). Ayrıca, 2018 yılında *Europe 1* radyo istasyonunun Web sayfasında yayımlanan bir haberde de yine aynı örgütün 2014 yılı raporuna atfen 2060 yılında bu sayının 760 milyona ulaşacağı öngörülmektedir (Mathieu, 2018). Böylelikle OIF'in verilerinden hareketle ilgili tweet haberde dile getirilen Fransızcanın ölmekte olan bir dil olduğu varsayımının geçersiz olduğu düşünülmektedir.

2. Sunucunun kişiliğiyle ilişkilendirilen söylemler: İkinci ana tema altında ise tartışmalara neden olan söz konusu tweet haberi paylaşan Fox TV Ana Haber sunucusu Selçuk Tepeli'nin kişiliğine yönelik olumlu ve olumsuz söylemler bulunmaktadır (Tablo 3).

Tablo 3: Sunucunun Kişiliğiyle İlişkilendirilen Söylemlere Dair Alt Temalar

Alt Temalar	Girdi kodları	f
Olumlu söylemler	T1-T9-T10-T14-T21-T37-T38-T42-T47-T48-T53-T58-T62-T67-T77-T83-T90-T91-T105	19
Olumsuz söylemler	T24-T34-T39-T63-T69-T79-T81-T83-T84-T92-T94-T98-T100	13

² Organisation Internationale de la Francophonie (OIF)

Haberin içeriğinden hareketle doğrudan sunucunun kişiliğine yönelik üretilen söylemlerin yer aldığı bu ana başlıkta, çoğunluğu (%60) olumlu söylemler oluşturmaktadır. Bu türdeki söylemler, genellikle sunucuya karşı duyulan hayranlık, sevgi, sempati ve saygı gibi olumlu duyguları içermektedir. Örneğin **T21** kodlu tweetteki söylem dikkate alındığında, söylemde bulunan kişi, bir yandan sunucunun kişiliği, konuşma tarzı ve bilgi birikimine olan hayranlığını ifade ederken, diğer yandan kendisine “Selçuk Bey abi” diye hitap ederek ona olan samimiyetini de dile getirmektedir: *Selçuk Bey abi, sen şöyle 1 saat 1 konu hakkında konuşsan da bizde çıt çıkarmadan dinlesek, öyle şeyler öğreniriz ki* [25.10.2022].

Olumsuz söylemler içeren tweetlere bakıldığında ise bunların haberin içeriğinden bağımsız olarak doğrudan sunucunun kişiliğine yönelik hakaret, aşağılama ve küfür içeren tweetler olduğu görülmektedir. **T34** kodlu tweet: *Sen kimsin çapın ne ederin ne ekran soytarısı seni Devletin valisine laf söyleyen hadsiz. Zırtapoz seni...* [28.10.2022] örneğinde olduğu gibi, söz konusu tartışmaya dâhil olan tweet sahiplerinin sunucuya karşı besledikleri kişisel kin ve nefretlerini açıkça dile getirdikleri anlaşılmaktadır. “Sen kimsin çapın ne, ederin ne” söylemi, karşıdaki kişiye, “sen kimsin ki bunları söylüyorsun” anlamında bir küçümseme, aşağılama niyetiyle kullanılırken, “ekran soytarısı” benzetmesiyle de sunucunun kişiliği hedef alınarak hakarete bulunmaktadır. Ayrıca “Devletin valisine laf söyleyen hadsiz” sözleri ise sunucunun çok yakın bir tarihte, Zonguldak Valiliği’nin, Bartın’da yaşanan maden faciası sebebiyle Edip Akbayram’ın 29 Ekim 2022 tarihinde Cumhuriyet Bayramı kutlamaları kapsamında (Zonguldak) Ereğli’de vereceği konseri iptal etmesi üzerine tepki gösteren Tepeli’nin: “Bu ülkenin valisi olarak sen bir şey yaptın mı? Hiçbir şey yapmadın, konser iptal ediyorsun. Zonguldak Valisi kim ya?” söylemine atfen söylendiği anlaşılmaktadır. Son olarak, “Zırtapoz seni...” söyleminde geçen “zırtapoz” sözcüğü argo bir sıfat olup; “delişmen, zıdır, utanmaz, saygısız, hayta” anlamlarında kullanılmaktadır (TDK Türkçe Sözlük, 1998, s. 2512). Böylelikle bu tür sosyal medya mecralarında herhangi bir olay ya da durumla ilgili olumlu ya da olumsuz yorum yapılırken veya düşünce ifade edilirken içerikten daha çok söylemin kime ait olduğuyla ilgilenildiği açıkça görülmektedir.

3. Milliyetçi söylemler: Derlemdeki tweetlerin 1/5 (%21,5)’inden biraz fazlasını oluşturan bu ana başlıktaki söylemler de kendi içerisinde; Türkçenin üstünlüğünü öne süren, ilgili tweet haberi siyasetle bağdaştıran ve ırkçılıkla ilişkilendirilebilecek söylemler olmak üzere 3 (üç) alt başlıkta incelenmiştir (Tablo 4).

Tablo 4: Milliyetçi Söylemlere Dair Alt Temalar

Alt Temalar	Girdi Kodları	f
Türkçenin üstün olduğunu öne süren söylemler	T4-T35-T49-T50-T52-T55- T57 -T59-T68-T70-T89-T97- T99 -T103- T106 -T107	16
İlgili tweet haberi siyasetle bağdaştıran söylemler	T2- T14 -T29- T34 - T73 -T87- T90 -T101	8
İrkçi söylemler	T30- T71 - T99 - T106	4

Türkçenin üstün olduğunu öne süren söylemlerin yer aldığı ilk alt temada, **T59** kodlu tweet örneğinde de görüldüğü gibi söylemlerde bir yandan Türkçe yüceltilirken, diğer yandan

ise Türkçeye karşı eleştirel yaklaşımlar sergileyenlere yönelik aşağılayıcı ve hakaret içeren ifadeler kullanılmaktadır: *Türkçeye söz söyleyen gafildir, cahildir, kötü niyetlidir. Türkçe kadar üretken başka bir dil yoktur. O efendi hangi bilimsel ve felsefi eseri okumuş da Türkçenin yetmediğini görmüş? Ben binlerce eser okudum her konuda, Türkçe'nin aciz kaldığı bir noktacak bile görmedim* [27.10.2022]. Tweet sahibi öncelikle, “Türkçe kadar üretken başka bir dil yoktur” cümlesiyle mutlak bir yargıda bulunarak bir anlamda Türkçeyi dünya üzerindeki diğer tüm dillerle karşılaştırıp onun eşsiz bir dil olduğunu ifade etmektedir. “Ben binlerce eser okudum her konuda, Türkçe’nin aciz kaldığı bir noktacak bile görmedim” söylemiyle de kişisel bir deneyimini abartılı bir şekilde dillendirerek Türkçenin yetersiz bir dil olamayacağını, bilakis üstün bir dil olduğunu iddia etmektedir. Bununla birlikte, kendisi gibi düşünmeyenleri de “gafil, cahil ve kötü niyetli” olarak addetmektedir. Güneş (2016)’e göre Türkçe, ses, kelime ve dil yapısı yönüyle çeşitli zenginliklere sahip, sondan eklemeli bir dil olarak M.Ö 4000 yılına kadar uzanan eski ve köklü bir geçmişe sahiptir ve aynı zamanda bu tarihi süreç içerisinde dünyaya yayılarak çok sayıda dili de etkilemiş bulunmaktadır. Bu bağlamda, Güneş (2016)’in düşünceleri tweet sahibinin Türkçenin yüceltilmesine dair söylemlerini doğrulamaktadır. Ancak *Ethnologue*’un 2023 verilerine göre ise Türkçe dünyada en çok konuşulan diller arasında ilk sırada değil 17. sırada bulunmaktadır (<https://shiftdelete.net/dunyada-en-cok-konusulan-diller-2023>).

Milliyetçi söylemlerin bir diğer alt teması ise ilgili tweet haberin siyasetle ilişkilendirilmesi yoluyla üretilen söylemlerden oluşmaktadır. Örneğin T87 kodlu tweete: *Valla kusura bakma o grup başkan vekilleri neyse sen de aynısın şu an gözümde, etimoloji konusunda şu konuşman en az onlar kadar cahil olduğunu gösteriyor* [26.10.2022] şeklinde bir söylemde bulunan tweet sahibinin, sunucunun siyasi olarak yakın olduğunu düşündüğü parti üzerinden haberin doğruluğunu yargıladığı anlaşılmaktadır. “Valla kusura bakma o grup başkan vekilleri neyse sen de aynısın şu an gözümde” söylemiyle sunucunun, habere konu olan konuşmayı gerçekleştiren başkanvekili ve onun ideolojisiyle aynı eksende olduğunu vurgulayarak haberi siyaset ile ilişkilendirmekte ve bu yolla aynı zamanda sunucunun kişiliğini de hedef almaktadır. “etimoloji konusunda şu konuşman en az onlar kadar cahil olduğunu gösteriyor” ifadesiyle de tartışılan konunun kökenbilim (etimoloji) ile ilgili olduğunu belirtip, böyle bir konuda sunucunun bilgisiz olduğu ön kabulüyle konuşmasını yadırgayarak kendisini cahil olmakla itham etmektedir. Gökgül ve Arslan (2021, s. 264), siyaset ve söylemin farklı alanlar olmalarına rağmen birbirlerini beslediklerini, siyasetin var olmak için söyleme ihtiyacı olduğunu, söylemin ise siyasetin amaç ve faaliyetlerini doğrudan şekillendirdiğini belirtmektedir. Böylelikle, ilgili tweet haberin tartışıldığı ortamda söylemde bulunanların da zaman zaman bu söylemlerini siyaset üzerinden kurguladıkları ya da siyaset ile bağdaştırdıkları görülmektedir.

Sayıda az olmakla (f=4) birlikte bu ana temanın son alt başlığında da ırkçı söylemler yer almaktadır. Çomu ve Binark (2012)’ın; ırkçılıktan beslenen, yabancı, göçmen ve çeşitli etnik grupları sosyal yaşamda kaygı ve korku gerekçesi olarak gösteren, hatta bir nevi düşmanlaştıran söylem türü (aktaran Şimşek ve Turgut, 2021, s. 148) olarak adlandırdığı bu alt başlıktaki söylemlerin, T71 kodlu: *Bence ülkeye aldıkları mülteciler Türkçede zorlanıyorlar diye bize Arapçayı getirmeye çalışıyor* [27.10.2022] örneğinde olduğu gibi ırkçı ve kendinden (Türk)

olmayanı hor görme, küçümseme ve aşağılama gibi tutumlar içerdiği gözlenmektedir. Söz konusu söylemde öncelikle “Bence ülkeye aldıkları mülteciler” ifadesiyle Türkiye’nin son yıllardaki göç politikaları ve Suriye iç savaşı sonucunda ülkemize gelen Suriye (Arap) kökenli göçmenlere göndermede bulunulurken, “mülteciler Türkçede zorlanıyorlar” saptamasıyla da sözü edilen topluluk (kişiler) bir anlamda küçümsenmektedir. Son olarak, “bize Arapçayı getirmeye çalışıyor” sözleriyle ise Arap kültürünün Türk toplumuna dayatılmaya çalışıldığı iddia edilmektedir. Ayrıca tweet sahibinin, Arap kültürüne olan karşıtlık duygusunu da bir emoji aracılığıyla güçlendirdiği görülmektedir. Böylelikle Alikılıç, Gökali ve Alikılıç (2021, s. 515)’ın da işaret ettiği gibi Twitter’ın bir sosyal medya aracı olarak politik şiddet, nefret ve ırkçı söylemlerin açıkça dile getirilmesi ve yayılmasına zemin teşkil ettiği görülmektedir. Bütün bunların yanı sıra, milliyetçi söylemler ana teması altında yer alan alt başlıklardaki söylemlerin birbirleriyle ilintili oldukları ve kimi zaman neredeyse iç içe geçtikleri gözlenmektedir. Örneğin Türkçenin üstünlüğünü savunan söylemlerle ırkçı söylemlerin birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğu ve benzer düşüncelere sahip kişiler tarafından seslendirildiği anlaşılmaktadır.

4. Emoji veya GIF’lerle desteklenen söylemler: Bulut (2021)’a göre emoji; sosyal medya ortamlarında yazılı iletişim süreçlerine jest, mimik gibi öğelerin dâhil edilememesi nedeniyle özellikle duygulara ilişkin anlatımları güçlendirerek iletişimin etkililiğini artırmak amacıyla kullanılan ikonlardır. Herkes için benzer anlamlar ifade eden bu görseller aynı zamanda uzun uzun anlatma gerekliliğini ortadan kaldırarak iletişimi her iki taraf için de kolaylaştırıp akıcı kılar. Benzer şekilde Güven (2019) de emoji; görsel olarak daha açık anlamlar içermesi ve iletilerin içeriğini daha basit bir yolla aktarmaları sebebiyle önemli birer gösterge olarak değerlendirmektedir. Yavuz (2020) ise Twitter’ın 280 karakterle sınırlı olması sebebiyle kullanıcılarını, kendilerini ifade ederken mecburen emoji kullanmaya yönlendirdiğine dikkat çekmektedir. Çözümleme sürecinde emoji ve GIF’lerin kullanıldığı tweetlerde genellikle ilgili söylemin desteklenmesi amacıyla kullanıldıkları görülürken, söylemin doğruluğunu sorgulayan ya da karşı çıkan tweetlerde herhangi bir emoji ya da GIF bulunmaması ise dikkat çekmektedir. Örneğin T9 kodlu [26.10.2022] tweette, tweet sahibi “alkış” emojisi aracılığıyla söz konusu haberi (Tablo 5) ve sunucuyu desteklediğini (Tablo 3) göstermektedir.

Tablo 5: Emoji veya GIF’lerle Desteklenen Söylemler

	Girdi Kodlar	f
Emoji veya GIF’lerle destekleyen söylemler	T9-T16-T37-T41-T42-T46-T47-T58-T60-T67-T71-T73	12

5. Konuyla ilgisi olmayan söylemler: Bu temadaki söylemler, derlemdeki söylemlerin yaklaşık %10’nu oluşturmakla birlikte çok sayıda beğeni aldıkları ve retweet edildikleri görülmektedir (Tablo 6). Bu tür tweetlerin, genellikle gündem olan tweetlerin altına kimi belli gruplardaki kişilerin seslerini duyurmak ya da gündem yaratmak amacıyla yazıldığı anlaşılmaktadır. Söz konusu tweetlerde işlenen konular da toplumdaki sorunlara göre zaman içerisinde değişiklik göstermektedir. T36 kodlu: *Öğretmenevleri, polisevleri, ordu evleri, üniversite sosyal tesisleri ve kamudaki bütün sosyal tesisler kadro talep ediyor lütfen*

desteklerinizi bizden esirgemeyin [26.10.2022] tweet örneğinde olduğu gibi söylemde bulunan kişinin kendi talebine destek aradığı gözlenmektedir. Bu tweet, 7 beğeni almış ve 2 kere de retweet edilmiştir. Erbaysal Filibeli ve Şener (2019, s. 508)'in de vurguladığı gibi bu tür bulgular, Twitter'ın bir "fikirler vitrini" olarak değerlendirilemeyeceğinin kanıtlarından biri olarak görülebilir.

Tablo 6: Konuyla İlgili Olmayan Söylemler

	Girdi Kodları	f
Konuyla ilgisi olmayan söylemler	T3- T5-T6-T8-T11- T15 -T33-T36-T43- T51-T76	11

6. Alaycı bir dilin kullanıldığı söylemler: Sonuncu ana temayı ise alaycı bir dille yazılan tweetler oluşturmaktadır. Kılıç ve Özen (2020, s. 306), mizah yoluyla gerçekleştirilen alay etme ve aşağılama eylemini, dolayısıyla "söylemini" otoriteye karşı bir tür başkaldırı stratejisi olarak nitelendirmektedir. Örneğin **T102** kodlu tweetle sunucuya: *Vantrolog musun?* [27.10.2022] diye sorularak, bir başka ifadeyle seslenilerek alay edildiği görülmektedir. Latince *venter* (karın) ve *loquor* (konuşmak) sözcüklerinin birleşiminden türeyen, "vantrilok" olarak da bilinen bu sözcük, geleneksel kukla tiyatrosunda ses, sanki bir başkasından geliyormuş gibi ağzını kıpırdatmadan konuşan kukla oynatıcılarına /sanatçılarına verilen bir isimdir. Bu kişilere aynı zamanda "karnından konuşanlar" da denmektedir (Kırklareli Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi (KLUSEM): Vantrolog Eğitimi: <https://klusemlms.klu.edu.tr/urunler/vantrolog-egitimi>, Erişim tarihi:15 Kasım 2023) Böylelikle; "bunları sen söylemiyorsun, başka birileri sana söylüyor, sen başkalarının kuklası mısın?" imasında bulunularak sunucuyla alay edildiği anlaşılmaktadır.

Tablo 7: Alaycı Bir Dilin Kullanıldığı Söylemler

	Girdi Kodları	f
Alaycı bir dilin kullanıldığı söylemler	T12- T15 - T20 - T22 - T23 - T78 -T102	7

6. Sonuç Yerine

Bir tweet haberinin ardından o habere yönelik atılan tweetlerdeki söylemlerin çözümlenmesine dayanan mevcut araştırma, ilgili sosyal medya platformu (X) açısından şu sonuçları ortaya koymaktadır: a. Bu tür platformlardaki paylaşımların genellikle bir grup kullanıcı tarafından, özellikle de haberin kaynağının doğruluğu yönünden sorgulayıcı bir yaklaşımla ele alındığı; b. Söz konusu paylaşımların kullanıcılar tarafından tamamen kişiselleştirilerek paylaşımı yapan kişiye yönelik etik değerleri hiçe sayarak yargılayıcı, itham edici, hakaretamiz ve aşağılayıcı bakış açısıyla ele alındığı ve c. Bu platformlarda haber yapanların da haberin kaynağının doğruluğuna dair taşıdıkları sorumluluğun, kullanıcıların habere yaklaşımlarında ne kadar belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Şöyle ki özellikle haber sunucusu Tepeli, haberin kaynağını sorgulayan tweetlerin yoğun olması sebebiyle bir sonraki gün, yani 26 Ekim 2023 Perşembe günü ana haber bülteninde yine bu konuya değinerek sözü edilen tweetlere cevap verir ve ardından saat 20:36'da bu haberin videosunu (Ek 2: Haberin transkripsiyonu) da tekrar bir tweet eşliğinde paylaşır: *Dünyada yaşayan diller arasında Türkçe ikinci sırada demiştim;*

kaynaklarıyla açıklayayım... (<https://twitter.com/selcukktepeli/status/1585325135871250433?s=20>) Ancak haberde atıfta bulunulan Lilly Huang’a ait makalenin *Newsweek International*’daki “Technology: Textese may be the death of English” başlıklı makale olduğu (<https://www.newsweek.com/technology-textese-may-be-death-english-87727>), adı geçen çalışmanın 2009 yılında değil de 01 Ağustos 2008 tarihinde yayımlandığı ve ayrıca makalede teknolojinin, yani sosyal medya platformlarında kullanılan anlık mesajlaşmalardaki dilin (İng. textese), İngilizceyi gitgide “öldürmekte” olduğu işlenirken, makalede hiçbir şekilde Türkçeden bahsedilmediği görülmektedir. Benzer şekilde ilk referans olarak verdiği David Crystal (2008)’ın *Texting: The great debate* adlı kitabında da spesifik olarak herhangi bir şekilde Türkçeden ya da Türkçenin yükselmekte olan bir dil olduğundan bahsedilmemektedir.

KAYNAKÇA

- Akınerdem, Z. F. (Mayıs-Ağustos 2007). Türkiye’de medya ve milliyetçilik: Kurgu ve gerçeklik (Değerlendirme: Şeref Yiğit) *Bilim ve Sanat Vakfı (BSV) Bülten*, 18(64), 8-10. https://www.bisav.org.tr/userfiles/yayinlar/GENEL_BULTEN_64.pdf
- Aksakallı, G. (2020, 20 Mayıs). Sosyal medya araçları ve olası riskleri. *Bilinçli İnternet Kullanımı* (Blog) <https://www.guvenliweb.org.tr/blog-detay/sosyal-medya-aracolari-ve-olasi-riskleri>
- Alikılıç, Ö., Gökaliç, E., & Alikılıç, İ. (2021). Nefret söylemi üzerinden ötekileştirme: Twitter’da mültecilere yönelik nefret tipolojisi analizi. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (36), 501-520. <https://doi.org/10.31123/akil.989074>
- Ay, A. (2017). Bir hayali cemaat olarak futbol taraftarının geleneksel ve yeni medya kullanımının karşılaştırılması. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3(3), 933-944. <https://doi.org/10.24289/ijsser.312747>
- Aygül, H. H (2008). *Türk modernleşme sürecinde dil olgusunun sosyolojik analizi* (Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Bulut, S. (2021). Sosyal medya ve dil ilişkisi. A. Yıldırım (Ed.), *Sosyal Medyada Dil ve İletişim: Retorik, Söylem ve İkna* (ss. 15-28) *İçinde*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Çakır, H. ve Topçu, H. (2005). Bir iletişim dili olarak İnternet. *Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(2), 71-96. <https://dergipark.org.tr/pub/erusosbilder/issue/25118/265210>
- Çelik, R. (2023). Haber televizyonlarının Twitter hesaplarının etkinliği: maxqda ile veri analizi. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 13(3), 777-791. <https://doi.org/10.7456/tojdac.1277429>
- Çılgin, C. , Gökçen, H. & Gökçen, Y. (2023). Twitter’da Covid-19 aşılara karşı kamu duyarlılığının çoğunluk oylama sınıflandırıcısı temelli makine öğrenmesi ile duygu analizi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 38(2), 1093-1104. <https://doi.org/10.17341/gazimmfd.1030198>
- Dumanlı Kürkcü. D. (2018). Twitter’da kullanıcı etkileşimi: Almanya, Fransa ve Türkiye’de haber medyası. S. Gezgini (Ed.), *Dijital çağda iletişim* (ss.49-63) *içinde*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Durul, T. (2018, 02 Kasım). “Ortak Çince’ bilmeyen Çinliler anlaşıyor”. *Dünya- Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ortak-cince-bilmeyen-cinliler-anlasamiyor/1300727>
- Erbaysal Filibeli, T., & Şener, O. (2019). Manipüle edilmiş enformasyonel bir vitrin ve popülist bir enformasyon alanı olarak Twitter. *Moment Dergi*, 6(2), 492-515. <https://doi.org/10.17572/mj2019.2.492515>

- Erdem, A. Y. (2023). Türk Anayasa Mahkemesi'nin sosyal medya kullanımı: Twitter paylaşımlarının içerik analizi. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(25), 76-97. <https://doi.org/10.53092/duibfd.1238959>
- Gerçek Gündem. (2022, 22 Ekim). "AKP'li Mahir Ünal, Cumhuriyet'i hedef aldı: Dilimizi yok etti". *Siyaset*. <https://www.gercekgundem.com/siyaset/361456/akpli-mahir-unal-cumhuriyeti-hedef-aldi-dilimizi-yok-etti>
- Gökgül, A. N., & Arslan, Ş. (2021). Sosyal medyada siyasi söylem: Siyasi liderlerin Twitter kullanımı. A. Yıldırım (Ed.), *Sosyal Medyada Dil ve İletişim: Retorik, Söylem ve İkna* (ss. 263-280) İçinde. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Güneş, F. (2016). Türkçenin öğretim üstünlükleri ve zenginlikleri. *Milli Eğitim Dergisi*, (210), 93-113. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/36140/406014>
- Gürbüz, G., Akar, Z. & Bilecen, N. S. (2021). Medyada milliyetçilik bağlamında militarist söylem ve erkeklik temsili: Söz dizisinin incelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(4), 1105-1126. <http://dx.doi.org/10.18037/ausbd.1039513>
- Güven S. (2019). Siyasal İletişim Sürecinde Emojilerin Kullanımı. F. Şimşek İşleyen ve M. İşleyen (Ed.), *Emoji: Küresel İletişim Dili* (ss.185-206) İçinde. Konya: Literatürk Academia
- Hasgöl, E., Karataş, M., Pak Güre, M. D., & Duyan, V. (2023). A perspective from Turkey on construction of the new digital world analysis of emotions and future expectations regarding Metaverse on Twitter. *Humanities and Social Sciences Communications*, 10 (Article number: 484). <https://doi.org/10.1057/s41599-023-01958-7>
- Herring, S. C. (2004). Computer-mediated discourse analysis: An approach to researching online behavior. In S. A. Barab, R. Kling & J. H. Gray (Eds.), *Designing for virtual communities in the service of learning* (pp. 338-376). New York: Cambridge University Press. <http://dx.doi.org/10.1017/cbo9780511805080.016>
- Kantar, G., Ersöz, G., İnce Yenilmez, M., Çetinkaya, D. & Sıvış, E. (2023). Kadın sporcuların Twitter ve haber kanallarındaki toplumsal cinsiyet analizi. *EKEV Akademi Dergisi*, (94), 77-93. <https://doi.org/10.17753/sosekev.1201470>
- Kasımoğlu, A. (2013). Milliyetçilik ve dil: Dil milliyetçiliğinin başarı ve başarısızlıkları. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 161-173. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/800961>
- Kılıç, G., & Özen, Y. (2020). Alay Etmenin Sosyolojik Yönü: Toplumsal Denetim, Damga ve Simgesel Şiddet Bağlamında Alay Etme. *Akdeniz Üniversitesi İnsani Bilimler Dergisi*, (10), 301-318.
- Kirilenko, A. P., & Stepchenkova, S. O. (2014). Public microblogging on climate change: One year of Twitter worldwide. *Global Environmental Change*, (26), 171-182. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2014.02.008>
- Konuk, N. (2019). Sosyal medya kullanımının toplumsal etkileri. Z. Gölen ve H. Babacan (Ed.), *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimlerde Akademik Çalışmalar-2019/2* (ss. 793-817) İçinde. Cetinje, Karadağ: Ivpe.
- Kortunay, N. (2023). Turkish universities' use of Twitter: A content analysis. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (56), 267-279. <https://doi.org/10.30794/pausbed.1198323>
- Küçük Durur, E. (2011). Milliyetçilik söylemi ve medya. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), 35-50. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/32257>
- Mathieu, T. (2018, 20 mars). "Quelle place dans le monde pour la langue française en 2050 ?" *Accueil-Société- Europe 1*. <https://www.europe1.fr/societe/quelle-place-dans-le-monde-pour-la-langue-francaise-en-2050-3604640>
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel araştırma desen, uygulama ve uygulama için bir rehber* (Çev. S. Turan). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Mertoğlu, S. (2023). Covid-19'a karşı bilinçlenmede sosyal medyanın rolü: Twitter örneği. *Elektronik Cumhuriyet İletişim Dergisi*, 3(2), 113–129. <https://doi.org/10.54089/ecider.1012328>
- Mertol, H., Çetin, Ş., & Ergün, Y. (2022). Dijitalleşme ve kültürel değişimde sosyal medyanın etkisi. K. Adilbekova, A. F. Özel, H. Türker, C. Coşan, F. İ. Şahin (Ed.), *Medya Okuryazarlık Forumu Dijital Dönüşüm Çağında Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Bildirileri Kitabı* (ss. 601-607) içinde. İstanbul: IKSAD Publications.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook*. (2nd edition). Thousand Oaks, CA: Sage. <https://vivauniversity.files.wordpress.com/2013/11/milesandhuberman1994.pdf>
- Organisation Internationale de la Francophonie (OIF). (2022). *La Langue Française Dans Le Monde (2019-2022)*. Éditions Gallimard. https://observatoire.francophonie.org/wp-content/uploads/2022/10/Rapport-La-langue-francaise-dans-le-monde_VF-2022.pdf
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ogusbd/issue/10997/131612>
- Sarman, A., & Tuncay, S. (2023). The relationship of Facebook, Instagram, Twitter, TikTok and WhatsApp/Telegram with loneliness and anger of adolescents living in Turkey: A structural equality model. *Journal of Pediatric Nursing: Nursing Care of Children and Families*, (72), 16-25. <https://doi.org/10.1016/j.pedn.2023.03.017>
- Şahiner Yılmaz, Ş., Özer, İ., & Gökçen, H. (2022). Twitter platformundan elde edilen Türkçe saldırgan dil derlemi. *Mühendislik Bilimleri ve Araştırma Dergisi*, 4(2), 304-316. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2642921>
- Şimşek, S. S. & Turgut, R. (2021). Sosyal medya dilinde nefret söylemi ve savunma mekanizmaları dikotomisi. A. Yıldırım (Ed.), *Sosyal Medyada Dil ve İletişim: Retorik, Söylem ve İkna* (ss. 137-181) içinde. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Turan, S. (Ed.) (2019). *Eğitimde araştırma yöntemleri* (1. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Türk Dil Kurumu (TDK). (1998). *Türkçe Sözlük* (9. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Uluç, G., & Yarcı, A. (2017). Sosyal medya kültürü. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (52), 88-102. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/304840>
- Uzun, G. (2018). Milli devletin oluşum sürecinde milli dilin önemi ve etkileri. *Social Sciences Studies Journal*, 4(16), 1297-1303. <http://dx.doi.org/10.26449/sssj.520>
- Weng, J., Lim, E. P., He, Q., & Leung, C. W. K. (2010). What do people want in microblogs? Measuring interestingness of hashtags in Twitter. In G. I. Webb, B. Liu, C. Zhang, D. Gunopulos, and X. Wu (Eds.), *2010 IEEE International Conference on Data Mining (ICDM 2010) Proceedings* (pp. 1121-1126). Los Alamitos, California, Washington, Tokyo: CPS & IEEE Computer Society.
- Yavuz, V. (2020). Yeni medyada bir görsel iletişim modeli: Emojiler. *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 22-34. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ysbed/issue/54710/705829>
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (5. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, E., & Polat, E. Ç. (2023). #Vegan: Veganizm üzerine Twitter sosyal ağ analizi. *Moment Dergi*, 10(1), 48–82. <https://doi.org/10.17572/mj2023.1.4882>

Ek 1: İlgili Tweet Haberdeki videonun Transkripsiyonu

[İktidarın grup başkan vekilleri Fransızca'yı filan örnek gösterip, onlar lügatini değiştirmede filan diyor. Fakat ben de size sağlam bir araştırma söyleyeyim. Dünyada diller arasında hangisi yaşıyor, hangisi yaşamıyor? Bunlar arasında yapılan bir araştırma, İngilizce birinci sırada, Türkçe ikinci sırada, Fransa ve Fransızca ise ölen diller arasında gösteriliyor. Türkçeye, böyle pek çok yaşayan bir dil olduğu için yeni ifade katılıyor. Fakat Türkçede mesela “devlet”, bazı anlamları Arapçadan geliyor. Arapçadan gelen anlamların tamamı; talih, mevki, zenginlik, varlıklı olma falan filan deniyor. Sonuç olarak, talih'in yaver gitmesiyle ulaşılan bir merteye. Türkçe bunu bir yoluna sokmuş, Arapça ayarını ne kadar bozmaya çalışsa da. Bunlar etimolojik kökenler. Bunlar, bunlar üstüne çalışma gerektiriyor. Öyle ezbere konuşmamak lazım.]

Ek 2: Cevap Niteliğinde İkinci Tweet Haberdeki Videonun Transkripsiyonu

[Efendim şimdi ne dedim, cevabını bilmediğim soruyu sormam dedim. Efendim yazarlar var ben bilmem, bunlar bu memlekette bir trollük diye bir mesele var. Ben bilmem kim trol kim değil. Bir takım eleştiriler yapıyorlarsa ben ciddiye alırım saygı duyduğumdan öfkelenirim, Saygı duyduğum için öfkelenirim Bu memlekete bu memleketin insanlarının seçtiği herkese. Efendim Şimdi söylüyorum size; David Crystal, kitabının adı *Texting: The great debate*. “Mesajca büyük tartışmalar”, kitap bu. Ayrıca Lilly Huang (2009), *Newsweek International*, bunları okuyun. Orada dil ve Türkçe denen şeyin, yani dil olarak Türkçenin nasıl İngilizceden sonra dünyada en çok yaşayan dil olduğunu, yabancı ifadelerin girmesinin ne kadar güzel olduğunu anlarsınız.]

Ek 3: Derlem (Tweetler)

EXPANDED SUMMARY

Today, as in the whole world, Twitter is one of the most common and frequently used social media tools in our country. This interactive environment, where users can instantly share and discuss their opinions and thoughts about current issues, especially related to the country and world agenda, has become a huge platform in a very short time. Discussions on this environment are through tweets on current topics and comments on these tweets or retweeting them by quoting. Such discussions are important in understanding the role of Twitter as a social media tool in setting the agenda and its place in the culture of social discussion.

Using discourse analysis, this study aims to reveal what a news posted on Twitter makes its users think, what emotional effect it creates on them, and how this is reflected in the comments made on the relevant news. Further, this research is also of particular importance in that it will potentially show how people can sometimes develop a nationalist, political and racist hate speech through "language" in the Twitter network, where people are supposed to express their opinions and thoughts freely.

To that end, drawing on critical discourse analysis approach, this study examines the 107 comments (tweets) made on a tweet of Selçuk Tepeli, who is the prime-time anchorman of Fox TV, one of the national television channels in Turkey; this tweet was shared by Tepeli on 25.10.2022, accompanied by a short video from his own newscast, became one of the most hot topics of the day under the agenda of Twitter and was as follows: "Among the languages living in the world, English ranks first and Turkish ranks second. French is one of the dying languages. It is best not to talk about something without knowing it..." Adopting a phenomenological design, one of qualitative research methods, this study examines each tweet (opinion/belief) in the corpus individually as a "discourse" and analyzes them through the "Web-based discourse analysis" developed by Herring (2004).

The analysis shows that all of the entries in the corpus (f=107) are categorized around a total of 6 (six) main themes (headings) as follows: a. Discourses questioning the accuracy of the discourse (f=40), b. Discourses relating it to the anchorman's personality (f=32), c. Nationalist discourses (f=28), d. Discourses containing an emoji or GIF (f=12), e. Irrelevant discourses (f=11), and f. Discourses using sarcastic language (f=7). Also, it yields that some of the discourses (tweets) are included in more than one of the above-mentioned main themes in relation to opinions, beliefs, and perceptions. Further, in the analysis section, the main headings were elaborated on and sorted into a number of sub-headings.

In conclusion, the analysis of the comments (tweets) under the relevant tweet reveals that it is possible to determine what users think and feel upon reading a specific news on Twitter as well as the perception such news creates based on their discourse. This study also demonstrates that people may perceive and take the same news in very different ways, and that different social, cultural, political, religious and economic reasons often underlie such diverse perceptions. A striking finding in the category of nationalist discourses is that some users humiliate or discriminate "those who are not like themselves" by marginalizing them for their religion, language, race and political views.

Çeviribilim Felsefesine Doğru: Lakonik Bir Düşünce Yolculuğu

Towards a Philosophy of Translation Studies: A Laconic Journey of Thought

Araştırma Makalesi / Research Article

Fırat SOYSAL*

* Arş. Gör., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, Karaman, Türkiye, e-posta: fsoysal@kmu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7682-0812

* Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çeviribilim ABD, Sakarya, Türkiye

ÖZET

Bu çalışma, çeviribilimin kuramsal ve tarihsel gelişimine dair bir felsefe oluşturmayı amaçlayarak, bilgisayarın ilerlemesi ve dilbilimsel kuramların bu disiplini nasıl etkilediğini araştırmaktadır. Modern dilbilimin çeviribilim üzerindeki etkisini tartışmakta ve çeviribilimin nasıl kendi başına ayakta duran bir bilimsel disiplin olarak teorik ve metodolojik soruşturmalar yürüttüğünü irdelemektedir. Çalışma, hermeneutik ile çeviribilim arasındaki yakın ilişkiyi vurgulamakta ve metinlerin anlaşılmasında ve çevrilmesinde yorumun kritik rolünü tartışmaktadır. G. Frege tarafından ortaya atılan anlam ve gönderim ayrımı, çeviribilimde dil içi anlamla (mana) ve dilsel olmayan nesneye dilin atıfta bulunması (gönderim) arasındaki ayrımı belirlemede önemli sonuçlara sahiptir. Ayrıca, çalışma W.V.O. Quine'in çeviri belirsizliği, L. Wittgenstein'in aslan analojisi ve H.-G. Gadamer'in anlamayı etkileyen gelenek kavramlarına değinmektedir. Söz konusu düşünceler çevirinin karmaşık sürecine ışık tutmaktadır. Çevirinin çok dilli ve çok yönlü doğasını kabul eden çalışma, felsefeden, bilimden ve çeviribilimden gelen içgörülerini birleştiren disiplinler arası bir yaklaşımı savunmaktadır. Çalışma, dilin, kültürün, bilişin ve yorumun özniteliklerini derinlemesine düşünen bir çeviribilim felsefesi oluşturma çağrısı yapmaktadır. Çalışma ayrıca, çeviriyi yalnızca bir aktarım olarak değil, kültürel ve kavramsal ayrımlar arasında köprü kuran incelikli bir eylem olarak ele almaktadır. Sonuç olarak, çeviribilimin küresel iletişime katkıda bulunan ve kültürler arası anlayışı teşvik eden dinamik bir alan olarak tanınmasını savunmaktadır. Akademik disiplin içinde devam eden tartışmalara ve değişimlere dair içgörü sağlanmakta ve kapsamlı bir felsefi çerçeveye duyulan ihtiyaç vurgulanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Çeviribilim Felsefesi, Hermeneutik, Çeviri Kuramı, Dilbilim, Mana ve Gönderim, Gelenek ve Anlama

ABSTRACT

This study ventures toward a philosophy of translation studies, exploring the discipline's theoretical and historical development influenced by computational advancements and linguistic theories. It delves into the impact of modern linguistics on translation studies and discusses how the field has established itself as a standalone scientific discipline, engaging in theoretical and methodological inquiries. The work underscores the close relationship between hermeneutics and translation studies, where interpretation plays a critical role in understanding and translating texts. Central to the discussion is the distinction between sense and reference, as posited by G. Frege, which has significant implications for translation in distinguishing between meaning as understood within a language (sense) and the extralinguistic object to which language refers (reference). Additionally, the study relates to the concepts of indeterminacy of translation by W.V.O. Quine, an analogy by L. Wittgenstein, and the role of tradition in understanding by H.-G. Gadamer, all of which inform the complex translation process. Recognizing translation's

multilingual and multifaceted nature, the study calls for an interdisciplinary approach, integrating insights from philosophy, science, and translation studies. The study proposes the establishment of a philosophy of translation studies, which contemplates the nuances of language, culture, cognition, and the subjective nature of interpretation. The study considers translation not merely a transfer of words but a nuanced act that bridges cultural and conceptual divides. Conclusively, it advocates for translation studies to be recognized as a dynamic field that contributes to global communication and fosters cross-cultural understanding. It provides insights into the ongoing debates and shifts within the academic discipline and emphasizes the need for a comprehensive philosophical framework.

Keywords: Philosophy of Translation Studies, Hermeneutics, Translation Theory, Linguistic, Sense and Reference, Tradition and Understanding

1. Giriş

Modern çeviribilimin¹ geçmişine doğru bir gezintiye çıkılacak olsa başlangıç noktasından günümüze değin geçen süre içerisinde birçok çeviri tanımı değişikliği² ve farklı dönüşlerin³ çeviribilimde yarattığı devinim gözlemlenebilir. Başlarda sistematik, görece daha somut ve pozitif bilimlerin etkisinde kendini bulmaya çalışan bir çeviribilim kuramının ve metodolojisinin, bilgisayarın icadından (ve algoritmadan) etkilenen dilbilimin ekseninde döndüğü değerler sisteminde yer bulmaya çalışması tesadüf değildir. Vaktiyle, dil kuramında yeni bir çağın habercisi olarak görülmüş İsviçreli Ferdinand de Saussure (1857-1913), on sekizinci yüzyıl sonlarına kadar (takriben 1777'ye kadar) o zamanlar dilbilim adıyla değil de dilbilgisi adı altında sürdürülen çalışmalar için şunları dile getirmiştir: “*Önceleri, "dilbilgisi" adıyla anılan çalışmalar yapıldı. Eski Yunanlıların başlattığı, özellikle de Fransızların sürdürdüğü bu inceleme mantığa dayanır, doğrudan doğruya dile ilişkin bilimsel ve yarar gözetmeyen her türlü görüşten yoksundur. Yalnız, doğru biçimleri yanlış biçimlerden ayıracak kurallar koymayı amaçlar. An gözlemden son derece uzak, görüş açısı da ister istemez dar kuralcı bir daldır*” (De Saussure, 1998, s. 27). Henüz on dokuzuncu ve yirminci yüzyıla ulaşmamış dilbilimin, dilbilgisi adı altında dahi belli bir mantık izleme, somut veriler elde etme çabası ve kural koyma yolu ile bilimselliği amaçladığı görülmektedir. Aradaki zamanı çeşitli dil kuramları üreterek yirminci yüzyılın ortalarına doğru, bilhassa bilgisayar sonrası

¹ Çeviribilim literatüründe modern çeviribilimden kastedilen 20. yüzyılın ortalarından başlatılıp günümüzde kadar çeviribilim alanı içerisinde sürdürülen bilimsel faaliyetlerin oluşturduğu çeviribilim alanıdır. Mevcut çalışma içerisinde modern çeviribilim ifadesi ve kapsamı aynı biçimde ele alınarak kullanılmaktadır. Ayrıca başlıkta yer alan çeviribilim felsefesi şeklindeki bir ifadenin tercih edilmesine yönelik açıklamaya sonuç ve öneriler bölümünde yer verilmiştir.

² “Çeviri bir dil aktarımıdır.”; “Çeviri kültür aktarımıdır.”; “Çeviri bir sistemdir.”; “Çeviri yorumdur.”; “Çeviri, amaçlı bir eylemdir.”; “Çeviri sembol aktarımıdır.”, gibi tanımlamalara literatürde sıkça yer verildiği görülebilir. Bu ve buna benzer tanımlamalara çeviribilim literatüründen birçok referans kitaplardan, bildirilerden ve makalelerden ulaşılabilir. Bazı referanslar için ayrıntılı olarak bkz.: Baker (2018); Catford (Ed.) ([1965] 1980); Munday (Ed.) (2016); Newmark (1988); Gezer ve Can (2019); Tosun ve Şevik (2020); Heydon ve Kianbakht (2020); Arı (2016); Akin (2021); Akbulut (2004); Aksoy (2002); Aktaş (1996); Albrecht (1998); Eruz (2003); Yazıcı (2010); Alexieva (1993); Apel (2003); Baker (1992); Bassnett (2002); Boztaş (1993); Burçoğlu Kuran (2010); Catford (1965); Giuseppe (2009); Göktürk (2010); Jakobson (1959); Reiss ve Vermeer (1984); Stolze (2011); Toury (1980); Ülsever (1999); Wills (1977); Wills (1982); Tosun (2017).

³ “Kültürel dönüş”, “sosyolojik dönüş”, “hermeneutik dönüş” vb. örnekler verilebilir. Bkz. ayr.; Snell-Hornby (2006).

gelişmelerden, dilbilim nasıl etkilenmiş olabilir? Bu etkilenme dilbilimin eksen değiştirmesine yol açabilmiş midir? Genel bir söylemle, 1945 yılı ve sonrası -günümüze kadar- duraksamadan bilgisayar teknikleri ve teknolojilerinde sürekli bir ilerlemeden söz edilebilir. Kısaca bahsedilecek olursa; 1945 yılında tamamlanan, elektrikle çalışan ve elektronik veri toplama kapasitesine sahip ilk bilgisayar olan *ENIAC* geliştirilmiştir.⁴ *ENIAC* özellikle II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında veri toplama amaçlı ve bir bakıma askeri emeller için kullanılmıştır, denebilir. Fakat arkasından gelen, özel ve ticari kullanım maksadıyla geliştirilen *UNIVAC*⁵ (1950) ise bundan farklı amaçla sunulan ilk bilgisayardır. Sonrası ise günümüzde kullanılan ileri seviye bilgisayarlara kadar uzanan süreç ve bu süreçte kişisel bilgisayarların (PC) geliştirilmesi şeklinde devam etmektedir.

2. Kuramsal ve Metodolojik Zemin Arayışı

Bilgisayarlar ve bilgisayar dili ile gelişen ve değişen teknolojinin dil üzerindeki etkisinden kaynaklanan bir dönüş yaşayan dilbilimin durumundan dem vurmak adına öncelikle ilk(el) bilgisayarlardan bahsedilmesi uygun görülmüştür. Bunun dile etkisi, bilgisayarın yeni bir dil bilimselliği gerektirdiği yönünde yorumlanabilir. Buradaki temel iddia şudur: Bilgisayar bilimcilerinden ve dilbilimcilerden şöyle bir şey mi talep edilmiş oluyor? Onlardan, doğal dilleri öyle bir şekilde formülleştirmeleri ve algoritmik (bilgisayar dilinde işlenebilen hesaplama dayanan) hale getirmeleri istenmiştir ki, böylece bilgisayardaki metinler kaynak dilde analiz edilebilsin/çözümlelenebilsin ve hedef dilde de sentezlenebilsin. Belki de Saussure'nin yeni bir dil kuramının habercisi olarak görülmesinden kasıt, o yılların bilgisayar dilinin ve dilbilimin ortak zeminde dil kuramı arayışları olabilir mi? Dil araştırmacılarının ilgisi tekrar modern dilbilimin temelinde olan kesitsel-eş zamanlı bir dil incelemesine (eine querschnittshaft-synchrone⁶ Sprachwissenschaft) mi çevrilmiştir? Burada dilbilimin tekrar bilimsellik adına pozitivist yaklaşım ve bilgisayar teknolojileriyle birlikte eş zamanlı ve karşılaştırmalı olarak, dil kodlarına kadar inerek incelenen bir dil kuramına yönelmesine dikkat çekilmektedir. Çünkü söz konusu olan, yukarıda belirtildiği gibi, dilbilimin ekseninde yer alan çeviri araştırmalarının ve çalışmalarının da tıpkı dilbilim gibi metodolojik ve kuramsal alan arayışında olmasıdır. Dolayısıyla böyle bir çeviri anlayışından doğan çeviri eleştirisi hata avcılığına, dilbilgisel yapının ve kuralların denetimine; çeviri işi ise kaynak metnin erek dilde (neredeyse bire bir) eşdeğer bir metnin aranması haline gelmektedir. Eşdeğerlik anlayışı ve arayışı genel olarak matematiksel hale getirilmiş, eşdeğerlik sınıflandırmaları ise dilbilimcilerin ve çeviribilimcilerin adeta birbirleriyle yarışarcasına ortaya attıkları çeviri teknikleri ve kuramları olarak sunulmuştur.⁷ Çeviribilim, uygulamalı dilbilimin bir alt dalıdır ve çeviri dil aktarımı olarak tanımlanmaktadır.⁸ Çeviriyle ilgili yine o dönem bilgisayar teknolojisi ile

4 Bkz. ayr.; <https://www.britannica.com/technology/ENIAC> (Erişim Tarihi: 21.03.2018).

5 Bkz. ayr. ; <https://www.britannica.com/technology/UNIVAC> (Erişim Tarihi: 12.04.2018).

6 Detaylı bilgi için bkz. Rivkin ve Michael (ed.), 2017, s. 161.

7 Eşdeğerlik Sınıflandırmaları için bkz. ayr.; Siever (2015); Stolze (2008).

8 Bkz. 1960'lar, Leipzig Okulu; Otto Kade, Albrecht Neubert, Gert Jäger; bkz. ayr.; eşdeğerlik modeli için; (Äquivalenzmodell), Kade, O. (1968); Bkz. Ayr. 1970'ler, Batı Almanya; Wolfram Wills, Werner Koller.

gündeme gelen *makineli çeviri*yi de unutmamak gerekir. Çünkü makineli çeviri, bilgisayara dayalı dilbilimin bir alt dalı olarak bir dildeki metni başka bir dile çevirmek için yazılım (software) programları geliştirmeye yönelik çalışmalar sunmaktadır.⁹

Çeviribilimin dilbilim ekseninde olduğu dönemdeki durumla ilgili genel değerlendirmelere, bilgisayarla başlayan dilsel-teknolojik gelişmelere ve pozitivist anlayışın hegemonyasına vurgu yapılması çeviribilimin bugününü daha iyi kavrayabilmek için önemlidir. Ayrıca bahsedilen hegemonya o zamanlar tüm sosyal bilimlerin üzerinde etkisini sürdürmektedir. Sosyal bilimler bir bakıma pozitif bilimlerdeki gibi bilimsel bir nesnellik arayışı peşinde olduğu için bu durum meydana gelmiş olabilir. Aradaki az zamanda yaşanan birkaç dönüş basamaklarını geçerek devam edilirse 1980’lerden itibaren bilhassa felsefe ve kültürün başka bir hegemonyanın altına girmiş olduğu kabul edilmelidir: Söz konusu olan *hermeneutik*¹⁰ yaklaşımdır (Göka, vd., 1999, s. 12). Sosyal bilimlerin kendi tarzına uygun bir nesnellik arayışının, hermenutiğin çare olarak sunulmasında etkili olduğu savunulabilir. “*Aslında çağdaş oluşumu Schleiermacher’den başlayan, Dilthey’le birlikte tüm beşerî bilimlerin tasarılanmasında merkezi bir role sahip olan yorumsamacılık, o zamandan bu yana tüm bilimleri zaten etkilemiş, her bilim dalında kendine bir alan açarak varlığını devam ettirmiştir.*” (Göka, vd., 1999, s. 12). Hermeneutiğin etkilediği bilim dallarından biri de 1980’lerde rüştünü ispatlamaya ve bilimsel statüde daha sağlam durmaya çabalayan çeviribilimdir. *Yorumsamacılık* olarak nitelendirildiği görülen hermeneutik için farklı tanımlamalar da mevcuttur. Hermeneutik, literatürde genel bilinen anlamıyla *yorum bilgisi* demektir. Fakat *yorumdan ziyade anlama* ile ilgilidir (Tosun, 2007: 180). Anlama ile ilgili bir manayı özünde barındırması, hermeneutik ve çeviribilim arasındaki ilişkiyi somutlaştırmada yol gösterici olmaktadır.

3. Çeviri ve Hermeneutik: Manaların Tezahürü

F. Schleiermacher, hermeneutiği epistemolojik değerlendirmeler yapabilmek için yöntemsel bir tartışmaya sokan kişi olmuştur. Genel olarak hermeneutik yaklaşım içerisinde adı geçen düşünürlerin yapmaya çalıştığı, sosyal bilimlerde kullanılmak üzere doğa bilimlerine alternatif bir yöntem geliştirmektir (Göka, vd., 1999, s. 29). Pozitivizmin sosyal bilimler üzerindeki etkisiyle sosyal bilimleri metodolojik bir somutlaştırma ya da nesnelleştirme çabası, yerini hermeneutik kuramının yöntemlerinden yararlanılmasına bırakmış gibidir. Her ne kadar Schleiermacher hermeneutiği yöntemsel tartışmaya sokmuş olsa da bugünkü anlamda hermeneutiği doğa bilimlerinin yöntemlerine bir alternatif (daha ziyade bir çıkış yolu) olarak sosyal bilimlerin hizmetine sokan ilk kişi Alman Tarih Okulu içinde yetişmiş olan Wilhelm Dilthey’dir (Göka, vd., 1999, s. 32). Ayrıca Dilthey “İnsani (Tin) Bilimlere Giriş” (1922)

9 Makineli çeviri ve bilgisayarların çevirideki yeri ile ilgili detaylı olarak bkz. ayr.; Newton (1992).

10 Bu çalışmada hermeneutik, amaçlanan çıkarımlara ulaşmada bir araç olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla onun çeviribilimdeki metodolojik önemine ve anlamaya yönelik çeviriye paralel düzlemdeki yerine odaklanılmıştır. Hermeneutik ve çeviri ilişkisi başlı başına geniş kapsamlı bir konudur. Buna yönelik ileri okuma ve detaylı bilgi için bkz. ayr.; Stolze (2003).

şeklinde Türkçeleştirilebilen yapıtında da sosyal bilimlerde yönteme genel olarak dikkat çekmektedir.¹¹

Hermeneutik kendi içerisinde farklı damarlardan ilerlemeler kaydetmiştir: Genel hermeneutik, felsefi hermeneutik, eleştirel hermeneutik (Göka vd., 1999) ya da antihermeneutik (Tosun, 2007) gibi. Bunun yanı sıra hermeneutiğin geldiği dil ve onun kökeni hakkında değinilmesi gereken önemli hususlar vardır. Hermeneutik biraz efsanevi görülen yanıyla Hermes’e dayandırılır. Bir kaynakta “*Hermes, dil aracılığıyla, fanilere ölümsüzlük arzusunu aktaran Tanrıdır, elçidir.*” (Arnold/Detering’ten aktaran Tosun, 2007, s. 182) der. Bir diğerinde Hermes tanrısai bir sözü beşerî bir söze dönüştüren, tanrının mesajlarını insanlara ileten elçi olarak tasvir edilmektedir (Göka vd., 1999, s. 11). Bunların dışında hermeneutiği, etimolojik olarak da açıklamak mümkündür. Sözcük kökeni ve anlamı açısından bakılması, bu tipte bir çalışma açısından hem daha bilimsel hem de ulaşılacak nokta bakımından pragmatist olacaktır. “*Hermenötik, Yunan kelime ailesine ait olan ‘hermeneuein’, ‘Hermenötik’ terimleri ile bağdaştırılıyor. ‘[H]ermeneuein’ sözcüğü, ‘anlatmak, ifade etmek, yorumlamak ve açıklamak’ gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Yani Hermenötik, ‘konuşmak’ ya da ‘bir şeyden söz etmek, hem de anlamak ve yorumlamak’ anlamlarına gelir.*” (Tosun, 2007, s. 182). Burada bahsedilen *hermeneuein* fiilinin anlamları belki de hermeneutiğin genel kapsayıcılığı içerisinde değerlendirilebilecek manaları içermektedir. Hermeneuein fiiline ilişkin farklı kaynaklara da başvurmak istenirse felsefi hermeneutik alanında çalışmalarda bulunmuş Hans-Georg Gadamer’e burada yer verilmesi gerekir. *Felsefe Tarihi Sözlüğü* içinde yer alan “Hermeneutik” maddesinde Gadamer, eski Yunancadan gelen sözcüğü için, “beyan etme (açıklama), tercüme etme, izah etme, tefsir etme” ifadelerini kullanmıştır. Onun buradaki *tercüme*yi (Dolmetschen) *çevirme* (Übersetzen) sözcüğünün yerine kullandığı ifade edilmektedir. Hatta bunun “hermeneia” sözcüğünün temeldeki anlamı için de geçerli olduğu dile getirilmektedir.¹² Hermeneuein sözcüğünün, etimolojik olarak çevirmek/çeviri şeklindeki anlamları içinde barındırdığı görülmektedir. Mevcut çalışmanın sınırları dahilinde, hermeneutiğin genel bir alan veya yaklaşım olarak ya da tam manasıyla sosyal bilimlerdeki yansıması olarak değil, aslında özellikle çeviribilim ve hermeneutik arasındaki ilişki ve kesişim yerleri noktasında ele alınması bu sebeptendir. Başlangıçta, gerek efsane boyutu (mukaddes boyutu da denebilir) gerek de bilimsel anlamda etimolojik boyutu ele alındığında, hermeneutiğin gerçekten de anlama ve

11 Bkz. Dilthey (1922).

12 Bkz. Gadamer, 1974, s. 106’dan aktaran Ionel L. (2009). „Hermeneutik heißt Übersetzen” içinde Übersetzung und Hermeneutik. Traduction et Herméneutique, Bucharest: Zeta Books.

“Das altgriechische Wort hermeneuein bedeutet zugleich, mit den Worten Gadamer’s, Verkünden, Dolmetschen, Erklären, Auslegen. Aber Dolmetschen ist ein Wort für Übersetzen. „Das gilt auch von der Grundbedeutung von hermeneia, die, Aussage von Gedanken’ ist, wobei der Begriff der Aussage selber vieldeutig ist, Äußerung, Erklärung, Auslegung und Übersetzung umfassend.“ (Vgl. Gadamer, Hans-Georg. 1974. „Hermeneutik“, In Historisches Wörterbuch der Philosophie, Bd. 3, hrsg. Von Joachim Ritter. Basel: Schwabe, 106f).

Bkz. ayr. online için; Gadamer, H.-G. (2017). Hermeneutik. In Historisches Wörterbuch der Philosophie online. Basel: Schwabe Verlag. Erişim Adresi: https://www.schwabeonline.ch/schwabe-xaveropp/elibrary/start.xav?start=%2F%2F%2A%5B%40attr_id%3D%27hwph_productpage%27%5D#__elibrar_y_%2F%2F%5B%40attr_id%3D%27verw.hermeneutik%27%5D__1702854522173 (Erişim Tarihi: 18.12.2022).

yorumlama bilgisi/bilimi şeklinde tezahür ettiği ve sosyal bilimlerde metodolojisinin bu yönüyle oluştuğu aşıkardır. Ancak çevirinin de eskiden olduğu gibi yalnızca dil aktarımı tanımlamasına sığmayan bir alana dönüştüğü, anlama ve yorumlama metodolojisiyle hareket eden bilimsel bir yola girdiği iddia edilebilir. Bir başka deyişle, hermeneutik sözcük olarak dayandığı kökendeki anlamlarından anlama ve yorumlama bilgisi olarak ilerlemesini sürdürürken çeviribilim anlama ve yorumlamayı geliştirerek kendi metodolojisine entegre etmiştir. hermeneutik ile çeviribilim ilişkisinde hermeneutik çeviribilime değil, aslında tam tersine çeviribilim hermeneutiğe yaklaşmıştır. “Çeviri yorumbilgisinin çıkarımlarıyla örtüşen tartışmalar içerisinde ve yorumbilgisinin ulaştığı çıkarımları çeviribilimde de gözlemlemek mümkündür.” (Uslu, 2007, s. 186) sonucuna varan Uslu, bu tespiti destekler nitelikte bir neticeye önceden ulaşmış gibi görünüyor. Öyleyse hermeneutiğin çeviribilimde kendi özünde yer alan “çeviri ve çevirmek” anlamlarında kullanılması ve çeviri ile hermeneutik ifadelerinin aynı paralel düzleme gelmiş olma ihtimali niçin tartışılmasın? Bu bağlamda dil yönünü değiştirerek (başka bir dilden Yunancaya) bir başka etimolojik kaynağa da başvurmakta fayda var. Örnek olarak, çeviri çalışmalarında genel kabul görmüş Türkçe “çevirmek” anlamındaki İngilizce “to translate” sözcüğü “Çevrilemeyenler Sözlüğü” ne girmiş ve açıklaması yapılmadan önce sözcüğün diğer dillerdeki karşılıklarına yer verilmiştir. Dikkat çekici olarak bu sözcüğün Yunanca karşılığı için verilen ilk sözcük “hermeneuein [ἐρμηνεύειν]” dir.¹³ (Cassin vd., 2014, s. 1139). Bu tespitlerle birlikte çeviribilim ve hermeneutik arasındaki ilişki, hem paradigmatik hem de etimolojik olarak ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

1945 yılı öncesinde ve sonrasında günümüze kadar geçen zaman dilimi içerisinde, hermeneutik ile çeviribilim arasında ayrıntılı bir değerlendirme yapma şansı bu çalışmanın kapsamı açısından mümkün görülmemektedir. Bu tarz bir çalışma, başlı başına antropolojik veya kuramsal bakışla incelenebilecek ayrı bir araştırmanın konusu olabilir. Nitekim Türkçe literatürde buna yakın tarzda çalışmalar yapılmıştır, yapılmaktadır.¹⁴

Çeviribilim ve hermeneutik arasındaki ilişkiden yola çıkarak hermeneutiğin genel alan bilgisine yönelik şöyle bir çıkarımda bulunmak mümkün olacaktır: Çevirinin ve hermeneutiğin arasındaki paralel manalı etkileşim, yorumlamadan önce anlama aşamasında kendini göstermektedir. Dolayısıyla çeviribilim, hermeneutiğe yaklaşırken çevirme eyleminin ön gereklerinden biri olan anlama eylemini incelemektedir. Nitekim, her ne kadar genel olarak hermeneutik yerine “yorumbilim” veya “yorum bilgisi” denilse de aslında “anlama ilmi/bilimi” veya “anlamanın bilgisi” tabiri hermeneutiği karşılamak adına daha mantıklı olabilir. “Aslında ‘anlamanın bilimi’ anlamına gelen hermenötik, Türkçe’de anlamı yorumla özdeşleştiren özel bir yorumun adıyla anılmaktadır.” (Göka vd., 1999, s. 11) Bu ifade, yukarıdaki öneriyi destekler niteliktedir.

13 Orijinal alıntı için bkz.; “TO TRANSLATE: FRENCH traduire; GERMAN dolmetschen, übersetzen, übertragen, überliefern; GREEK hermeneuein [ἐρμηνεύειν], metaballein [μεταβάλλειν], metaphrazein [μεταφράζειν], metapherein [μεταφέρειν], metagraphein [μεταγράφειν], metharmozein [μεθαρμόζειν]; LATIN vertere, convertere, exprimere, reddere, transferre, interpretari, imitari, traducere” (Cassin vd., 2014, s. 1139).

14 Örnek bir doktora çalışması için bkz. Akın (2016). Bkz. ayr.; Tosun ve Akın (2018).

4. Anlam Sorunsalı

Hermeneutik ile çeviribilim ilişkisi üzerine bilgi verirken gelinen noktada bir kavşak/kesişim olarak “anlama” ile karşı karşıya kalınıyor. Hermeneutik açısından detaylı tartışmalarla açıklanabilecek bu kavram, çeviribilim açısından ise aynı biçimde olmasına rağmen *anlamadan* önce *anlama* yoğunlaşmayı gerektiriyor. Çeviride x dilindeki bir şeyden hareket edilerek önce analiz edilen ve sonra erek bir noktaya gönderilen bir bilgi¹⁵ önerisi, o noktaya neyi ulaştırmış oluyor? Manayı mı yoksa referansı mı? Bu bağlamda anlamın, söz(cük) dünyasından gerçek (reel) dünyaya akışında yapılan *mana* ve *referans* ayrımı için F. L. Gottlob Frege’ye başvurulması uygun olacaktır. Frege, *mana* (Sinn/Sense) ve *referans* (Bedeutung/Reference) ayrımına dayanan bir öğreti geliştirmiştir (1892). Anlam içerisindeki bir ayrımın söz konusu olduğu göz önüne alınarak Türkçede *mana* ve *referans* şeklinde kullanılabilir. Ancak ilerleyen söylemlerde *referansın* yerleştirilmiş alternatifleri olan *gönderim* ya da *delalet* sözcükleri tercih edilmiştir. Frege’nin söz konusu ayrımı farklı düzeylerde ele alınabilir. Çeviri açısından ifade/cümle düzeyinde değerlendirmek gerekirse bir ifadenin ya da cümlenin gönderimi onun doğruluk değerini belirtir. Bir cümlenin manası, ifade edilen fikir neyse odur, denebilir. Fikirler farklılık gösterebilir. Biri için doğru kabul edilen bir fikir bir diğeri için yanlış olarak nitelendirilebilir. Burada Frege’nin maruf örneğini vermekte fayda var; *sabah yıldızı* ve *akşam yıldızı* olarak bilinen yıldızlar farklı manalar ihtiva etmektedir. Ancak, aynı şeye delalet ederler: Venüs gezegenine. Yani gönderimleri Venüs gezegeninedir.¹⁶ (Frege, 1892, s. 27, 32; Yıldırım, 2017, s. 169). Bir şeyin kendi isminin manası, ait olduğu dil veya terimlerin tümü hakkında yeterli bilgiye sahip olan herkes tarafından kavranır. Ancak bu, gönderimin, eğer varsa, yalnızca tek taraflı/sınırlı aydınlatıldığı anlamına gelir. Ayrıca gösterge (Zeichen) ile onun manası ve onun gönderimi/delaleti arasındaki düzenli bağlantı, göstergenin belirli bir manaya sahip olması ve bu da belirli bir gönderime tekabül etmesi şeklindedir. Oysa bir gönderimin (bir nesnenin) yalnızca bir göstergesi yoktur. Aynı mananın da farklı dillerde hatta aynı dil içerisinde farklı ifadeleri mevcuttur (Frege, 1892, s. 27). Anlamın *mana* ve *gönderim* şeklinde ayrımının yapılması bir taraftan dilde ve bunun neticesinde çeviride bir anlam sorunsalına yol açmaktadır. Diğer taraftan bu anlam sorunsalı *mana* ve *gönderimin* çözümlenmesi yoluyla aşılabilecek, özellikle çeviride mananın mı yoksa *gönderimin* mi erek noktaya aktarıldığının bilincine varılmasıyla çevirideki belirsizlik/bulanıklık en az seviyeye indirgenebilecektir.

5. Quine, Wittgenstein ve Gadamer Üçgeninde Dil, Gelenek ve Anlama

Zamanının bilim dallarını etkisi altına alan bilgisayarın icadı ve buradan hareketle oluşan evrensel bir paradigmadan yola çıkarak modern çeviribilim, henüz uygulamalı dilbilimin altında çeviri çalışmaları sürdürülürken ele alınmıştır. Sonrasında sosyal bilimleri, pozitif bilim anlayışı ve onun dayattığı nesnel yöntemden kurtarmak adına devreye sokulan hermeneutğin çeviribilim üzerindeki hegemonyasına değinilmiştir. Yorum, çeviri ve nihayet anlam

15 Burada bilgiden kastedilenin “Information” olduğunu belirtmek gerekir.

16Bkz. ayr.; <http://hispanoteca.eu/Lexikon%20der%20Linguistik/si/SINN%20und%20BEDEUTUNG%20bei%20Gottlob%20Frege.htm> (Erişim Tarihi: 11.05.2018).

kavramlarına gelerek anlamın ayrımı, mana ve gönderim kavramlarına da bu vesileyle yer verilmiştir. Tüm bu hususlar aslında bir üçgeni tamamlayan unsurların nereden geldiği ve nasıl şekillenmiş olabileceği sorularına yanıt olarak ele alınmışlardır. Öyle ki, bu üçgenin bir kenarı W. V. O. Quine’a, bir kenarı L. Wittgenstein’a diğer bir kenarı ise H. G. Gadamer’e dayanmaktadır. Quine’ın bilinen bir tezi olan “çevirinin belirsizliği” (krş. Quine, [1960] 2013, s. 24, 65-66, 189-190, 202) ile ilgili hangi anlamın ne ölçüde kastedildiğini anlatabilmek adına Frege’nin anlam ayrımına ihtiyaç duyulmuştur. O halde üçgeni tamamlayan, adı geçen filozofların iddialarına ve analogilerine yer vermek doğru olacaktır.

Quine tam (mükemmel) bir çevirinin imkânsızlığını *Word and Object* (Quine, [1960] 2013) adlı eserinde “indeterminacy of translation (çevirinin belirsizliği)” teziyle savunmaktadır. Quine çevirinin güvenilir bilgi sağlayamayacağından dolayı onu bilim dilinde muteber görmemek gerektiğini savunur. İddiası odur ki, bir dilde ifade edilen anlam, bir başka dilde ifade edilmeye kalkışıldığında, anlam değişime uğramaktadır. Manada söz konusu olan (çağrışımsal) anlam nedeniyle ortaya çıkan mananın belirsizliği, gönderimsel anlamda da gönderimin bulanıklığı nedeniyle söz konusu olabilmektedir (krş. Quine, [1960] 2013, s. 37, 113-117). Dolayısıyla Quine, herhangi bir dilde mananın kesin bir biçimde belirlenemeyeceğini ileri sürmektedir. Bu sayede gönderimin bulanıklığına/belirsizliğine de yol açılmış olacaktır. Onun bu hususta verdiği örnek “gavagai” ifadesidir. Bir yabancı (ya da cangıl/orman kabilelerinin dilini araştıran bir dilbilimci), yerli bir kabilenin diline ait bu ifadeyi incelediğinde bu ifadenin *tavşan* sözcüğüne tekabül ettiği sonucuna varabilecektir. Ancak bu ifade tek kelimelik bir cümle de olabilir. Tavşanı gördüğünde bu kelimeyi ifade eden yerli, belki tavşanı değil, yakalanmamış tavşanı, tavşan olmayı ya da tavşan olmakla ilgili bir evreyi, hatta tavşanın bir uzvunu kastediyor olabilir. Yerlinin jest ve mimiklerine göre bu kelimenin tavşan olup olmadığını onaylatmak ise çözüm değildir. Çünkü ifadeyi duyan kimseler onun dil alışkanlıklarına ve geleneklerine hâkim değildir. Dolayısıyla bu yanıltıcı olabilir. Sonuç olarak dillerdeki ifadelerin gönderimini netleştiremediğimiz sürece çevirilerinde bir belirsizlik ortaya çıkacaktır. Quine’a göre, çeviri konusunda anlamı netleştirici bir ölçütten yoksun olduğumuz için aslında gönderim hiçbir zaman kesin olarak belirlenemeyecektir (krş. Quine, [1960] 2013, s. 23-36). Quine’ın çevirinin belirsizliği tezi özünde hem mananın tam olarak aktarılamaması sorununa hem de gönderimin bulanıklığı meselesine, yani her ikisine birden, dem vurmaktadır. Ancak “gavagai” örneğinde görüleceği üzere gönderimin bulanıklığı meselesi çeviride bir bilgi elde etmede ön planda görülebilir. Verilen “uç” örnekten de anlaşılabilen üzere bahsedilen çeviri türü *radikal çeviridir*.¹⁷ Dolayısıyla her çeviri durumunda örnekteki gibi bu denli anlamdan uzak bir belirsizliğin söz konusu olabilme ihtimali tartışılır.

Bir diğer düşünür olan Wittgenstein, radikal bir çevirinin mümkün olamayacağını dilin kullanımındaki belirsizlikleri yansıtarak göstermiştir. Quine’ın çeviride belirsizlik tezinin mantıksal olarak Wittgenstein’ın ilgili görüşleriyle aynı doğrultuda olduğu söylenebilir. Wittgenstein’ın aslan analogisi, durumu daha iyi açıklar niteliktedir: “*Eğer bir aslan*

17 Quine’ın radikal çeviri ile kastettiği şey, şimdiye kadar dokunulmamış/temas kurulmamış bir halkın/insan topluluğunun dilinin çevirisidir (Quine, [1960] 2013, s. 25).

konusabilseydi, biz onu yine de anlayamazdık”, tezini savunur Wittgenstein (Wittgenstein, 1986, s. 223). O burada aslanın kendi dilinden, kükremesinden bahsetmemektedir. Aslanın herhangi bir insan dilini yine insanların anlayacağı biçimde konuşmasından söz etmektedir. “Anlayamazdık” iddiasının arkasında yatan ise hayat formlarımızdır (Levvis, 1992, s. 156). Farklı hayat formlarına sahip olanlar aynı dili konuşsalar dahi -iletişim kurmanın dışında- birbirlerini tam olarak anlayamazlar. Çünkü ne bir insan aslanın yaşadığı ortamda kendini deneyimlemiş, ne de bir aslan insanın hayat formunda nasıl yaşandığını kendinde deneyimleyebilmiştir. Burada pratik yaşam vurgulanmaktadır. Sözü edilen analogi açısından bir tercümandan yararlanma fikri, o tercümanın her iki dilde uzman olduğu varsayılsa bile, muhtemelen yetersiz kalacaktır. Çünkü bu bakış açısıyla tam olarak anlamadan, tam bir çeviri gerçekleştiremeyecektir.

Yukarıda bahsettiğimiz üçgenin son kenarında yer almasının uygun olacağı düşünülen Gadamer’in şu çıkarımı Quine’ın ve Wittgenstein’in görüşleri ile paralellik gösterir niteliktedir: *“Pratikten yani yaşanan gelenekten kopuk bir anlama olamaz. Daima bir anlama süreci içerisindeyizdir; anlama, bir kimsenin, geçmiş ile şimdinin sürekli kaynaşmış olduğu gelenek süreci içerisine kendi kendisini yerleştirdiği öznelliğinin bir eylemi olarak kavranılmalıdır.”* (Aktaran Göka vd., 1999, s. 51). Gadamer anlamayı varoluş ile bir tutmakla kalmamış, aynı zamanda dil ile arasında bir ayrımın yapılamayacağı *gelenek* ile *anlamayı* bir tutmuştur. O halde yaşanan gelenek, içinde yer alan kültüre ait bir *dil* olarak tasavvur edilebilir. Geçmişle şimdinin sürekli kaynaşmış olma hali ise tarihselliğe gönderim yapmaktadır.¹⁸ Quine’ın “gavagai” örneğinde, diğer etmenler dışarıda tutulduğunda bile, aynı gelenekten olmayan biri, bir diğerini anlayamadığı için çeviri yine belirsizleşecektir. Çünkü anlamadan yorum yapılamaz; anlama ve yorumlama olmadan çeviri eylemine geçilemez. Wittgenstein’in aslan analogisi, pratikten/gelenekten kopuk bir anlamamanın mümkün olamayacağı şeklindeki bir çıkarımdan çok da uzak değildir. Aslan ile aynı dili aynı biçimde konuşabilen bir insan, onun pratiğinden veya geleneğinden kopuk olduğu için -Gadamer’e göre de- bir anlama durumu gerçekleştiremeyecektir. Nihayetinde anlamamanın gerçekleştiremediği yerde çeviri eylemi içerisinde vuku bulan bir bilgi iletiminden söz edilemeyecektir. Sonuç itibarı ile çevirinin belirsizliğinin ve anlam karmaşasının giderilmesinin gerek radikal çeviri gerekse de geleneksel çeviri açısından oldukça önem arz ettiğinin altını çizmek gerekir.

6. Sonuç ve Öneriler

Çalışmanın başında modern çeviribilimin içinden geçtiği tarihsel ve kuramsal süreçlere yer verilmiştir. Bilgisayarın bilim dallarını etkileyen evrensel bir paradigma oluşturma sürecine ilişkin çıkarımlar, sosyal bilimler içerisinde yer alan dilbilim ve çeviribilim üzerinden anlatılmıştır. Modern dilbilimin bilimsel nesnellik elde etme çabasında o zamanlar dilbilimin altında çalışmalarını sürdüren çeviribilim, alanının bu çabadan nasıl etkilendiğine açıklama

18 Tarihsellik ve ufukların kaynaşması için detaylı olarak bkz. Gadamer (1960). Bu hususlara ilişkin yorumlar için bkz. ayr.; Tosun, 2007, s. 183-193.

getirilmiştir. Modern çeviribilimin nasıl bir ortamda bilimsel ilerlemeyi sürdürdüğü, kendi başına ayakta duran bir bilim dalı olma yolunda hangi kuramsal ve metodolojik arayışlar içerisine girmiş olduğu sorgulanmış, çeviribilimin hermeneutik yaklaşımla olan yakın ilişkisi üzerinden bir neticeye varılmıştır. Bu neticeye göre sosyal bilimlerin hermeneutikten metodolojik olarak yararlanması olgusunun modern çeviribilim için geçerli olduğu iddiası, paradigmatik ve etimolojik açıdan ele alınmış, ilgili bazı düşünürlerin ve araştırmacıların söylemleriyle bu iddianın geçerliliği tartışılmıştır. hermeneutiğin ve çeviribilimin en başta anlamsal açıdan aynı düzlemde yer aldığı tespitiyle Frege'nin anlam ayırımına başvurulmuş; Quine'in ise çevirinin belirsizliği tezine, mana ve gönderimin bulanıklığı meselesiyle açıklamalar getirilmiştir. Çalışmanın son bölümüne doğru farklı dillerde, farklı ülkelerde felsefi düşüncelerini ortaya koyan ilgili düşünürlerin -Quine'in, Wittgenstein'in ve Gadamer'in- bir biçimde dil, gelenek ve anlama üçgeninde birleştikleri tezi ortaya atılarak buna yönelik tespitlerde bulunulmuştur. Hermeneutiğin ve çeviribilimin, farklı bilimsel alanlar olsalar da, çeviri ve anlama açısından aynı düzlemde değerlendirilebilecekleri, metodolojik açıdan ortak noktada yer alabildikleri, modern çeviribilimin hermeneutik yaklaşımı kendi metodolojisine entegre ederek bilimsel tekamülüne katkı sağladığı çıkarımlarına ulaşılmıştır. Ayrıca çeviri eyleminde anlamının, dolayısıyla anlamın açılanmasının, çevirmenin mana ya da gönderim aktarımının farkındalığının, çevirinin belirsizliğini azaltmada; anlamın, mananın ve/veya gönderimin bulanıklığının ortadan kaldırılabilmesinde oldukça önemli oldukları vurgulanmıştır. Quine'in, Wittgenstein'in ve Gadamer'in birleştikleri görüşlerde dil ile geleneğin aynı düzlemde değerlendirilmesi çıkarımına ulaşılmış, anlamının ve sonrasında gerçekleşecek anlamlandırma ve yorumun, içinde bulunan gelenekten etkilenen dili konuşanlara göre değişebileceği dikkate değer bulunmuştur. Böylece çeviri eylemine geçmenin en önemli şartı olan anlama sürecinde, geleneğin rolünün öneminin altı çizilmiştir.

Bu çalışma çeviribilim felsefesine doğru atılan küçük bir düşünsel adımdır. Çevirinin yalnızca dil felsefesi veya hermeneutik yaklaşıma bağlı kuramlardan hareketle felsefeye taşınması, yaklaşık 70 yıldan fazladır bilimsel faaliyetlerini sürdüren çeviribilim alanı için tabiri caizse yalnızca Ayın görünün yüzünü oluşturabilmiştir¹⁹. Dilbilim, bilim tarihi, bilim kuramı, matematik, mantık vb. alanlardan gelen ve felsefenin çeşitli dallarında dil, çeviri, kültür, anlam vb. hususlar üzerinde sistemli bir biçimde fikir yürütmüş ve yürütmekte olan düşünürlerin ve felsefecilerin söylemleri modern çeviribilimin kuramları ve metodolojisiyle karşılaştırılarak incelenmelidir, tartışılmalıdır. Bir çeviribilim felsefesi oluşturulması hem çeviribilimin kuramsal alanı için hem de yazılı ve sözlü çeviri faaliyetlerinin yürütüldüğü pratik alan (uygulama alanı) için gerekli görülmektedir. Bilim dallarında, bilimsel ilerlemenin ve gelişimin sürdürülmesinde ortak bir değerler dizisinin, bir paradigmanın, takip edilmesi beklenir. Bu normal bilimsel bir süreç olarak görülmektedir. Bir bilim dalının sistemli bir felsefi alt yapıya

¹⁹ Bununla birlikte çeviri felsefesi alanı adı altında yürütülegelen söz konusu faaliyetlerin çeviriye ve çeviribilime olan katkıları yadsınamaz. Zira eldeki çalışmada yer yer onlara da başvurulmuştur. Buradaki söylemin amacı, çeviri felsefesi alanının faydasız olduğunu değil tek başına yetersiz kaldığını vurgulayarak çeviribilim felsefesi alanına yönelik çalışmaların modern çeviribilimin kuramlarından ve felsefenin bilimsel söylemlerinden yararlanılmasıyla ve de holistik bir bakış açısıyla bir çeviribilim felsefesi alanının oluşturulması gerekliliğini dile getirmektir.

sahip olması, bilim insanlarının bunun farkındalığı ile araştırmalarını sürdürmeleri önemlidir. Çeviribilimin bilimsel manada kaos yerine normal bir bilimsel süreç ile ilerlemesi için bu hususların da tartışılması gerekir. Mevcut çalışmanın temennilerinden bir tanesi bu yöndedir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, A. N. (2004). *Söylenceden Gerçekliğe*, İstanbul: Multilingual.
- Akın, A. (2016). *Çeviri Sürecine Yorumbilimsel Yaklaşımlar: Çeviribilimde Yeni Yorumbilimsel Paradigma*. Tamamlanmış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çeviribilim ABD. Sakarya.
- Akın, A. (2021). *Çeviri yorumbilimi: Çevirmenin anlama süreci*: Hiperlink.
- Aksoy, N. B. (2002). *Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi*. Ankara: İmge Kitapevi Yay.
- Aktaş, T. (1996). *Çeviri İşlemine Genel Bir Bakış*. Ankara: Orsen Mat.
- Albrecht, J. (1998). *Literarische Übersetzung, Geschichte, Theorie, kulturelle Wirkung*, Darmstadt.
- Alexieva, B. (1993). *A Cognitive Approach to Translation Equivalence. Translation as a Social Action*. (yay. haz. ve çev. Palma Zlateva), Londra and New York: Routledge.
- Apel, F. (2003). *Literarische Übersetzung*. (2.Aufl.), Weimar: J. B. Metzler Verlag.
- Arı, S. (2016). *Çeviri ve Kültürel Semboller*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Baker, M. (1992). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. Routledge.
- Baker, M. (2018). *In Other Words: A Coursebook On Translation* (Third edition). Abingdon Oxon, New York NY: Routledge
- Bassnett, S. (2002). *Translation Studies*, (Third Edition). London and New York: Routledge.
- Boztaş, İ. (1993). “Çeviri, Çevirmen, Dilbilim İlişkisi, Çeviride Eşdeğerlik ve Kayıplar”. *H.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt 10, Sayı 2, Ankara.
- Burçoğlu Kuran, N. (2010). *Çeviriye Bilimsel Yaklaşımlar*. İstanbul: Multilingual.
- Cassin, B., Apter E., Lezra J., & Wood M., (Ed.). (2014). *Dictionary of Untranslatables: A Philosophical Lexicon* (Çevirenler: Rendall, S., Hubert, C., Mehlman, J., Stein, N., & Syrotinski, M.). Princeton ve Oxford: Princeton University Press.
- Catford, J. C. (1965). *A Linguistic Theory of Translation*. Londra; Oxford University.
- Catford, J. C. (Ed.) ([1965] 1980). *Language and Language Learning. A linguistic theory of translation: An essay in applied linguistics*. London: Oxford University Press.
- De Saussure, F. (1998). *Genel Dilbilim Dersleri*. (Çeviren: Berke Vardar), İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Dilthey, W. (1922). *Einleitung in die Geisteswissenschaften*. Leipzig/Berlin: Verlag von B. G. Teubner.
- Eruz, S. (2003). *Çeviribilim: Çeviriden Çeviribilime*. İstanbul: Multilingual.
- Frege, G. (1892). “Über Sinn und Bedeutung”, içinde *Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik*, NF 100, S. 25-50. URL Adresi (<http://www.uni-konstanz.de/philosophie/files/frege.pdf> (Erişim Tarihi: 15.05.2018)).
- Gadamer, H.-G. (1960). *Wahrheit und Methode : Grundzuge einer Philosophischen Hermeneutik*. Mohr.
- Gadamer, H.-G. (1974). „Hermeneutik“, In *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, Bd. 3, hrsg. Von Joachim Ritter. Basel: Schwabe.

- Gezer, G. ve Can, M. (2019). "Translating culture: translation within the context of culture transfer", *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (17), 355-370
- Giuseppe, P. (2009). *Key Terms in Translation Studies*. Continuum International Publishing.
- Göka, E., Topçuoğlu A., Aktay Y. (1999). *Önce Söz Vardı- Yorumsamacılık Üzerine Bir Deneme*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Göktürk, A. (2010). *Çeviri: Dillerin Dili*. İstanbul: YKY.
- Heydon, G. ve Kianbakht, S. (2020). Applying cultural linguistics to translation studies: a new model for humor translation. *International Journal of Comparative Literature and Translation Studies*, 8(3), 1.
- Ionel, L. (2009). "Hermeneutik heißt Übersetzen", içinde *Übersetzung und Hermeneutik. Traduction et Herméneutique*. Bucharest: Zeta Books.
- Jakobson, R. (1959). *On Linguistic Aspect of Translation. On Translation*, Cambridge: MA. Harvard University Press.
- Levvis, G., W. (1992). "Why We Would Not Understand a Talking Lion," içinde *Between The Species*. URL Adresi: (<http://digitalcommons.calpoly.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1811&context=bts> (Erişim Tarihi 10.06.2018)).
- Munday, J. (Ed.) (2016). *Introducing translation studies: Theories and applications* (Fourth edition). London, New York: Routledge
- Newmark, P. (1988). *A textbook of translation*. New York: Prentice-Hall International.
- Newton J. (1992). *Computers in Translation: A Practical Appraisal*. London: Routledge.
- Quine, W. V. O. ([1960] 2013). *Word and Object* (New ed.). Cambridge Mass.: MIT Press.
- Reiss, K. ve H. J. Vermeer. (1984). *Grundlegung einer allgemeiner Translationstheorie*. Tübingen: Max Niemeyer.
- Rivkin, J. ve R. Michael. (2017). *Literary Theory An Anthology*. (3rd. Edition), UK: Wiley Blackwell.
- Siever, H. (2015). *Übersetzungswissenschaft: Eine Einführung*. Narr Francke Attempto Verlag.
- Snell-Hornby, M. (2006). *The turns of translation studies: New paradigms or shifting viewpoints?* Benjamins translation library: Vol. 66. Amsterdam, Philadelphia: J. Benjamins Pub.
- Stolze, R. (2003). *Hermeneutik und Translation* (Vol. 467). Gunter Narr Verlag.
- Stolze, R. (2008). *Übersetzungstheorien: Eine Einführung* (5., überarb. und erw. Aufl.). Narr Studienbücher: Gunter Narr Verlag.
- Stolze, R. (2011). *Übersetzungstheorien*. (6. Aufl.), Tübingen: Narr Verlag.
- Tosun, M. (2007). *Çeviri Eleştirisi Kuramının Temelleri*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Tosun, M. (2017). *İşlevsel Çeviribilim*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Tosun, M. ve Şevik, N. (2020). The effect of Aristotle's four-cause theory on the theoretical approaches in translation studies. *Diyalog Interkulturelle Zeitschrift Für Germanistik*, 162-184
- Tosun, M., & Akin, A. (2018). *Yorumbilim*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Toury, G. (1980). *In Search of a Theory of Translation*. Tel Aviv: Tel Aviv University.
- Uslu, M. (2007). *Çeviri ve Hermeneutik (Yorumbilgisi)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mütercim Tercümanlık ABD. Muğla.
- Ülsever, R. Ş.(1999). *Linguistic Aspects of Translation Evaluation*. Eskişehir: Anadolu Ü. Yay. 1157.
- Wills, W. (1977). *Übersetzungswissenschaft Probleme und Methoden*. Stuttgart: Klett.
- Wills, W. (1982). *The Science of Translation*, Tübingen: Günter Narr Verlag.

- Wittgenstein, L. (1986). *Philosophical Investigations*. (Çeviren: G. E. M. Anscombe), Basil: Blackwell.
- Yazıcı, M. (2010). *Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları*, (2. Baskı). İstanbul: Multilingual.
- Yıldırım, M. (2017). “Frege’nin Anlam ve Gönderim Ayrımı”, içinde *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 7 (2), S. 163-183.

İnternet Kaynakları

- <http://hispanoteca.eu/Lexikon%20der%20Linguistik/si/SINN%20und%20BEDEUTUNG%20bei%20Gottlob%20Frege.htm> (Erişim Tarihi: 11.05.2018).
- <http://acikerisim.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/5617/325919.pdf?sequence=1> (Erişim Tarihi: 09.05.2018).
- https://www.schwabeonline.ch/schwabexaveropp/elibrary/start.xav?start=%2F%2F%2A%5B%40attr_id%3D%27hwph_productpage%27%5D#_elibrary_%2F%2F%5B%40attr_id%3D%27verw.herme neutik%27%5D_1702854522173 (Erişim Tarihi: 18.12.2022).
- <https://www.britannica.com/technology/UNIVAC> (Erişim Tarihi: 12.04.2018).
- <https://www.britannica.com/technology/ENIAC> (Erişim Tarihi: 21.03.2018).

EXPANDED SUMMARY

This study provides a comprehensive overview of the philosophy of translation studies, tracing the evolution of various definitions of translation and its relationship with hermeneutics. The study draws on a wide range of references from translation studies literature to examine the intersection of translation and hermeneutics, highlighting the influence of hermeneutic principles on the methodology of translation studies. The study also discusses the interplay between translation studies, linguistics, and the philosophy underlying translation. It traces translation studies' historical and conceptual journey as an academic discipline and its theoretical and methodological foundations.

The historical context set in the study points out the transformative influence computers have had on linguistics and translation studies since the mid-20th century. Early computers like the ENIAC and later the UNIVAC marked significant technological advancements that opened new data collection and analysis methods, inevitably spilling over into linguistics and translation.

With the rise of computational methods, Linguists were challenged to formulate natural languages so that computers could process them - mainly translating the complex, nuanced structures of human language into a form that could be algorithmically analyzed and reproduced. This confluence of computation and linguistics led to the birth of computational linguistics that sought to make linguistic data computable, thus impacting how translation was approached and studied.

The study suggests that computerizing linguistic data facilitated a shift in translation studies, pushing it towards more rule-based and systematic methods that align with positivist traditions. The quest for scientific objectivity in translation studies sought to formalize the translation process, emphasizing the equivalence between the source and target texts. The methodologies developed during this time aimed to turn the art of translation into a more quantifiable, measurable discipline.

In tandem with the technological and computational influence, the study addresses the theoretical underpinnings of translation studies. So, it touches upon the hermeneutic tradition, which emphasizes understanding and interpretation as crucial translation components. Figures like Gadamer have influenced this perspective, arguing that proper understanding in translation can only occur with a connection to the practice or tradition of the language in question. Therefore, hermeneutics becomes integral in considering the role of the translator as both a communicator and a subjective interpreter of meaning. The summary also hints at the discussion of the works of philosophers like Frege, Quine, and Wittgenstein, who have contributed ideas on meaning, intention, and understanding particularly relevant to translation studies.

Frege's seminal work on the distinction between "sense" and "reference" is brought into the dialogue about translation theory to explain the complexity of conveying not just literal meaning but also the intention and context behind expressions when translating between languages. This distinction underscores the philosophical challenges inherent in translation studies - challenges that intersect with linguistic pragmatics and hermeneutics, as meaning often extends beyond semantic content to the realm of speaker intention and cultural nuance. Quine's skepticism about the determinacy of meaning - known as the 'indeterminacy of translation' - implies that there are often multiple valid translations for any given sentence because meaning is not fixed and objective. This idea aligns with the broader philosophical acknowledgment within translation studies that translation involves transferring words from one language to another and consists of interpreting and negotiating meaning based on context, culture, and intent.

Wittgenstein addresses how language is tied to specific life forms and how its meaning is use-dependent. His work suggests that understanding a language entails understanding the activities with which it is associated, thus reinforcing the notion of context and tradition in translation.

Gadamer's hermeneutics further reinforces the importance of tradition and history in understanding texts. For Gadamer, understanding is a reconstruction of the past meaning and a dialogue between the past and present, which is very much at the heart of the translation process.

The study argues for an introductory approach that embraces the philosophical complexities of translation. Translation studies should evolve beyond a mere technical or mechanical view of language transfer, requiring a deep appreciation for the philosophical dimensions of language, culture, and cognition.

In doing so, the study acknowledges the current debates and shifts within the field of Translation Studies, which have emerged due to the cross-pollination of linguistics and philosophy. It also situates within a broader academic conversation about the need for an interdisciplinary approach that recognizes translation as a complex, multi-faceted process involving linguistic competence, cultural literacy, and philosophical insight.

In conclusion, the study is a call to action for translation studies to evolve into a reflective, philosophically grounded discipline thoroughly interconnected with the human experience of language, understanding, and cultural exchange. It sees the discipline not as a static set of

guidelines or techniques but as a dynamic field continually redefining itself through theoretical inquiry, practical application, and philosophical reflection. This expanded perspective suggests that the growth of translation studies will be largely predicated on its ability to synthesize insights from multiple disciplines while attending to the complex realities of language use in an interconnected world.

Enhancing Translation Studies with Artificial Intelligence (AI): Challenges, Opportunities, and Proposals

Çeviribiliminin Yapay Zeka (YZ) ile Geliştirilmesi: Zorluklar, İmkânlar ve Öneriler

Araştırma Makalesi / Research Article

Fırat SOYSAL*

* Arş. Gör., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, Karaman, Türkiye, e-posta: fssoysal@kmu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7682-0812

* Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çeviribilim ABD, Sakarya, Türkiye

ÖZET

Bu kuramsal çalışma, Çeviribilim ve Yapay Zeka (YZ) arasındaki simbiyotik ilişkiyi inceleyerek bu iki alan arasındaki iş birliğinin önemini vurgulamaktadır. Çalışma, YZ'nin çeviri uygulamalarına entegrasyonunun çeviri verimliliğini artırma, dil engellerini aşma ve bilgiye erişimi genişletme potansiyelini araştırmaktadır. Bu doğrultuda çalışma, Çeviribilim alanındaki YZ entegrasyonunda insan uzmanlığının rolü, çevirilerin doğruluğu ve kültürel uygunluğu ve de YZ'nin işgücü üzerindeki etkisi gibi önemli etik konuları ele almaktadır. Çalışma, Çeviribilim (veya Mütercim ve Tercümanlık) programlarının müfredatına YZ ile ilgili konuların dahil edilmesinin önemini vurgulamakta, akademisyenler ile YZ geliştiriciler arasında iş birliğine dayalı araştırma projelerinin teşvik edilmesini savunmakta ve YZ'nin IQ (Zeka Seviyesi/Katsayısı) ve EQ (Duygusal Zeka Seviyesi/Katsayısı) yetenekleri arasındaki boşluğu kapatma ihtiyacına dikkat çekmektedir. Çeviribilim ve Yapay Zeka (YZ) arasındaki iş birliği, teknik olarak isabetli ve kültürel olarak hassas çeviriler sunarak bireylerin ve işletmelerin ihtiyaçlarını karşılayan yüksek kaliteli çevirilerin gerçekleşmesini sağlayabilir. Söz konusu iş birliği, YZ'nin çeviri faaliyetlerindeki kalitesini ve etkisini artırarak daha güvenilir ve uygun çevirilerin ortaya çıkmasına olanak tanıyabilir. Bu nedenle, mevcut çalışma Çeviribilim ve YZ arasındaki iş birliğinin öneminin altını çizerek çeviri hizmetlerinin kalitesinin artırılması ve kültürel olarak hassas çevirilerin yaygınlaşmasının teşvik edilmesi gibi hususlara dikkat çekmektedir.

Anahtar Sözcükler: Çeviribilim, Yapay Zeka (YZ), Etik, Zeka (IQ) ve Duygusal Zeka (EQ), Kesişim, Müfredat

ABSTRACT

This theoretical study delves into the symbiotic relationship between Translation Studies and Artificial Intelligence (AI), emphasizing the need for collaboration between these two fields. The study explores the challenges and opportunities for developing Translation Studies with AI and presents proposals for advancing the integration of AI in the field. The integration of AI in translation practices has the potential to enhance translation efficiency, overcome language barriers, and expand access to the information. However, this integration also raises the important ethical considerations, such as the role of human expertise in translation, the accuracy and cultural appropriateness of translations, and the impact of AI on the workforce. The study highlights the importance of integrating AI-related topics into the curriculum of Translation Studies programs, fostering collaborative research projects between scholars and AI developers, and addressing the need to bridge the gap between AI's IQ and EQ capabilities. Translation Studies can play a crucial role in improving AI systems' accuracy and cultural sensitivity in

translation by providing valuable insights into the cultural nuances, context, and ethical considerations. By leveraging the expertise of Translation Studies, AI developers and researchers can enhance the performance of AI-based translation systems, ultimately improving the quality and impact of AI in translation. Therefore, this study supports the collaboration between Translation Studies and AI to improve the quality of translation services and promote the widespread use of culturally sensitive translations.

Keywords: Translation Studies, Artificial Intelligence (AI), Ethics, Intelligence Quotient (IQ) and Emotional Quotient (EQ), Intersection, Curriculum

1. Introduction

Translation Studies is an interdisciplinary field that investigates translation, interpreting, and related phenomena. It encompasses a wide range of theoretical, methodological, and practical approaches that explore various aspects of translation, including linguistic, cultural, social, and political factors. Different academic disciplines, such as linguistics, comparative literature, anthropology, and philosophy, have influenced Translation Studies.

In recent years, Translation Studies has been intersecting with the field of Artificial Intelligence (AI), which involves the development of intelligent machines and systems that can perform tasks that typically require human intelligence¹. The integration of AI in translation practices has the potential to enhance translation efficiency, overcome language barriers, and expand access to information. However, this integration also raises important ethical considerations, such as the role of human expertise in translation, the accuracy and cultural appropriateness of translations, and the impact of AI on the workforce.

This study explores the relationship between Translation Studies and AI, highlighting the challenges, opportunities, and ethical considerations in integrating AI technologies into translation processes. The study also aims to explore the impact of AI on Translation Studies, the contribution of Translation Studies to AI development, and the ethical and societal implications of AI in translation. Furthermore, the study seeks to discuss the future directions and challenges in the relationship between Translation Studies and AI. In addition, the references also used in the study include contributions from other disciplines (e.g., computer science, statistics, and health sciences) that can be related to AI and translation.

By embracing a collaborative and ethical approach, the field of Translation Studies can augment the benefits of AI technologies while preserving the value of human intelligence in translation. Therefore, this study is an attempt to provide a comprehensive overview of the intersection between Translation Studies and AI and to contribute to the ongoing debate on the role of AI² in translation practices.

1 See also.; Technology Defined: Understanding its Nature and Exploring Examples - Howitstart.com. <https://www.howitstart.com/technology-defined-understanding-its-nature-and-exploring-examples/> (accessed: December 15, 2023).

2 See also; Bartosz Ciesielski: " Won't Replace Writers" - Content Writer Showed Proof. <https://www.techmediatoday.com/bartosz-ciesielski-ai-wont-replace-writers/> (accessed: December 10, 2023)

2. The Intersection of Translation Studies and Artificial Intelligence

Translation studies and artificial intelligence are two fields that are increasingly intersecting. With the rise of machine translation technology, the role of human translators is changing, and there are debates about the potential impact of AI on the translation industry. The development of artificial intelligence has significantly improved the quality of machine translation, leading to substantial changes in translation business and teaching in universities (He, 2021, pp. 1–5). Some argue that AI-powered translation tools can improve translations' efficiency, accuracy, and consistency, while others worry about the quality of translations and the potential displacement of human translators (Hou & Zhang, 2022, pp. 1–7; Shao, 2022, 1-2, 11; cf. Sounderajah et al., 2021, pp. 1663–1665; cf. Cai et al., 2019, pp. 1–11). Despite the potential challenges, there are also opportunities for collaboration and innovation between translation studies and artificial intelligence, such as developing hybrid translation models that combine human and machine translation (Zhu et al., 2018, pp. 1–2) and exploring the social and ethical implications of AI-powered translation (cf. Rafiq et al., 2022, pp. 1–10).

The integration of AI technologies in Translation Studies has significantly impacted the field. AI-based machine translation (MT) systems, particularly neural machine translation (NMT) models, have improved translation efficiency and accuracy. The collaboration between human translators and AI systems has enhanced the overall quality of translations. Translation memory (TM) tools and AI technologies have improved translation productivity and consistency. However, challenges remain in terms of capturing contextual understanding and cultural nuances. The collaboration between human translators and AI systems continues to be crucial in ensuring accurate and culturally appropriate translations. Overall, integrating AI in Translation Studies has opened new possibilities and avenues for research and practices in the field. (Killman, 2015, pp. 203–204; Handayani et al., 2018, pp. 699–703; cf. Bundgaard, 2017, pp. 125–142 ; cf. Karamanis et al., 2011, pp. 35–52)

2.1. Impact of AI on Translation Efficiency and Accuracy

The integration of Artificial Intelligence (AI) technologies, particularly machine translation (MT) systems, has had a significant impact on the field of Translation Studies (Heer, 2019, pp. 1844–1849). These systems automatically use algorithms and statistical models to translate text from one language to another, improving translation efficiency and accuracy (Heer, 2019, pp. 1844–1849). This has led to increased productivity and expanded the possibilities for translation tasks. One of the critical advancements in AI-based translation is the development of neural machine translation (NMT) models. NMT models³, such as the sequence-to-sequence (Seq2Seq) model, have remarkably performed the translation of the text. These models utilize deep neural networks, such as Long Short-Term Memory (LSTM) networks, to map the input sequence to a fixed-dimensional vector and decode the target sequence from that vector (Sutskever et al., 2014, pp. 1–8). The use of LSTM networks has been found to improve the

3 See also; AI & NLP: Advancements in Speech Recognition and Language Translation - Marktine. <https://marktine.com/ai-and-natural-language-processing/> (accessed: December 2, 2023).

performance of translation tasks, especially when compared to traditional phrase-based statistical machine translation (SMT) systems (e.g., Zhao & Jin, 2022, pp. 1–8).

However, the use of AI in translation also poses challenges and limitations. One of the main challenges is the need for more contextual understanding and cultural sensitivity in AI systems (Yang et al., 2020). AI models often need help with idiomatic expressions, cultural references, and nuances of language, which can lead to inaccurate or inappropriate translations. That highlights the importance of human expertise and the need for human translators to ensure translation accuracy and cultural appropriateness (Nanomi Arachchige et al., 2022).

To address these challenges, researchers in Translation Studies have been exploring ways to integrate AI technologies with human-centered design approaches. User-centered design focuses on understanding the needs and preferences of users and incorporating them into the design and development of AI systems. Applying a user-centered approach, researchers aim to improve the usability and effectiveness of AI technologies in translation tasks, ultimately enhancing the user experience and the quality of translations (Zhong & Chin, 2015).

The introduction of AI technologies in Translation Studies has also led to the emergence of human-AI collaboration in translation tasks. Human translators now often engage in post-editing, reviewing, and editing the output of AI-generated translations to ensure accuracy and cultural appropriateness. This collaboration between human translators and AI systems has been shown to enhance the overall quality of translations. Furthermore, using AI technologies in Translation Studies has facilitated the development and implementation of TM tools. TM tools store previously translated segments of text, allowing translators to reuse and better their previous translations (Eszenyi et al., 2023). It improves translation efficiency and helps maintain consistency in translated texts.

However, it is essential to note that AI's impact on Translation Studies is challenging. AI systems, including MT models, still face limitations in accurately capturing contextual understanding, cultural nuances, and idiomatic expressions (Kulkarni et al., 2013). Therefore, human expertise and collaboration with AI technologies remain crucial in ensuring translation quality and cultural appropriateness.

3. Contributions of Translation Studies to AI Development

Translation Studies is a field that has valuable insights and methodologies that can enhance the design, implementation, and evaluation of AI systems, particularly in the context of translation tasks. The field offers guidance on integrating AI technologies with human-centered design approaches, ensuring that AI systems are user-friendly and effective in real-world translation scenarios (Chetouani et al., 2023). Additionally, Translation Studies can contribute to evaluating and assessing AI systems in translation by applying established research models and methodologies to determine the translational value and effectiveness of AI systems (cf. Eweje et al., 2022, pp. 1–11).

Furthermore, Translation Studies has played a crucial role in improving machine translation (MT) systems by providing valuable resources, such as parallel corpora and

translation memory databases, which have been instrumental in training and improving the performance of AI-based translation systems (cf. Baker & Saldanha, 2009, pp. 162–169). Moreover, Translation Studies has contributed to the ethical development and deployment of AI systems by focusing on ethical considerations, such as accuracy, cultural sensitivity, and privacy, thereby helping to shape guidelines and frameworks for responsible AI development and usage (cf. Amedior, 2023, pp. 1–12; cf. Lai et al., 2022, pp. 502–510; cf. Morley et al., 2021, pp. 239–242).

Translation Studies and AI are dynamic and evolving, with both fields influencing and benefiting from each other's advancements (Morley et al., 2023, pp. 411–413). The collaboration between human translators and AI through human-AI collaboration has become increasingly common, enhancing the overall quality of translations (Yang et al., 2020, p. 1; see also Freitag et al., 2021). Translation studies can also provide valuable guidance in evaluating the ethical implications of AI systems in translation. Ethical considerations, such as bias, privacy, and the impact on the professional role of human translators, require careful examination and proactive measures. Translation studies can contribute to developing ethical guidelines and frameworks that ensure responsible and equitable integration of AI in translation tasks (cf. Casey et al., 2023, pp. 2–3).

However, the limitations of AI systems, such as the lack of contextual understanding and cultural sensitivity, highlight the importance of human expertise in ensuring accurate and culturally appropriate translations (cf. Lai et al., 2022)

Translation Studies has made significant contributions to the development of AI in translation (cf. Wang, 2023, pp. 1–6). The expertise of Translation Studies in understanding the complexities of translation, evaluating translation quality, and addressing ethical considerations has greatly informed the design, implementation, and evaluation of AI systems. By incorporating the insights and methodologies from Translation Studies, AI developers and researchers have enhanced AI-based translation systems' accuracy, cultural sensitivity, and ethical implications (Morley et al., 2021, pp. 243–246; see also Ryan & Stahl, 2021, pp. 62–77).

One area where AI-powered translation tools have been beneficial is cross-cultural and intercultural research (Kunst & Bierwiazzonek, 2023, pp. 2–3). With the support of these tools, researchers can now translate survey materials and questionnaires more efficiently and accurately across different languages. That has resulted in collecting data from diverse populations and enhanced the comparability of research findings across cultures (cf. Cozendey-Silva et al., 2016).

Overall, the partnership between Translation Studies and AI development continues to shape the future of translation technology and its impact across various domains (Asan et al., 2020, pp. 1–4).

4. Ethical and Societal Implications of AI in Translation

The use of AI in translation raises important ethical and societal considerations. The increasing automation of translation tasks through AI technologies has implications for the professional role of human translators and the potential displacement of human labor (Huriye, 2023, pp. 41–42). It is crucial to balance the strengths of AI and human translators, promoting human control and skillful action in the translation process (Weisz et al., 2021, pp. 402–403). Additionally, the biases and limitations of AI systems need to be addressed to ensure fair and unbiased translations (Vereschak et al., 2021, p. 12, 16, 24). Integrating AI in translation also requires careful consideration of privacy and data protection, as translation tasks often involve sensitive and confidential information (Asan & Choudhury, 2021, pp. 1-15). Furthermore, the accessibility and availability of AI-powered translation tools must be considered to ensure equitable access to translation services for all individuals and communities (Houssami et al., 2019, pp. 351-359).

As a result, the relationship between Translation Studies and AI is dynamic and multifaceted. AI technologies have greatly influenced the field of Translation Studies, improving translation efficiency and accuracy. However, the limitations of AI systems highlight the importance of human expertise and the need for human-AI collaboration. Translation Studies can contribute to AI systems' development, evaluation, and improvement in translation tasks. Ethical and societal considerations must also be addressed to ensure AI's responsible and equitable integration in translation. By combining the strengths of AI and human translators, the field of Translation Studies can continue to advance and enhance translation practice in the digital age.

Ethical and societal considerations are also crucial in integrating AI in translation. The potential displacement of human labor and the impact on the professional role of human translators need to be carefully addressed. Ensuring fair and unbiased translations, protecting privacy and data security, and promoting equitable access to translation services are essential aspects to consider in the ethical implementation of AI in translation.

The societal implications of AI in translation go beyond the ethical considerations mentioned above. The availability and accessibility of AI-powered translation tools can profoundly impact language access and communication. AI technologies have the potential to bridge language barriers and enable individuals and communities to access information and engage in cross-cultural communication more easily (van Rosse et al., 2016; Papastratis et al., 2021, pp. 1–3). However, ensuring equitable access to these technologies is essential, considering factors such as language diversity, digital divide, and socio-economic disparities (cf. Efe, 2022, p. 251). The benefits of AI in translation should be accessible to all individuals and communities, regardless of their linguistic or socio-economic backgrounds.

In conclusion, integrating AI technologies in translation tasks brings ethical and societal implications that must be carefully addressed. The collaboration between human translators and AI systems is crucial to ensure accurate and culturally appropriate translations. Ethical considerations include the impact on the professional role of human translators, the potential

bias in AI-generated translations, and the protection of privacy and data (Bossen & Pine, 2023, pp. 3–7). Societal implications involve language access and equitable distribution of AI-powered translation tools (cf. Sartori & Theodorou, 2022, p. 2). By proactively addressing these ethical and societal implications, we can harness the potential of AI in translation while ensuring responsible and inclusive practices.⁴

5. IQ and EQ in AI

In the realm of AI (Artificial Intelligence), the concepts of IQ (Intelligence Quotient) and EQ (Emotional Quotient) play significant roles in understanding and evaluating the capabilities of AI systems (Zhou et al., 2020). IQ refers to the cognitive abilities of AI, such as problem-solving, logical reasoning, and pattern recognition. At the same time, EQ pertains to the emotional and social intelligence aspects, including empathy, understanding human emotions, and effective communication. Understanding the differences between IQ and EQ in AI is crucial in comprehending the limitations and potential of AI systems in various domains, including translation studies.

AI systems have demonstrated remarkable IQ capabilities, particularly in tasks that involve pattern recognition and decision-making (cf. Avanzo et al., 2021, pp. 1–2). Deep reinforcement learning algorithms, such as deep Q-networks (DQNs)⁵, have achieved human-level performance in complex domains, surpassing previous algorithms and even professional human testers (Mnih et al., 2015). These systems can process vast amounts of data, learn from experience, and optimize their control of an environment (Mnih et al., 2015). In the context of translation studies, AI systems with high IQ can analyze and process large volumes of text, identify linguistic patterns, and generate translations with speed and efficiency.

However, AI systems often lack EQ, a crucial aspect of human translation. EQ encompasses understanding and interpreting human emotions, cultural nuances, and context, which is essential for accurate and culturally appropriate translations. While AI systems can analyze and process linguistic data, they may need help to capture the subtle nuances, idiomatic expressions, and cultural references that human translators excel at understanding (Bakola et al., 2022, pp. 7–9). The lack of EQ in AI systems can result in technically accurate translations that lack the cultural sensitivity and emotional resonance that human translators can provide. Translation studies focusing on the complexities of language, culture, and communication can contribute to bridging the gap between IQ and EQ in AI systems (Low et al., 2022). The expertise of translation studies scholars and practitioners can inform the development of AI systems incorporating EQ-like capabilities. By integrating insights from translation studies, AI

4 See also: AI and Learning Symposium – DevLearn Conference & Expo. <https://devlearn.com/program/pre-conference-activities/colocated-events/ai-and-learning-symposium/> (accessed: 23.11.2023)

5 See also: Deep Reinforcement Learning with Hidden Layers on Future States - 東北大学. <https://tohoku.pure.elsevier.com/ja/publications/deep-reinforcement-learning-with-hidden-layers-on-future-states> (accessed: 10.12.2023).

systems can be designed to understand better and interpret cultural nuances, idiomatic expressions, and context, leading to more accurate and culturally sensitive translations.

In conclusion, IQ and EQ are two distinct aspects of AI systems. While AI systems have demonstrated remarkable IQ capabilities, their lack of EQ poses challenges in achieving accurate and culturally sensitive translations. Translation studies can contribute to bridging the gap between IQ and EQ in AI systems by providing insights into cultural nuances, context, and ethical considerations systems (Low et al., 2022). By integrating the expertise of translation studies, AI systems can be enhanced to deliver translations that combine technical accuracy with cultural sensitivity, ultimately improving the quality and impact of AI in translation (cf. Ding et al., 2020; see Kunst & Bierwiazzonek, 2023)

6. Future Directions and Challenges in the Relationship between Translation Studies and AI

Looking to the future, the relationship between Translation Studies and AI holds great potential for further advancements. Continued collaboration and interdisciplinary research can lead to the development of AI systems that better understand and respect the complexities of translation (cf. Toh et al., 2019, pp. 607–608). The integration of AI technologies with Translation Studies has also been an exciting development in recent years, with the potential to revolutionize the field of translation (Jia, 2022, pp. 1–2). One potential area where AI can enhance translation is developing machine translation systems that better comprehend and respect the nuances of language and culture. This can lead to more accurate translations that are better tailored to the needs of the end-users (Koehn, 2010).

However, some challenges and limitations still need to be addressed to unlock the potential of AI in translation fully. One of the biggest challenges is the biases and constraints of AI systems, which can lead to inaccurate or inappropriate translations. Addressing this requires a more comprehensive understanding of the biases and limitations of AI systems and strategies for mitigating them.

Another challenge is the rapid degradation and clearance of non-coding RNAs, which are critical regulators of gene expression. It has implications for developing AI systems that can accurately interpret genetic data, which is becoming increasingly important in various fields (Murakami, 2015).

Finally, the necessity for external model validation in AI tools is another critical challenge that needs to be addressed. This requires the development of robust and reliable validation strategies to ensure that AI systems are accurate and reliable.

To address these challenges, continued interdisciplinary research and collaboration are crucial. It can involve working with experts from various fields, including Computer Science, Translation Studies, Linguistics, Genetics, and more. It can also affect the development of new tools and methodologies to help overcome AI systems' limitations (Little et al., 2017, pp. 15–20).

7. Proposals for Advancing the Relationship between Translation Studies and AI

The relationship between Translation Studies and AI offers further exploration and development opportunities. Based on the existing literature, the following proposals can contribute to the advancement of the understanding and application of AI in the field of translation:

a). Integration of AI in Translation Studies Curriculum

Integrating artificial intelligence (AI) into translation studies curriculum has become essential in the current translation landscape. As the importance of AI in translation continues to grow, it is imperative to integrate AI-related topics into the curriculum of translation studies programs. This integration can include courses or modules focusing on AI's principles, applications, and ethical considerations in translation (cf. Little et al., 2017). By equipping future translators with knowledge and skills related to AI, they can effectively navigate the evolving landscape of translation practices (Kamalov et al., 2021, pp. 181–185). In translation, AI can provide numerous benefits, such as increased efficiency, accuracy, and speed. However, it raises ethical concerns, such as data and privacy use, output quality, and possible replacement of human translators (Christoforaki & Beyan, 2022, pp. 1–2). Therefore, educating future translators on the proper use of AI in translation and its ethical considerations is essential. Given the increasing importance of AI in translation, it is crucial to integrate AI-related topics into the curriculum of Translation Studies programs. It can include courses or modules that focus on the principles, applications, and ethical considerations of AI in translation.

b). Collaborative Research Projects

Collaborative research projects between scholars of translation studies and AI developers can foster a deeper understanding of the challenges and opportunities in integrating AI technologies in translation (cf. Yang & Kyun, 2022, pp. 193–196). These projects can explore improving AI-generated translations' accuracy and cultural sensitivity, developing AI-assisted translation tools, and addressing ethical concerns in AI translation. Combining expertise from both fields can create innovative solutions and best practices.

c). Ethical Guidelines for AI in Translation

Developing ethical guidelines specific to AI in translation can provide a framework for AI technologies' responsible and ethical use (see Jobin et al., 2019). These guidelines can address issues such as bias in AI-generated translations, privacy, data protection, and the impact on the professional role of human translators. By establishing clear ethical standards, the integration of AI in translation can be guided by principles of fairness, transparency, and accountability.

d). Collaboration with Language Technology Companies

Collaboration between scholars of translation studies and language technology companies can facilitate the exchange of knowledge and expertise (Zhong & Chin, 2015). Translation Studies researchers can provide valuable insights into the complexities of translation, linguistic nuances, and cultural considerations, which can inform the development of AI translation

systems. On the other hand, language technology companies can share their technical expertise and advancements in AI, contributing to improving AI systems in translation.

e). Longitudinal Studies on the Impact of AI in Translation

Longitudinal studies that examine the long-term impact of AI in translation can provide valuable insights into the effectiveness and implications of AI technologies (Vieira, 2020, pp. 322–323). These studies can assess the changes in translation practices, the role of human translators in the AI era, and the overall quality and accessibility of translations. By conducting longitudinal studies, researchers can track the evolution of the relationship between Translation Studies and AI over time.

The proposals provided within the study aim to stimulate further research, collaboration, and innovation in the relationship between Translation Studies and AI. By integrating AI into the curriculum, fostering collaborative research projects, establishing ethical guidelines, collaborating with language technology companies, and conducting longitudinal studies, the field of Translation Studies can effectively harness the potential of AI technologies in translation. These efforts can contribute to the responsible and effective integration of AI in translation practices, ultimately enhancing the quality and accessibility of translations in the digital age.

8. Conclusion

It is seen that the relationship between Translation Studies and AI is mutually beneficial. This relationship can also be called symbiotic. Machine translation systems, in particular, have significantly impacted Translation Studies, enhancing accuracy and efficiency. However, the limitations of AI systems have underscored the importance of human expertise and collaboration between humans and AI. With its theoretical and methodological frameworks, translation studies can contribute to developing and improving AI systems in translation tasks. By leveraging the strengths of both AI and human translators, Translation Studies can continue to advance and enhance translation practice in the digital age.

Since the relationship between translation studies and AI is symbiotic, the advancements aforesaid in one field can contribute to the growth of the other. Specifically, MT systems have revolutionized Translation Studies. MT systems have made it possible to achieve higher levels of accuracy and efficiency in translation tasks.

However, it is essential to note that AI systems have limitations. The shortcomings of these systems have highlighted the necessity of human expertise and the significance of collaborative efforts between humans and AI. The human element in translation can only be replaced partially by AI. While AI can contribute to the translation process to enhance speed and accuracy, it has been understood that it is still essential to have human translators review and refine the translated content. That is where Translation Studies can make a valuable contribution. By leveraging the strengths of both AI and human translators, Translation Studies can continue to advance and improve translation practice in the digital age. The collaboration

between humans and AI can lead to high-quality translations that are reliable and accurate, meeting the needs of individuals and businesses alike.

It is advocated that the relationship between Translation Studies and AI is a rapidly evolving field that has the potential to transform the translation industry and improve the quality of translation services. While there has been some progress in this area, many challenges and opportunities still need to be addressed to advance this relationship.

As one of the critical challenges, it is seen that there is a need for more collaboration and dialogue between Translation Studies and AI. Although some research has been conducted in this area, more work is required to bridge the gap between these two fields. That can be achieved through joint research projects, conferences, workshops, and other forms of information exchange. Another challenge is the need for more interdisciplinary approaches to Translation Studies and AI. It is determined that many areas of expertise must be involved in these fields, including linguistics, computer science, psychology, and sociology. By collaborating, researchers and practitioners can develop new tools and methods better suited to the needs of the translation industry.

It is also essential to recognize the role of ethics in developing AI-powered translation tools. As these tools have advanced, there is a risk that they may be used to replace human translators, leading to job losses and other negative consequences. It is, therefore, essential to ensure that these tools have been developed and used responsibly and ethically, considering all stakeholders' needs and perspectives.

In addition to these challenges, there have been many opportunities for advancing the relationship between Translation Studies and AI. For example, incorporating EQ and IQ elements into AI-powered translation tools can improve their accuracy and effectiveness. By recognizing the limitations of AI and the expertise of human translators, researchers, and practitioners can develop more effective and nuanced approaches to translation. Furthermore, integrating AI into the Translation Studies curriculum can prepare students for the changing landscape of the translation industry. This can include courses on machine translation, natural language processing, and other AI-powered tools and methods.

In conclusion, the present theoretical study has underlined the symbiotic relationship between Translation Studies and AI and has emphasized the need for collaboration between both fields. The study has discussed the challenges and opportunities of developing translation studies with AI and has proposed relevant solutions.

REFERENCES

- Amedior, N. C. (2023). Ethical Implications of Artificial Intelligence in the Healthcare Sector. *Advances in Multidisciplinary and Scientific Research Journal Publication*, 36, 1-12. <https://doi.org/10.22624/AIMS-/ACCRABESPOKE2023P1>.
- Asan, O., & Choudhury, A. (2021). Research Trends in Artificial Intelligence Applications in Human Factors Health Care: Mapping Review. *JMIR Human Factors*, 8(2), 1-21. <https://doi.org/10.2196/28236>.

- Asan, O., Bayrak, A. E., & Choudhury, A. (2020). Artificial Intelligence and Human Trust in Healthcare: Focus on Clinicians. *Journal of Medical Internet Research*, 22(6), e15154. <https://doi.org/10.2196/15154>.
- Avanzo, M., Trianni, A., Botta, F., Talamonti, C., Stasi, M., & Iori, M. (2021). Artificial Intelligence and the Medical Physicist: Welcome to the Machine. *Applied Sciences*, 11(4), 1-17.
- Baker, M., & Saldanha, G. (2009). *Routledge encyclopedia of translation studies* (2nd ed.). Routledge.
- Bakola, L. N., Drigas, A., & Skianis, C. (2022). Inteligência Emocional vs. Inteligência Artificial: A interação da inteligência humana na robótica evolutiva. *Research, Society and Development*, 11(16), e72111636919. <https://doi.org/10.33448/rsd-v11i16.36919>.
- Bossen, C., & Pine, K. H. (2023). Batman and Robin in Healthcare Knowledge Work: Human-AI Collaboration by Clinical Documentation Integrity Specialists. *ACM Transactions on Computer-Human Interaction*, 30(2), 1-29. <https://doi.org/10.1145/3569892>.
- Bundgaard, K. (2017). Translator Attitudes towards Translator-Computer Interaction - Findings from a Workplace Study. *HERMES - Journal of Language and Communication in Business*. (56), 125-144. <https://doi.org/10.7146/hjlc.v0i56.97228>.
- Cai, C. J., Reif, E., Hegde, N., Hipp, J., Kim, B., Smilov, D., . . . Terry, M. (2019). Human-Centered Tools for Coping with Imperfect Algorithms During Medical Decision-Making. In S. Brewster (Ed.), *ACM Digital Library, Proceedings of the 2019 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems* (ss. 1-14). New York, NY, United States: Association for Computing Machinery. <https://doi.org/10.1145/3290605.3300234>.
- Casey, A., Ansari, S., Nakisa, B., Kelly, B., Brown, P., Cooper, P., Muhammad, I., Livingstone, S., Reddy, S., & Makinen, V.-P. (2023). Application of comprehensive evaluation framework to Coronavirus Disease 19 studies: A systematic review of translational aspects of artificial intelligence in health care, 1-20. <https://doi.org/10.1101/2023.02.23.23286374>.
- Chetouani, M., Dignum, V., Lukowicz, P., & Sierra, C. (2023). Human-centered artificial intelligence: Advanced lectures. *Lecture notes in computer science: Vol. 13500*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-24349-3>.
- Christoforaki, M., & Beyan, O. (2022). AI Ethics-A Bird's Eye View. *Applied Sciences*, 12(9), 1-17. <https://doi.org/10.3390/app12094130>.
- Cozendey-Silva, E. N., da Silva, C. R., Larentis, A. L., Wasserman, J. C., Rozemberg, B., & Teixeira, L. R. (2016). Cross-cultural adaptation of an environmental health measurement instrument: Brazilian version of the health-care waste management • rapid assessment tool. *BMC Public Health*, 16(1), 1-12. <https://doi.org/10.1186/s12889-016-3618-4>.
- Ding, C., Draffan, E. A., & Wald, M. (2020). AI and Global AAC Symbol Communication. In K. Miesenberger, R. Manduchi, M. Covarrubias Rodriguez, & P. Peñáz (Eds.), *LNCS Sublibrary: SL3 - Information systems and applications, incl. Internet/web, and HCI: 12376-12377. Computers Helping People with Special Needs: 17th International Conference, ICCHP 2020, Lecco, Italy, September 9-11, 2020, Proceedings* (Vol. 12376, pp. 59-66). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-58796-3_8.
- Efe, A. (2022). The Impact of Artificial Intelligence on Social Problems and Solutions: An Analysis on The Context of Digital Divide and Exploitation. *Yeni Medya Dergisi*. Advance online publication. <https://doi.org/10.55609/yenimedya.1146586>.
- Eszenyi, R., Bednárová-Gibová, K., & Robin, E. (2023). Ezikov Svyat volume 21 issue 2. *Ezikov Svyat* (Orbis Linguarum). (ezs.swu.v21i2), 102-113. <https://doi.org/10.37708/ezs.swu.bg.v21i2.13>.
- Eweje, F. R., Byun, S., Chandra, R., Hu, F., Kamel, I., Zhang, P., Jiao, Z., & Bai, H. X. (2022). Translatability Analysis of National Institutes of Health-Funded Biomedical Research That Applies Artificial Intelligence. *JAMA Network Open*, 5(1), e2144742. <https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2021.44742>.

- Freitag, M., Foster, G., Grangier, D., Ratnakar, V., Tan, Q., & Macherey, W. (2021). Experts, Errors, and Context: A Large-Scale Study of Human Evaluation for Machine Translation. *Transactions of the Association for Computational Linguistics*, 9, 1460-1474.
- Handayani, W., Rozimela, Y., Thahar, H. E., Ramadhan, S., Agustina, A., & Zaim, M. (2018). Recent Technology For Translation Study. In *Proceedings of the Seventh International Conference on Languages and Arts (ICLA 2018)* (ss. 699-704). Paris, France: Atlantis Press. <https://doi.org/10.2991/icla-18.2019.115>.
- Heer, J. (2019). Agency plus automation: Designing artificial intelligence into interactive systems. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 116(6), 1844-1850. <https://doi.org/10.1073/pnas.1807184115>.
- Hou, Q., & Zhang, L. (2022). Design and Implementation of Interactive English Translation System in Internet of Things Auxiliary Information Processing. *Wireless Communications and Mobile Computing*, 2022, 1-12. <https://doi.org/10.1155/2022/3987970>.
- Houssami, N., Kirkpatrick-Jones, G., Noguchi, N., & Lee, C. I. (2019). Artificial Intelligence (AI) for the early detection of breast cancer: A scoping review to assess AI's potential in breast screening practice. *Expert Review of Medical Devices*, 16(5), 351-362. <https://doi.org/10.1080/17434440.2019.1610387>.
- Huriye, A. Z. (2023). The Ethics of Artificial Intelligence: Examining the Ethical Considerations Surrounding the Development and Use of AI. *American Journal of Technology*, 2(1), 37-45. <https://doi.org/10.58425/ajt.v2i1.142>.
- Jia, Z. (2022). Analysis Methods for the Planning and Dissemination Mode of Radio and Television Assisted by Artificial Intelligence Technology. *Mathematical Problems in Engineering*, 2022, 1-11. <https://doi.org/10.1155/2022/7538692>.
- Jobin, A., Ienca, M., & Vayena, E. (2019). The global landscape of AI ethics guidelines. *Nature Machine Intelligence*, 1(9), 389-399. <https://doi.org/10.1038/s42256-019-0088-2>.
- Kamalov, F., Thabtah, F., & Gurrib, I. (2021). Autocorrelation for time series with linear trend. In *2021 International Conference on Innovation and Intelligence for Informatics, Computing, and Technologies (3ICT)* (pp. 181-185). IEEE. <https://doi.org/10.1109/3ICT53449.2021.9581809>.
- Karamanis, N., Luz, S., & Doherty, G. (2011). Translation practice in the workplace: contextual analysis and implications for machine translation. *Machine Translation*, 25(1), 35-52. <https://doi.org/10.1007/s10590-011-9093-x>.
- Killman, J. (2015). Context as Achilles' heel of translation technologies. *Translation and Interpreting Studies*, 10(2), 203-222. <https://doi.org/10.1075/tis.10.2.03kil>.
- Koehn, P. (2010). *Statistical machine translation*. Cambridge University Press.
- Kulkarni, S. B., Deshmukh, P. D., & Kale, K. V. (2013). Syntactic and Structural Divergence in English-to-Marathi Machine Translation, 191-194. <https://doi.org/10.1109/iscbi.2013.46>.
- Kunst, J. R., & Bierwiazzonek, K. (2023). Utilizing AI questionnaire translations in cross-cultural and intercultural research: Insights and recommendations, 1-29. <https://doi.org/10.31234/osf.io/sxcyk>.
- Lai, V., Smith-Renner, A., Zhang, K., Cheng, R., Zhang, W., Tetreault, J., & Jaimes-Larrarte, A. (2022). An Exploration of Post-Editing Effectiveness in Text Summarization. In *Proceedings of the 2022 Conference of the North American Chapter of the Association for Computational Linguistics: Human Language Technologies* (pp. 502-519). <https://doi.org/10.18653/v1/2022.naacl-main.35>.
- Little, M. M., St Hill, C. A., Ware, K. B., Swanoski, M. T., Chapman, S. A., Lutfiyya, M. N., & Cerra, F. B. (2017). Team science as interprofessional collaborative research practice: A systematic review of the science of team science literature. *Journal of Investigative Medicine : The Official Publication of the American Federation for Clinical Research*, 65(1), 15-22. <https://doi.org/10.1136/jim-2016-000216>.

- Low, D. S., Mcneill, I., & Day, M. J. (2022). Endangered Languages: A Sociocognitive Approach to Language Death, Identity Loss, and Preservation in the Age of Artificial Intelligence. *Sustainable Multilingualism*, 21(1), 1-25. <https://doi.org/10.2478/sm-2022-0011>.
- Mnih, V., Kavukcuoglu, K., Silver, D., Rusu, A. A., Veness, J., Bellemare, M. G., . . . Hassabis, D. (2015). Human-level control through deep reinforcement learning. *Nature*, 518(7540), 529–533. <https://doi.org/10.1038/nature14236>.
- Morley, J., Elhalal, A., Garcia, F., Kinsey, L., Mökander, J., & Floridi, L. (2021). Ethics as a Service: A Pragmatic Operationalisation of AI Ethics. *Minds and Machines*, 31(2), 239-256. <https://doi.org/10.1007/s11023-021-09563-w>.
- Morley, J., Kinsey, L., Elhalal, A., Garcia, F., Ziosi, M., & Floridi, L. (2023). Operationalising AI ethics: barriers, enablers and next steps. *AI & SOCIETY*, 38(1), 411-423. <https://doi.org/10.1007/s00146-021-01308-8>.
- Murakami, K. (2015). Non-coding RNAs and hypertension-unveiling unexpected hypertension mechanisms by the genome's dark matter. *Current Hypertension Reviews*, 11(2), 80-90. <https://doi.org/10.2174/1573402111666150401105317>.
- Nanomi Arachchige, I. A., Suraweera, S., & Herath, D. (2022). Transformer-based Language models for the Identification of Idiomatic Expressions. In *Proceedings of the International Conference EUROPHRAS 2022 (short papers, posters and MUMTTT workshop contributions)* (ss. 119-127). Incoma Ltd. Shoumen, Bulgaria. https://doi.org/10.26615/978-954-452-080-9_015.
- Papastratis, I., Chatzikonstantinou, C., Konstantinidis, D., Dimitropoulos, K., & Daras, P. (2021). Artificial Intelligence Technologies for Sign Language. *Sensors (Basel, Switzerland)*, 21(17). <https://doi.org/10.3390/s21175843>.
- Rafiq, F., Dogra, N., Adil, M., & Wu, J.-Z. (2022). Examining Consumer's Intention to Adopt AI-Chatbots in Tourism Using Partial Least Squares Structural Equation Modeling Method. *Mathematics*, 10(13), 1-15. <https://doi.org/10.3390/math10132190>.
- Ryan, M., & Stahl, B. C. (2021). Artificial intelligence ethics guidelines for developers and users: clarifying their content and normative implications. *Journal of Information, Communication and Ethics in Society*, 19(1), 61-86. <https://doi.org/10.1108/JICES-12-2019-0138>.
- Sartori, L., & Theodorou, A. (2022). A sociotechnical perspective for the future of AI: narratives, inequalities, and human control. *Ethics and Information Technology*, 24(1). <https://doi.org/10.1007/s10676-022-09624-3>.
- Shao, Y. (2022). Human-Computer Interaction Environment Monitoring and Collaborative Translation Mode Exploration Using Artificial Intelligence Technology. *Journal of Environmental and Public Health*, 2022, 4702003. <https://doi.org/10.1155/2022/4702003>.
- Sunderajah, V., Ashraffian, H., Rose, S., Shah, N. H., Ghassemi, M., Golub, R., . . . Darzi, A. (2021). A quality assessment tool for artificial intelligence-centered diagnostic test accuracy studies: Quadas-AI. *Nature Medicine*, 27(10), 1663-1665. <https://doi.org/10.1038/s41591-021-01517-0>.
- Sutskever, I., Vinyals, O., & Le, Q. V. (2014). Sequence to Sequence Learning with Neural Networks. <https://doi.org/10.48550/ARXIV.1409.3215>.
- Toh, T. S., Dondelinger, F., & Wang, D. (2019). Looking beyond the hype: Applied AI and machine learning in translational medicine. *EBioMedicine*, 47, 607-615. <https://doi.org/10.1016/j.ebiom.2019.08.027>.
- van Rosse, F., Bruijne, M. de, Suurmond, J., Essink-Bot, M.-L., & Wagner, C. (2016). Language barriers and patient safety risks in hospital care. A mixed methods study. *International Journal of Nursing Studies*, 54, 45-53. <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2015.03.012>.
- Vereschak, O., Bailly, G., & Caramiaux, B. (2021). How to Evaluate Trust in AI-Assisted Decision Making? A Survey of Empirical Methodologies. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*, 5(CSCW2), 1–39. <https://doi.org/10.1145/3476068>.

- Vieira, L. N. (2020). Post-editing of machine translation. In M. O'Hagan (Ed.), *Routledge handbooks in translation and interpreting studies. The Routledge handbook of translation and technology* (pp. 319-336). Routledge Taylor & Francis Group. <https://doi.org/10.4324/9781315311258-19>.
- Wang, L. (2023). The Impacts and Challenges of Artificial Intelligence Translation Tool on Translation Professionals. *SHS Web of Conferences*, 163, 1-6. <https://doi.org/10.1051/shsconf/202316302021>.
- Weisz, J. D., Muller, M., Houde, S., Richards, J., Ross, S. I., Martinez, F., Agarwal, M., & Talamadupula, K. (2021). Perfection Not Required? Human-AI Partnerships in Code Translation. In T. Hammond (Ed.), *ACM Conferences, 26th International Conference on Intelligent User Interfaces* (pp. 402-412). Association for Computing Machinery. <https://doi.org/10.1145/3397481.3450656>.
- Yang, H., & Kyun, S. (2022). The current research trend of artificial intelligence in language learning: A systematic empirical literature review from an activity theory perspective. *Australasian Journal of Educational Technology*, 180-210. <https://doi.org/10.14742/ajet.7492>.
- Yang, Q., Steinfeld, A., Rosé, C., & Zimmerman, J. (2020). Re-examining Whether, Why, and How Human-AI Interaction Is Uniquely Difficult to Design. In R. Bernhaupt, F. ' . Mueller, D. Verweij, J. Andres, J. McGrenere, A. Cockburn, . . . F. Mueller (Eds.), *CHI'20: Proceedings of the 2020 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems : April 25-30, 2020, Honolulu, HI, USA* (ss. 1-13). New York, New York: Association for Computing Machinery. <https://doi.org/10.1145/3313831.3376301>.
- Zhao, X., & Jin, X. (2022). A Comparative Study of Text Genres in English-Chinese Translation Effects Based on Deep Learning LSTM. *Computational and Mathematical Methods in Medicine*, 2022, 1-9. <https://doi.org/10.1155/2022/7068406>.
- Zhong, W., & Chin, T. (2015). The role of translation in cross-cultural knowledge transfer within a MNE's business networks. *Chinese Management Studies*, 9(4), 589-610. <https://doi.org/10.1108/cms-06-2015-0114>.
- Zhou, L., Gao, J., Di Li, & Shum, H.-Y. (2020). The Design and Implementation of XiaoIce, an Empathetic Social Chatbot. *Computational Linguistics*, 46(1), 53-93. https://doi.org/10.1162/coli_a_00368.
- Zhu, J., Liapis, A., Risi, S., Bidarra, R., & Youngblood, G. M. (2018). Explainable AI for Designers: A Human-Centered Perspective on Mixed-Initiative Co-Creation. In *2018 IEEE Conference on Computational Intelligence and Games (CIG 2018): Maastricht, Netherlands, 14-17 August 2018* (ss. 1-8). Piscataway, NJ: IEEE. <https://doi.org/10.1109/CIG.2018.8490433>.
- <https://www.howitstart.com/technology-defined-understanding-its-nature-and-exploring-examples/> (accessed: December 15, 2023).
- <https://www.techmediatoday.com/bartosz-ciesielski-ai-wont-replace-writers/> (accessed: December 10, 2023).
- <https://marktine.com/ai-and-natural-language-processing/> (accessed: December 2, 2023).
- <https://devlearn.com/program/pre-conference-activities/colocated-events/ai-and-learning-symposium/> (accessed: 23.11.2023).
- <https://tohoku.pure.elsevier.com/ja/publications/deep-reinforcement-learning-with-hidden-layers-on-future-states> (accessed: 10.12.2023).